

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1928.

Andra kammaren.

Nr 42.

Torsdagen den 31 maj.

Kl. 12 på dagen.

§ 1.

Herr talmannen gav på begäran ordet till

Hans excellens herr statsministern **Ekman**, som anförde: Herr talman! Med andra kammarens tillstånd har kammarens ledamot fru Thuring till mig framställt följande spörsmål:

»Kan det förväntas, att regeringen, genom våra officiella myndigheter i främmande länder eventuellt även genom utsändandet av en studiedelegation, snarast vidtager behöfliga åtgärder för att främja emigrationen till för svenskar lämpliga länder?»

Kan det likaledes förväntas, att regeringen vill medverka till, att sådana arbetslösa, som på eget ansvar omedelbart önska utvandra men som äro i saknad av medel härför, beredas möjligheter härtill?»

Av den senare frågan liksom av motiveringen i interpellationen framgår, att interpellanten framför allt avsett att erhålla upplysning angående regeringens ställning till emigrationen såsom ett medel att motverka arbetslösheten i landet.

Emigrationen från vårt land till främmande länder, främst Nordamerika, är en gammal företeelse. Den nådde sin höjdpunkt under 1880-talet huvudsakligen såsom följd av en långvarig kris inom det svenska jordbruket, vilken föranletts dels av framstegen inom världshandeln, som medgävo, att den nya världens billigare jordbruksprodukter kunde utsätta våra egna för en allt hårdare konkurrens, och dels av att den industriella produktion, som ryckte massor av arbetstillfällen från jordbrukets livsnärningar, till en början icke förmodade på den inhemska arbetsmarknaden erbjuda motsvarande arbetstillfällen inom stadsnäringarna. Allteftersom anpassningsprocessen i sistnämnda hänseende fortgick, sjönk emigrationen tillbaka för att under några år under kris-tiden, låt vara delvis under trycket av de säregna krigsförhållandena, till och med förbytas i invandringsöverskott. Ökade förutsättningar för emigrationen inträdde åter under den svåra ekonomiska kris, framför allt inom industrien, som vårt land under åren efter kriget haft att genomgå. Att emigrationen det oaktat under denna tid icke tillnärmelsevis stigit till samma höjd som före kriget torde huvudsakligen bero på den restriktiva emigrationspolitik, som tillämpats i Nordamerikas förenta stater. Enligt där gällande s. k. kvotlagstiftning medgives nämligen invandring endast av omkring 9,500 svenskar per år, en siffra som för övrigt enligt framlagda men hittills avvisade förslag skulle högst väsentligt nedsättas.

Redan av det sålunda anförda framgår, att emigrationen visat sig hava ett tydligt samband med den allmänna ekonomiska och sociala utvecklingen i vårt land, i det att den väsentligen beror av svårighet att vinna tillfredsställande utkomst i hemlandet. Det är dock säkerligen icke berättigat att anse, att en

Svar å
interpellation.
(Forts.)

allvarligare ekonomisk kris skulle i och för sig behöva i längden leda antingen till en mera konstant arbetslöshet eller till emigration. Till belysande av denna uppfattning torde det vara nog att erinra om följande. Vårt lands befolkning har på de senaste 50 åren ökats med omkring 2,000,000 invånare, och det torde icke kunna bestridas, att detta låtit sig göra, samtidigt som folkets genomsnittliga levnadsstandard blivit höjd. Den del av befolkningen, som erhöll sitt levebröd av industrien, utgjorde för 50 år sedan omkring 800,000 personer och hade enligt den senaste folkräkningen år 1920 stegrats till nära 3,000,000. Antalet i industrien sysselsatta personer har trots alla svårigheter ökats, så att detsamma år 1926 utgjorde omkring 450,000 mot endast omkring 390,000 år 1913 och omkring 360,000 år 1922. De svårigheter, som nu bestå, böra enligt min mening i ljuset av dessa siffror icke föranleda det antagandet, att gränserna för industriens expansion nu skulle vara nådda, så att densamma icke med fortsatt utveckling skulle kunna ge bröd åt en ökad befolkning. Då antalet män i de arbetsföra åldrarna år 1925 var 276,000 större än år 1911, under det att arbetslösheten, enligt 1927 års arbetslöshetsräkning, omfattat omkring 60,000 män och kvinnor, senast framlagda kalkyl upptager siffran 74,600, är det ju tydligt, att industrien och övriga näringar kunna till allra största delen absorbera denna ökning. Att detta upptagande av den ökade arbetskraften hittills icke helt lyckats, bör icke utgöra skäl för antagande att ej i framtiden — under förutsättning av förändrade förhållanden i ena eller andra hänseendet — jämvikt skall komma att inträda. I detta sammanhang är särskilt att märka, att den nu berörda ökningen av de arbetsföra årsklasserna med all sannolikhet kommer att om någon tid avstanna eller övergå till minskning.

Den allmänna uppfattningen av emigrationen har under tidens lopp undergått en avsevärd förändring. Under det att man förr allmänt ansåg densamma såsom en nationell olycka, vilken borde motverkas med alla tjänliga medel, har uppfattningen på senaste tid alltmera blivit den rakt motsatta, eller att emigrationen ur olika synpunkter skulle kunna betraktas såsom för nationen gagnelig. För sistnämnda uppfattning kan nu föreliggande interpellation i viss mån sägas vara ett uttryck.

Utän att bestämt taga ståndpunkt till sistnämnda uppfattning — mot vilken emellertid enligt min mening allvarliga erinringar kunna resas — vill jag begränsa mig till att uttala min mening rörande den i interpellationen närmast framställda frågan, huruvida regeringen anser det lämpligt att *staten* uppmuntrar och medverkar till emigration till främmande länder.

Mot en sådan medverkan från statens sida kunna enligt min mening göras bestämda invändningar. En av staten ledd och organiserad emigration måste ordnas på sådant sätt, att så säkra garantier som möjligt finnas för att densamma skall lyckas. Därför erfordras, sådana förhållandena numera äro, först och främst, att de personer, som emigrera, stå på höjden av arbetskraft och kunnighet. Ur landets synpunkt kan det emellertid knappast anses lämpligt att dylika personer, sedan de här bekostats uppfostran och utbildning, avlägsna sig från landet vid den tidpunkt, då de skulle kunna börja göra sin insats för dess utveckling och förkovran. Med hänsyn till syftet att motverka arbetslöshet torde vidare en emigration av dylika personer icke medföra de verkningar som man avsett. Det är ej personer av det slag, som skulle kunna slå sig fram som jordbrukskolonister i främmande land, som utgöra det stora antalet av dem, som inom vårt land äro offer för mera konstant arbetslöshet. Sådana arbetslösa torde i stället i stor omfattning vara personer, vilka av en eller annan anledning sakna förmåga att hålla sig i främsta ledet och i varje fall sakna kraft och förmåga att taga sig fram vid ett krävande jordbruksarbete. Även oavsett nackdelarna för landet i dess helhet kan det därför knapp-

past väntas, att denna del av arbetslösheten skulle undanröjas i samma mån som emigration skedde av de därför lämpligaste individerna.

Vad nu anförts utgör även skäl mot det i andra frågan i interpellationen ifrågasatta, mera begränsade statsingripande, som skulle bestå däri, att ekonomisk medverkan lämnades sådana arbetslösa, som på eget ansvar omedelbart ville utvandra men vore i saknad av härför behöfliga ekonomiska resurser. Det liv, som numera, sedan de bästa delarna av emigrationsländerna blivit upptagna, väntar en emigrant, är åtminstone under lång tid ett liv i umbäranden och försakelse, med tungt och påfrestande arbete, ofta i isolerad belägenhet och under allvarliga risker att trots alla bemödanden ekonomiskt misslyckas. Det är alltså fara värt, att flertalet av våra arbetslösa, även om de vore utbildade för det arbete, varom här är fråga, vilket för närvarande i allmänhet icke är fallet, skulle hava svårt att i det nya landet bereda sig en tryggad framtid. Erfarenheter från utlandet hava visat, att ekonomiskt stöd från staten ofta varit ägnat att avtrubba känslan av individens självansvar och väcka benägenhet att vid misslyckande lägga ansvaret å det allmänna. En statlig medverkan vid själva utflyttningen såsom reshjälp och startkapital skulle alltså sannolikt snart — och enligt min mening med viss rätt — leda till krav på att staten skulle lämna sitt bistånd även i fall av dylikt misslyckande. En sådant statlig understödsverksamhet i det främmande landet måste emellertid såväl för staten som för den enskilda ställa sig avsevärt ogynnsammare än om understödet lämnats i hemlandet.

De betänkligheter, som sålunda anförts, bestyrkas av de erfarenheter som gjorts och den ställning som intagits i vissa våra grannländer. Då interpellanten berört dessa förhållanden, vill jag något sysselsätta mig därmed.

I *Norge* har vederbörande statsdepartement organiserat en upplysningsverksamhet till förmån för emigranter. Av ett enskilt förbund har med statsunderstöd i *Canada* inrättats ett kontor för upplysning och vägledning åt norska utvandrare. Ekonomiskt stöd lämnas ej av staten till emigranterna. En del kommuner ha däremot vidtagit åtgärder i sådant avseende, i de flesta fall i form av lån eller borgen för lån. Dessa åtgärder, som emellanåt avsett betydande belopp, ha ej alltid givit gynnsamma resultat, då i flera fall en stor procent av de utvandrande efter endast kort tid återvänt till hemlandet.

Även i *Danmark* finnes kontroll och upplysningsverksamhet genom statens försorg. På enskilt initiativ har inrättats en skola med uppgift att genom undervisning i språk och diverse praktisk verksamhet göra personer, som ämna utvandra, bättre skickade att finna sig tillrätta i invandringslandet. I ett nyligen framlagt förslag till ny emigrationslagstiftning föreslås en centraliserad handläggning av hithörande ärenden hos en särskild, fristående statsinstitution under chefsskap av en utvandringskommisarie. Denne skulle hava bland annat att vid behov göra framställning om ekonomiskt understöd i form av resebidrag till behövande emigranter. Delvis med hänsyn till vissa ogynnsamma erfarenheter i utlandet har man emellertid icke nu velat framlägga ett definitivt förslag till införande av anordningar för emigranternas ekonomiska understödande. Lagförslaget har i stället på denna punkt fått en sådan avfattning, att frågan härom, med hänsyn till vunna erfarenheter etc., i framtiden kan upptagas till prövning på utvandringskommisariens initiativ.

Huvudsakligen på dessa skäl, och då de i interpellationen ifrågasatta åtgärderna sannolikt icke skulle hava den avsedda verkan med hänsyn till arbetslöshetens nedbringande, bör enligt min mening från statens sida *icke* vidtagas åtgärd i det i de till mig ställda frågorna avsedda syftet.

Av den ställning jag sålunda intagit följer emellertid icke, att staten enligt min mening bör ställa sig passiv i förhållande till de med emigrationen sammanhängande förhållandena. Denna är i stället en företeelse, som förvisso är för-

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Svar å
interpellation.
(Forts.)

tjänt av statsmakternas livliga uppmärksamhet. I motsats till flertalet stormakter har Sverige inga egna utomeuropeiska områden, som vi kunna exploatera och dit de personer kunna hänvisas, som vilja söka sig verksamhet utom landet. Det är bland annat med hänsyn härtill med rätta, som det allmänna känner ansvar för och visar omvårdnad om individerna, även då de vilja lämna Sverige eller redan sökt sig ut till främmande land. En del åtgärder ha också redan vidtagits i sådant syfte. Gällande emigrationslagstiftning sörjer för att de emigrerande icke genom ovederhäftiga agenter tillskyndas förlust och annan skada samt att deras färd till det främmande landet sker under tillfredsställande förhållanden. Socialstyrelsen har, låt vara med begränsade arbetskrafter, sammanställt åtskilliga upplysningar, vilka stå till förfogande rörande förhållandena i olika länder. I den nyligen utfärdade nya konsulatinstruktionen har det ålagts våra konsulära tjänstemän att vårda sig om emigranterna och att genom rapportverksamhet tillhandahålla upplysningsmaterial jämväl beträffande emigrationsförhållanden. Med innevarande år har ett institut trätt i verksamhet med uppgift att närmast för den högre utbildade arbetskraftens vidkommande studera och tillhandagå med upplysningar om anställnings- och utkomstmöjligheter i främmande länder. Institutet står under ledning av en styrelse, i vilken chefen för socialdepartementet, med hänsyn till verksamhetens allmännyttiga karaktär, utser halva antalet ledamöter. Vad särskilt Canada beträffar, vilket land genom sitt klimat och sina naturliga förutsättningar särskilt tilldragit sig uppmärksamheten i förevarande sammanhang, finnes ett rikhaltigt upplysningsmaterial. Från landets egen sida har man på olika sätt ådagalagt sitt stora intresse för invandring från Sverige, och ett flertal broschyurer om förhållandena därute hava utgivits på svenska. I Göteborg finnas sedan år 1926 och år 1927 särskilda upplysningsbyråer, upprättade av de båda stora canadensiska järnvägsföretagen. Flera berättelser över studieresor, viktagna av sakkunniga svenskar, finnas publicerade. Sedan år 1926 håller vidare Svenska Amerikalinjen i Winnipeg en upplysnings- och arbetsförmedlingsbyrå för svenskar i Canada. Slutligen må nämnas, att den tjänsteman i socialstyrelsen, som närmast har att handlägga ärenden rörande emigrationen, för närvarande befinner sig på en studieresa i Canada och erhållit regeringens uppdrag att med ledning av canadasvenskars utsago bilda sig ett omdöme om värdet av tillgängliga kolonisationsområden och aktuella kolonisationsprojekt, vilka kunna förtjäna ett närmare fackmannastudium.

Om vi sålunda stå jämförelsevis väl rustade i fråga om möjligheten att bedöma de allmänna naturliga förutsättningarna för emigration till olika länder, torde det emellertid vara ett önskemål, att det allmänna bättre än hittills kunnat ske skulle kunna tillhandagå den enskilda individen med fullkomligt objektiva, tillförlitliga och allsidiga upplysningar i varje konkret fall, innan han fattar sitt beslut att lämna landet samt kunna med avseende å ett visst kolonisationsområde eller ett visst projekt fästa uppmärksamheten på befintliga fördelar och nackdelar. Därjämte framstår det såsom önskvärt, att det allmänna äger större möjlighet än hittills att lämna ett handtag åt sådana personer, som på eget ansvar emigrera och i det främmande landet oförskyllt kommit i svårigheter. I båda sistnämnda hänseenden bör det emellertid tillses, att man icke överger den hittills upprätthållna principen, att emigranten skall taga det avgörande steget och lämna landet i känslan, att han gör det helt på eget ansvar.

De av mig sålunda senast berörda frågorna hava emellertid redan varit föremål för uppmärksamhet. I skrivelse den 30 maj 1923 nr 203 anhöll riksdagen på närmare anförda skäl, att Kungl. Maj:t måtte låta närmare undersöka, på vad sätt staten lämpligen borde stödja de emigrerade medborgarna och medverka till att minska deras risker för sin framtida utkomst i det främmande

landet. Socialstyrelsen, som erhållit i uppdrag att verkställa utredning i detta och vissa närliggande spörsmål, har numera avgivit ett den 14 januari 1928 dagtecknat betänkande med förslag till vissa åtgärder beträffande emigrationen. Detta betänkande innehåller bland annat förslag till förbättrad upplysnings-tjänst beträffande utvandring ävensom till anordnande eller stödjande av hjälp-verksamhet bland svenska invandrare i främmande länder. I fråga om för-bättrad upplysningstjänst avser förslaget huvudsakligen följande. Upplys-ningsverksamheten borde organiseras genom utveckling av socialstyrelsens redan bedrivna verksamhet i sådant hänseende. För detta ändamål borde alla inkommande upplysningar koncentreras därstädes. Sådana upplysningar skulle kunna vinnas dels genom vidgad användning av den kändedom och erfarenhet rörande de skilda invandringsländernas förhållanden, som vårt lands diplomatiska och konsulära representanter förvärva, dels genom kritiskt utnytt-jande av det material, som en del främmande länders emigrationsmyndigheter publicera, dels genom internationella arbetsbyråns publikationer och dels slut-ligen genom ett organiserat inhämtande av de erfarenheter, som samlats av emigrerade svenskar, ävensom genom konferenser med hemvändande emigran-ter. Det sålunda samlade materialet borde på olika sätt förlänas så allmän spridning som möjligt. Därjämte skulle socialstyrelsen stå till tjänst med upplysningar, skriftliga eller muntliga, åt sådana personer, som hänvända sig till styrelsen med begäran härom. Dessa upplysningar skulle avse även de speciella förhållandena på olika orter i fråga om belägenhet, klimat o. s. v. Socialstyrelsen har framhållit, att i denna upplysningsverksamhet direkta råd till utvandring eller rörande målet för denna borde undvikas; snarast borde för de frågande framhållas, att utvandringen företoges helt på utvandrarens egen risk.

Vad angår den ifrågasatta *hjälpverksamheten*, går socialstyrelsens förslag i huvudsak ut på följande. Vid beskickningar eller konsulat i länder, som vore mål för svensk invandring i större skala, borde lämplig befattningshavare avdelas att särskilt ägna sig åt frågor rörande den svenska invandringen. Denna befattningshavare skulle stå svenska invandrare till tjänst med upplysningar och råd och möjligen annat bistånd samt därjämte verka för åvägabringande och stärkande av förenings- och annan kollektiv verksamhet med enahanda uppgifter. Genom bidrag av statsmedel skulle en sådan kollektiv hjälpverk-samhet kunna avsevärt stimuleras. Det skulle sannolikt ej möta större svårig-heter att finna lämpliga sammanslutningar, som mot erhållande av statsbidrag kunde vara villiga att till förmån för svenska invandrare upptaga, förutom upplysnings-, rådgivnings- och understödsverksamhet, jämväl platsförmedling samt under vissa förhållanden måhända även jordförmedling och förmedling av lån för upptagande av yrkesverksamhet. Möjligen skulle man enligt social-styrelsen kunna direkt från det gamla hemlandet i viss mån tillhandagå ut-vandraren med råd och stöd jämväl av ekonomisk natur.

Socialstyrelsens omförmälda betänkande är för närvarande föremål för pröv-ning av vederbörande myndigheter och intresserade enskilda sammanslutningar. Innan sålunda inhämtade yttranden inkommit, är det tydligen icke lämpligt att fatta närmare ståndpunkt till styrelsens förslag. I anslutning till vad jag redan förut yttrat vill jag emellertid uttala min principiella anslutning till tanken på förbättrad upplysningsverksamhet i fråga om med emigrationen samman-hörande förhållanden och utvidgad hjälpverksamhet för emigrerade svenskar.

En grundläggande förutsättning för den ifrågasatta upplysningsverksam-heten är tydligen, att fullt säkra och objektiva samt så uttömmande uppgifter som möjligt inhämtas rörande förhållandena i emigrationsländerna. För vin-nande av sådana upplysningar är det sannolikt erforderligt att genom sak-kunniga personer låta verkställa undersökningar på ort och ställe. Huruvida

Svar å
interpellation.
(Forts.)

dylika undersökningar bära, såsom i interpellationen ifrågasatts, verkställas genom en utsänd särskild studiedelegation eller i någon annan form är en detaljfråga, beträffande vilken jag för närvarande icke har anledning att uttala mig. Jämväl därtill blir det tillfälle återkomma i sammanhang med den fortsatta behandlingen av socialstyrelsens emigrationsbetänkande.

Härpå yttrade:

Fru Thüring: Herr talman! Jag ber att till hans excellens få framföra mitt tack för det erhållna svaret och för den möda, som han gjort sig att så pass grundligt undersöka detta viktiga problem. Men det är med mig, som med de flesta interpellanter, jag är icke nöjd. Jag hade hoppats, att det skulle kunna ges något mera positivt och något mera bestämt löfte om att man skulle vidtaga åtgärder i den riktning, som jag i min interpellation har föreslagit. Det är framför allt för det arbetslösa folkets skull, som denna interpellation har framställts, men det är dels också för att få en allmän diskussion om emigrationsproblemet till stånd och dels för att vädja till regeringen och få dess initiativ till en offentlig undersökning genom våra diplomatiska och konsulära representanter, varthän vår emigration lämpligen skall kunna ledas, nu när Amerika i stor utsträckning avstängts för vårt folk, och dels för att undersöka våra offentliga myndigheters intresse för att hjälpa de arbetslösa även genom t. ex. ett resebidrag till ett land, där de kunde ha möjlighet att genom eget arbete slå sig fram, när nu dessa möjligheter icke förefinnas hemma hos oss själva. Vad angår det andra motivet, har jag blivit bönhörd över hövan genom diskussionen i pressen, där man dock påbördat mig premisser till denna interpellation, som jag aldrig ett ögonblick haft. Man har sagt, att jag vill exportera de arbetslösa för att bliva av med dem. En av våra stora dagliga tidningar här i Stockholm har uttryckt sig något ditåt, och säger bland annat, att »i enlighet med rådande uppfattning att arbetslösheten beror därpå, att arbetstillgången i ett land är någonting bestämt och fixerat, som tydligen inte räcker åt alla, så anser man det vara en enkel och smärtfri åtgärd att ge våra arbetslösa en biljett till Kanada, ty det landet är väl det enda, som kan komma i fråga vid exporten av svenska arbetslösa». Detta är alltså den åsikt man har när man vill föra fram denna fråga till diskussion.

Jag kan icke underlåta att något mera citera vad denna tidning säger: »När något skall ske, så söker man kopiera kanadensisk nybyggarpolitik genom att locka några hundra stackars arbetslösa upp till frostiga myrar i Lappland. Kanske har man här ett utslag av precis samma mentalitet, som ligger bakom förslaget att exportera de arbetslösa.» — Fortfarande exportera. — »Dessa bära förflyttas så långt bort som möjligt. Deras arbetskraft är icke en för landet värdefull tillgång, som skulle kunna utnyttjas till fromma för dem själva och för nationen. De bilda ett konkurrerande element, en störande faktor i det snart till fulländning skrämmässigt och byråkratiskt uppdelade svenska samhället. Det är för besvärligt att ta nya tag för att öka förvärvsmöjligheterna i detta land. Då är det bekvämare se till, att de överflödiga människorna förflyttas till orter, där de äro ur vägen. Staten — våra dagars klockarfar — har här fått en ny angelägenhet att bestyra.»

Om man något litet läst den motivering, som åtföljde min interpellation till hans excellens herr statsministern, tycker jag, det skulle vara svårt att ur denna utläsa den ringaste lust att bara vilja exportera de arbetslösa för att bliva av med dem. Jag har i stället sett saken från synpunkten, att när det efter så många års svår arbetslöshet icke finnes möjlighet att råda bot på det onda, så måste man försöka även *den* utvägen för att om möjligt kunna komma till rätta med arbetslösheten. Man kan med skäl fråga sig: vad vilja

vissa personer eller vissa tidningar här i landet — med hänvisning till det sista uttalandet — att man skall göra för Sveriges arbetslösa, och vad vilja de, att alla stackars människor skola taga sig till, när alla utvägar tyckas vara stängda? Man vill icke vara med om en arbetslöshetsförsäkring. Man vill icke ge tillräckligt understöd, helst icke något alls, vare sig i form av direkt understöd eller i form av nödhjulsarbete. Man vill icke ge dem ett nödhjulsarbete, varpå de kunna existera, varken de själva eller långt mindre deras familjer. Man vill icke vara med om en nativitetsminskning för att på detta sättet råda bot på överflödet av folk. Jag behöver bara erinra om vad vi här i riksdagen hade före, när det gällde t. ex. undervisning i sexualhygien, när det gällde preventivlagen, när det gällde steriliseringsfrågan, när det gällde abortfrågan och dylikt. Man vill följaktligen icke göra någonting. Man vill endast, att det skall fortsätta att år efter år växa fram nya skaror av arbetslösa människor, som icke kunna få någon som helst möjlighet att underhålla sig själva. Och nu, när det i svaret visserligen har sagts, att man icke rent principiellt är emot att hjälp i någon form skall kunna beredas eventuella emigranter, så vill man dock icke, att de skola få direkt hjälp. Man vill icke ge dem några ekonomiska resurser för att komma till ett annat land, där möjligheter kunna vara till finnandes, möjligheter som saknas för dem här hemma. Ja, det tycks, som om man helst ville, att de skulle svälta ihjäl, eller att det skulle vara emigranterna anhöriga, som toge hand om dem.

Naturligtvis har icke regeringen eller hans excellens i sitt svar visat, att han misstänkt dylika motiv ifrån min sida vid interpellationens framställande, och jag hoppas, att icke heller kammarens ledamöter ett ögonblick skall göra detta. Arbetslöshetsproblemet är alltför svårt, både för den arbetslöse själv och för landets myndigheter, att komma till rätta med, för att man icke skall kunna draga fram saken till diskussion utan att bliva misstänkt för dåliga bevekelsegrunder.

I hans excellens svar förekommer det visserligen ett indirekt erkännande av en emigrations nödvändighet och en viss önskan, att något måtte göras för dem, som äro tvungna att emigrera. Men något verkligt positivt löfte har dock icke givits. Hans excellens visade visserligen i senare delen av sitt svar på de åtgärder, som i det nyss avgivna sakkunnigeutlåtandet föreslås, nämligen förbättrad upplysningsverksamhet åt de utresande, större säkerhet mot ockrande emigrantvärvare m. m. dylikt. Men vad jag anser vara det viktigaste, nämligen att våra diplomater och konsuler i främmande länder dels inleda officiella underhandlingar med sina respektive länders myndigheter och dels i övrigt undersöka möjligheterna för en svensk emigrationsström till för oss lämpliga länder, därom har icke givits något direkt löfte. Att inte sådana länder som t. ex. Brasilien skola komma i fråga i någon större utsträckning för svenskar att emigrera till, faller av sig självt, enär väl alla torde ha reda på det landets oerhört svåra klimat för människor, som äro vana vid ett tempererat nordlandsklimat. Men det finns ju länder, mer liknande vårt eget, vilka ännu icke äro överbefolkade och dit man först och främst skulle kunna ordna en emigration.

Av interpellationssvaret framgår, att hans excellens statsministern har den uppfattningen, att emigrationen inte är absolut nödvändig utan att arbetslösheten är en konjunkturföreteelse och att de arbetslösa så småningom skola kunna sugas upp av industrien. Därför bör inte staten medverka till att uppmuntra till emigration till främmande länder. Jag anser för min del, att det är alldeles för optimistiskt att tro, att industrien under åtminstone en lång följd av år skall ha möjlighet att uppsuga den övertaliga befolkningen. Vi ha ju nu under minst åtta års tid haft en mycket svår arbetslöshet, och de arbetslösas antal har under denna tid varierat mellan 175,000 och 74,000, som

Svar å
interpellation.
(Forts.)

antalet är för närvarande. Trots den utveckling, som industrien haft att uppvisa under de senaste åren, vilket också hans excellens i sitt svar erinrade om, har det dock icke varit möjligt för industrien att taga emot den övertaliga befolkningen, utan vi ha fortfarande denna stora stab av arbetslösa. Nu tror jag för min del, att arbetslösheten inte är någon egentlig konjunkturföreteelse utan att denna i stor utsträckning beror på, att Amerikas förenta stater, som tidigare uppsögo en så stor del av vår övertaliga befolkning, numera in-skränkt antalet invandrare till ett minimum i jämförelse med de skaror, som tidigare utvandrade. För några år sedan var antalet utvandrare till Amerika cirka 25,000, under det att numera inte mer än 9,500 kunna få bege sig till detta land.

Det är ju mycket tråkigt, att i nuvarande stund den svenska industrien icke skall ha möjlighet att taga emot hela den arbetsföra befolkningen. Ty enligt många uttalanden och av åtskilliga tecken att döma äro vi ju för närvarande inne i en viss sorts högkonjunktur i vårt land. Jag skall taga mig friheten att citera vad landshövding von Sydow i det hänseendet yttrade, när han för några dagar sedan öppnade svenska mässan i Göteborg. Han säger så här: »Det är under gynnsamma auspiciër, som årets svenska mässa — den elfte i ordningen — öppnas. Efter den tidigare långa depressionstiden har näringslivet åter börjat blomstra, industri och handel ha haft ett gott år, produktion och omsättning ha i flera fall nått rekordsiffror. Och visaren på konjunkturbarometern synes, trots inträffade arbetsinställelser, fortfarande sträva uppåt.» Nu vet jag ju inte, hur stor betydelse man får tillmäta detta uttalande. Men det är i alla fall fällt vid ett officiellt tillfälle av en person, som, förmodar jag, inte är alldeles främmande för ställningen på detta område. Man skulle ju kanhända också av det nuvarande läget inom våra stora industrier kunna sluta, att det verkligen förhåller sig så, att vi äro inne i en högkonjunktur. Vi ha nog litet var reda på, att utdelningarna från våra stora aktiebolag i år varit mycket stora, och gratisutdelningar av aktier samt nyemission av sådana ha låtit ganska mycket tala om sig. Även detta skulle ju, som sagt, kunna tyda på, att vi äro inne i en högkonjunktur. Men när vi trots detta inte kunna få plats för stora mängder arbetsföra individer, så tycker jag att förhoppningarna för framtiden inte te sig synnerligen ljusa, d. v. s. förhoppningarna, att vi skola kunna lösa arbetslöshetsproblemet på det sättet, att hela den arbetsföra befolkningen kan beredas sysselsättning här hemma. Betänkligheterna mot att staten skulle lämna en direkt ekonomisk medverkan genom att exempelvis hjälpa personer, som inte själva kunna skaffa sig biljett, att resa över till ett annat land, äro efter min mening icke grundade. Inom många andra länder ha ju liknande försök gjorts. Jag kan i det hänseendet även hänvisa till den av hans excellens i interpellationssvaret omnämnda utredning, som socialstyrelsen för några dagar sedan offentliggjort. Där säges det på tal om detta bl. a.: »Oavsett den förebyggande verkan en välordnad upplysningsverksamhet kan utöva, lär det härvidlag väsentligen vara fråga om hjälp eller andra skyddsåtgärder i främmande land. Emellertid kan svenska staten givetvis, om den vill offra därför erforderliga penningmedel, verksamt ingripa i förevarande avseende på andra sätt. Att den obemedlade invandrarens ställning i ett främmande land, vars språk och förhållanden äro honom obekanta, ofta måste vara svår och väl motivera bistånd från det gamla hemlandets sida, torde ligga i öppen dag. Jämväl i förevarande avseende ha en del andra länder vidtagit ganska omfattande anordningar. En från svenska statens sida utövad eller stödd hjälpverksamhet av ifrågavarande art skulle väl också vara ägnad att hos immigranterna stärka känslan av samhörighet med det gamla hemlandet, en verkan som från ej blott ideell utan även ekonomisk synpunkt måste anses betydelsefull. Önskvärdhe-

ten av en dylik inverkan har för övrigt kommit till uttryck i de motioner, som ligga till grund för det förevarande uppdraget. I överensstämmelse med vad sålunda anförts, har styrelsen», heter det vidare, »funnit sig böra med anledning av förevarande uppdrag framlägga 1) förslag till lag angående utvandrarens befordran m. m. jämte motivering, 2) förslag till förbättrad upplysnings-tjänst beträffande utvandring och 3) förslag till anordnande eller stödjande av hjälpverksamhet bland svenska invandrare i främmande länder.»

En sådan auktoritet på emigrationens område som professor Gunnar Andersson har också uttalat sig för, att staten bör tråda hjälpande emellan för att ordna emigrationen och för att bistå dem, som emigrera. Jag anför dessa uttalanden, för att kammarens ledamöter skola finna, att det inte bara är fråga om några lösa hugskott från min sida utan att fullt auktoritativa och erkänt vederhäftiga personer ha gjort uttalanden i samma riktning. Professor Gunnar Andersson uttalar sig på följande sätt:

»Är man ense om de i det föregående framlagda synpunkterna, nämligen att en emigration från Sverige i viss utsträckning varken kan eller bör förhindras, ävensom att de möjligheter, som numera bjudas den fattige emigranten ute i världen, äro avsevärt sämre än för en mansålder sedan, så torde numera flertalet svenskar även kunna enas därom, att det bör vara en plikt för de svenska statsmakterna att i viss grad taga emigrationen om hand och leda den på bästa möjliga sätt. Det ansågs en gång oerhört att framställa ett sådant krav, beroende på den ovilja, för att ej säga det förakt, varmed för en generation sedan de ledande klasserna i samhället sågo ned på de män och kvinnor, som 'sveko sin plikt mot gamla Sverige'».

Vidare säger han: »Inte kunna vi göra oss och vår regering till emigrant-agenter? Så frågar säkert många inför det ovan sagda. Varför inte? Om det nu är så, att emigrationen måste ske och därför sker, varför kan ej en svensk regering i detalj underhandla med en främmande sådan om villkor m. m. för en bosättning av vårt folköverskott och därigenom hjälpa detsamma till bättre villkor, än den ensamstående invandraren kan ha utsikt att uppnå? Jag kan icke se, att det finnes någon principiell skillnad här emellan och att genom traktater söka bereda våra affärsmän och våra sjöfarande de bästa möjliga villkoren i främmande land. Takt och kloket fordras kanske i särskild grad, men det få vi i så fall söka uppdryva.»

Det förutnämnda betänkandet angående vissa åtgärder mot emigrationen har i motiveringen flera möjliga åtgärder upptagna, men stannar inför att endast förorda nya bestämmelser för emigrantagenterna. Detta är säkerligen ganska ineffektivt. Man kan icke begära, att andra länder skola ordna för att få emigranter. Canada är dock ett land, som enligt svaret på interpellationen gjort en hel del dels för att upplysa invandrarna om förhållandena därstädes och dels för att försöka få dit svenskar, som ju lära vara ganska väl sedda i Canada, liksom de tidigare varit väl sedda i Amerikas förenta stater.

Det är kanske för kammarens ledamöter bekant, åtminstone för en del, att ett visst slags emigration förra året ordnades ifrån Göteborg till Canada. Ett tiotal arbetslösa fingo ett anslag för att kunna taga sig över dit med villkor, att de skulle ge tillförlitliga upplysningar om förhållandena därstädes. Nu ha några, eller någon av dessa åtminstone, till en tidning i Göteborg lämnat upplysningar, som jag tycker icke böra undanhållas kammarens ledamöter, enär dessa kanske i någon mån kunna visa på att det icke är så tokiga vägar, man är inne på, när man önskar, att få en ordentligt ordnad emigration, exempelvis till ett sådant land som Canada.

Vår sagesman säger bland annat: »Här har varit gott om arbete, men en del vill inte arbeta i skogen utan gå hellre i städerna, där arbetslösheten är stor på vintern. Här är», fortsätter han, »arbete för alla arbetslösa som fin-

Svar å
interpellation.
(Forts.)

nas i Sverige, jag menar för dem som kunna och vilja arbeta. Många synas vara dömda till undergång, men de som verkligen vilja och kunna arbeta hårt och därtill taga vara på slantarna klara sig bättre här än i gamla landet. Sorgligt nog så förstöra de flesta svenskar i sus och dus i staden de pengar de på sommaren lyckats förtjäna. Så få de gå i staden utan möjlighet att ens kunna köpa en biljett för att komma ut och söka arbete.» Vår brevskrivare befinner sig i Port Arthur, en stad, som är centrum i ett stort skogsdistrikt. »Det är mest finnar i skogen», skriver han, »och de äro ganska svåra att komma överens med. Svenskarna äro eftersökta. På arbetsförmedlingskontoren ger man alltid svenskar företräde, enär de som arbetare anses vara de bästa och även därför att de fort lära sig engelska språket, något som kanadensarna sätta stort värde på.»

Jag tror, att man som sagt får tillmäta dessa uttalanden en viss betydelse. Canada är kanske det enda land, som ännu icke är överfullt av människor, och Canada är ju ett stort land. Vi veta nog alla, att det är oerhört stort, och att det där finnes alla möjliga klimatförhållanden. Där finnes ännu jord, som icke är upptagen. Där finnes bland annat stora områden av präriejord, som utan någon större ansträngning skulle kunna omedelbart brukas och ge utomordentliga skördar.

Canada har icke gjort något för att locka folk dit över. Men väl har det framlagt åtskilliga upplysningar om förhållandena därstädes. Och jag tycker icke, att man kan, när officiella dylika ges, låta bli att tillmäta dem en stor betydelse.

Man mötes, när man talar om Canada, ofta av den invändningen: icke kan man väl skicka svenskar till Canada med dess oerhört hårda klimat? Man glömmer då att taga reda på vilka breddgrader landet ligger på. Södra Canada befinner sig ju på samma breddgrad som Frankrike, och man har naturligtvis, innan man kommer så långt upp i Canada, samma klimat, som vi ha i nordliga Sverige, där det dock finns möjlighet för människor att bo och odla jorden och livnära sig på olika sätt. Jag tror det är oändligt stora vidder i det nordliga Canada, med samma klimat som vårt Norrland, där vi skulle kunna få plats för många hundratusental av människor. Tidigare har ju även Sydsveriges befolkning trott, att Norrland var ett land, där man icke kunde leva. På den tiden, då jag vistades i Skåne, hörde jag ofta sägas att ovanför Dalarna är det omöjligt att bo. Där finns bara snö och is och isbjörnar. Sedan jag själv sett landet i fråga, har jag fått en annan uppfattning. Det skulle vara bra, om även andra av våra sydsvenskar ville se denna del av landet, för att få göra liknande erfarenheter. Man har ju t. ex. genom radion numera kunnat få upplysningar om förhållandena där uppe, och man kan ju då ofta konstatera, att när vi ha 10 grader varmt i Stockholm kl. 7 på kvällen, kan man ha 17 grader i Haparanda.

Följaktligen är Norrland, och naturligtvis däremot svarande delar av Canada, långt ifrån obeboeliga. Nu kommer det kanske att sägas, att jag pläderar för att vi skola skicka bort vårt folk till Canada. Och det är kanske icke alldeles uteslutet att jag så gör, alldenstund man vet, att detta stora land med sina oerhörda resurser ännu icke har mer än 8 miljoner invånare, och det säkerligen skulle kunna vara plats för det mångdubbla antalet.

Det är därför jag alldeles särskilt skulle vilja vädja till regeringen, när nu en undersökning skall göras i detta hänseende, att våra officiella myndigheter åläggas sätta sig i kontakt med myndigheterna i detta land, för att om möjligt ordna upp en ordentlig emigration dit av de personer, som verkligen vilja detta.

Jag har aldrig ett ögonblick tänkt, att de personer, som emigrera, icke skulle göra detta på eget ansvar. Jag är fullkomligt på det klara med att detta

måste vara förhållandet. Det är nog fullt riktigt, då man säger att deras arbetsvillighet och deras känsla av ansvar i det nya landet eljest skulle kunna avtrubbas. Jag har icke alls tänkt mig, att de skulle få någon annan hjälp än eventuellt en resbiljett, och jag säger som förut, att jag är övertygad om att det är oändligt många, som gått arbetslösa många år och därigenom uttömt alla möjligheter och resurser, så att de icke kunna åstadkomma de 600—700 kronor, som biljetten till Canada kostar.

Jag tager med tacksamhet fasta på hans excellens uttalande, när han säger, att det framstår som önskvärt, att det allmänna skall äga större möjligheter än hittills att lämna ett handtag åt sådana personer, som på eget ansvar emigrerat och i det främmande landet oförskyllt kommit i svårigheter. Det kan naturligtvis vara av stor betydelse att, om det finnes personer, som kommit ut och råkat i nödläge, vårt land är villigt att på ett eller annat sätt träda hjälpande emellan, såsom med upplysningar, råd och dåd och eventuellt även ekonomiskt.

Det har så ofta och från så många håll pekats på ungdomsarbetslösheten. Vi böra erinra oss, att genom den undersökning, som gjordes angående arbetslösheten, blev det konstaterat, att av den arbetslösa skaran äro mellan 11—12,000 ungdomar under 18 år. Det är den sidan av problemet, som vi nog alla äro ense om är den svåraste, därför att det här icke blott är de ekonomiska svårigheterna vilka ha inflytande på den arbetslösa ungdomen, utan man kan även med skäl tala om farliga moraliska inflytelser utav arbetslösheten, som kunna menligt påverka densamma för hela dess framtid. Det är värdefullt att ge denna ungdom yrkesutbildning, men om man tror att ungdomen sedan skall kunna placeras på arbetsmarknaden tror man nog oftast fel. För min del är jag naturligtvis icke emot att varje ung människa skall få en yrkesutbildning. Men då det samtidigt är konstaterat, att det icke finnes ett enda arbetsområde eller ett enda yrke, där för närvarande icke arbetslöshet är rådande, skulle jag bra gärna vilja fråga dem som nu särskilt trycka härfpå: vart vilja ni skicka dessa unga, när de fått sin utbildning? Vi veta också, att inom fackorganisationerna äro så många arbetslösa, att organisationerna själva icke ha någon större lust att taga in eller tillåta flera människor komma dit, än de anse skola kunna få arbete. Och detta naturligtvis med rätta, ty om man icke så gör får man in en hel del personer, som sedan öka de arbetslösa skaror.

Man går t. o. m. så långt, att man påstår, att det är klokare att igångsätta arbeten av rent improduktiv art för att få de unga i sysselsättning, än att man såsom nu sker låter dem utestängas från arbetsmöjligheter och berövas både nutid och framtid, så att de knappast ha möjlighet att bliva fullgoda samhällsmedborgare. Detta är enligt min mening riktigt, men vi kunna naturligtvis icke för alla tider uppehålla improduktiva arbeten, bara för att dessa skola få sysselsättning, utan första villkoret för att de skola ha nytta av den yrkesutbildning, som givits dem, är väl, att det finnes yrkesområden, vari de sedermera kunna träda in för att få arbete och försörjning.

Ja, jag skulle ha oändligt mycket mera att säga i denna fråga, som jag tycker borde ligga oss alla så varmt om hjärtat, och vilken borde vara av den betydelse, att vi gärna kunde ägna några timmars diskussion däråt, men jag märker, att jag icke längre får taga kammarens tid i anspråk.

Därför skall jag sluta med att citera ett par uttalanden angående världens befolkningsproblem, som jag anser äro mycket värdefulla. Det ena uttalandet är gjort av en engelsman, som heter Philip Snowden, och som jag tror icke är alldeles obekant. Han säger att »det finnes intet viktigare problem för världens länder just nu än befolkningsfrågan». De många kolliderande intressena »leda till den slutsatsen, att in- och utflyttningsproblemet är ett

*Svar å
interpellation.
(Forts.)*

Svar å
interpellation.
(Forts.)

världsproblem, och att det endast genom internationell aktion kan tillfredsställande lösas. En världsbefolkningspolitik erfordras, som på samma gång säkrar det legitima intresset i vederbörande land och sörjer för distribution av världens befolkning.»

Vidare säger han: »Emigrationen är en välgärning för ett land, där befolkningen växer snabbare än landets handel och industri utvecklas. När emigrationen sker till ett land i utveckling, är detta en dubbel fördel. Med varje tillväxt i det nya landets befolkning blir detta land en bättre kund för det gamla landets industri.»

»Emigrationsproblemet måste emellertid betraktas från världsintressets synpunkt. De äldre länderna finna växande svårigheter att behålla sin befolkning. Antingen måste de hämma befolkningstillväxten, utöka sin handel på främmande land eller vidmakthålla en ständig emigrantflod till de mindre utvecklade länderna. Emigration till sådana länder kan i hög grad bli en hjälp för de gamla ländernas handel.» »Befolkningsfrågan är tydligen ett problem för det internationella samarbetet.» Jag skulle för min del vilja på det allra kraftigaste understryka, att den måste bli föremål för internationella överläggningar. Arbetsbyrån i Genève har ju i så måtto tagit hand om den, att den även har en avdelning för emigration inom sitt arbetsområde. Även våra offentliga myndigheter få naturligtvis lov att hålla sig å jour med vad som försiggår och även göra sin insats för att hjälpa till att ordna upp detta befolkningsproblem. Den första internationella arbetskonferensen i Washington var ju inne på samma vägar, och, som sagt, de nya institutionerna fortgå på samma sätt.

Jag vill också understryka att något måste göras, och jag kan i så fall peka på vad herr von Koch säger, när det talas om den utredning, som är gjord angående arbetslöshetsförsäkringen, att det är vår plikt att söka lösa detta problem, och man kan vara överens om att nuvarande medel att råda bot på det onda äro otillfredsställande. System och principer ha växlat allt efter olika orter. I somliga samhällen har man varit mera rundhänt, i andra mindre. En del behöva ha fått hjälp, andra icke. Det hela är planlöst, och det nuvarande systemet bör ersättas av ett bättre.

Visserligen förordar han, att vi skola gå in för en utvidgad eller reformerad fattighjälp åt våra hjälpbehövande. Men för min del har jag den åsikten, att detta icke är rätta vägen, utan rätta vägen är att bereda människorna arbete och utkomstmöjligheter. Och om det icke finnes möjlighet att få detta i det egna landet, måste våra officiella myndigheter göra allt vad som kan göras för att hjälpa våra arbetslösa att få dessa utkomstmöjligheter i främmande länder. Och alldenstund arbetslösheten enligt min uppfattning icke är ett tillfälligt problem, utan snarare tenderar till att bli ett konstant ont, hoppas jag, önskar och vädjar innerligt och varmt till vår regering att dels göra allt vad den kan å de vägar, som nu äro föreslagna, men dels även undersöka om det inte kan finnas nya och mera effektiva sådana, som kunna beträdas i syfte att hjälpa de arbetslösa. Och jag vädjar till hans excellens att icke låta det stanna vid det svar, som här har givits, utan att han alltfört ägnar problemet sitt stora och varma intresse.

Herr Osberg: Herr talman! Jag har själv varit i den omständigheten, att jag i min gröna ungdom emigrerade ut till Förenta staterna och vistades där några år. Och det kan jag säga den ärade interpellanten, att om hon gjort mig sällskap dit och stannat några år, och sedan kommit tillbaka till Sverige och blivit riksdagsledamot, hade hon aldrig interPELLERAT i denna fråga.

Det är icke så enkelt, fru Thüring, som att bara tänka sig, att man skall hjälpa folk ut i stora världen. Nu har fru Thüring naturligtvis tänkt på Ca-

nada. Men man kan verkligen fråga sig, varför icke England utnyttjar Canada i större utsträckning för sitt eget behov. De ha ju haft en arbetslöshetsstam, som växlat mellan en och en halv milj. människor sedan kriget. Man har naturligtvis i England i den mån man kunnat — det har jag vetskap om — gett ut penningar för att hjälpa ut sitt överskottsfolk till kolonierna. Men det är, som herr statsministern här påpekade, så att vi icke ens ha samma möjligheter som England att skicka ut vårt folk. Och vad är väl orsaken, fru Thüning, att icke England kan placera mera av sitt arbetslösa folk än vad det gjort i Canada? Jo, det är den omständighet, som hans excellens herr statsministern pekade på, att en stor del av de arbetslösa icke äro kvalificerade eller lämpliga som emigranter. Det skall vara företagsamt folk, kraftigt och praktiskt folk, som skall kunna slå sig fram i utlandet. Vad man där har att räkna med, det är icke några anställningar, som kunna anses som lätta företag, utan vanligtvis är det det tyngsta grovarbetet, som emigranterna få ägna sig åt, åtminstone första tiden.

Våra arbetslösa äro väl de flesta stadsbor, som icke skulle lämpa sig för ett sådant arbete. Jag tror, att det är bäst, att man låter saken utveckla sig i detta land utan dylika åtgärder. Det finns personer i Förenta staterna och Canada, som ha släktingar och bekanta överallt i våra socknar, med vilka de stå i förbindelse. Och finns det någon möjlighet, så hjälper man varandra i ett sådant fall. Men man måste säga, att det sker med en viss urskiljning. Dessa personer vilja icke nedsätta sin stam, utan vet man att det finns en duktig person, som man tror, att det kan bli något av, så tages vederbörande även till det nya landet. Men vet man med sig, att personen icke kan taga sig fram, kommer man icke att försöka få honom dit.

Statsministern gav i sitt svar ett fullständigt klart besked, då han pekade på, att alla människor lämpa sig icke för att utvandra. Det är där det ligger. Innan interpellanten tog detta steg att fråga regeringschefen, vad han ville göra och icke ville göra, borde fru Thüning hava undersökt förhållandena i vårt eget land jämfört med andra länder. Hade fru Thüning gjort det, skulle hon hava funnit, att vårt land har ett av de gynnsammaste förhållanden i världen, som nation sett. Om hon granskat våra stora vidder och de möjligheter, som vi hava, och jämfört detta med vår relativt lilla befolkning, tror jag, att hon icke skulle hava gått fram med detta spörsmål. Många länder hava mycket större svårigheter med sina befolkningsförhållanden än vi hava. Icke heller de kunna lösa problemet att bli av med sitt folköverskott. Jag tänker närmast på England. Jag tycker icke, att vi med vår befolkning skola tränga in på andras områden, när vi hava egna resurser. Om vi vilja utnyttja dem, är jag säker, att vår arbetslöshet inom den närmaste tiden skall vara borta.

Jag vill säga fru Thüning, att om hon som jag vetat, vad emigranterna få uppleva, skulle hon icke hava framställt detta spörsmål. Emigranterna få icke välja vad som passar dem, utan det är bara att marschera. Hålla de ut, är det gott och väl; göra de det icke, så är man icke betjänt med dem. Jag är säker på, att många av dessa, som skulle komma dit ut eventuellt med den hjälp, som fru Thüning tänkt sig, inom en snar framtid skulle komma att vädja till sina anhöriga om hjälp att komma hem. Vi få på annat sätt söka hjälpa. Metoden, att på konstlat sätt föra ut emigranter anser jag förkastlig, och jag tror, att den skulle komma att anses allra mest förkastlig av dem, som på konstlat sätt blivit hjälpta att komma ut över det egna landets gränser.

Det kunde vara mycket att säga, men jag vill icke uppehålla tiden längre. Jag har gjort detta inlägg bara för att påvisa, hur litet fru Thüning tänkt sig in i detta spörsmål och hur litet hon tänkt på de resurser, som vi hava i landet. Vi böra bemöda oss att göra det bästa, nämligen att söka bereda plats åt

Svar å
interpellation.
(Forts.)

så många som möjligt i det produktiva arbetet. Vi kunna nog aldrig tänka på att få industrifolk att i någon större omfattning taga itu med jordbruksarbete och liknande. På jordbrukets område finnas enligt mitt förmenande stora möjligheter. Det är det säkraste sättet att råda bot på arbetslösheten, att förebygga allt för stor tillströmning till städer och samhällen.

Herr förste vice talmannen **Hamilton**: Herr talman! Interpellanten fru Thüring har onekligen riktat uppmärksamheten på ett av de mest betydande problem, som vi inom den närmaste tiden hava att lösa, nämligen hävandet av arbetslösheten. Men jag måste taga avstånd från interpellantens uppfattning, att utvandringen av dessa arbetslösa borde befordras av staten. Jag håller nämligen före, att i vårt eget land hava vi ännu större möjligheter för folket att få sin utkomst än i Kanada eller Sydamerika. Interpellanten glömmer fullständigt, att Sverige är ett stort jordbruksidkande land samt att jordbruket förr i världen kallades vår modernäring. Interpellanten tror, att folket kan leva allenast i industriens tjänst. Så är icke förhållandet. Men för att folket skall kunna kvarhållas och för att det skall kunna leva och trivas på landsbygden, måste statsmakterna visa större förståelse för egnahemsrörelsen, större förståelse för småbrukarrörelsen än vad statsmakterna hittills gjort.

Om vi söka efter orsakerna till arbetslösheten, skola vi finna dem däri, att jordbrukarungdomen drives in till städerna och till industrisamhällena samt där tränges med den arbetarestam, som finnes. Detta är anledningen till arbetslösheten. Om vi studera statistiken, finna vi, att under det första kvartseklet av innevarande århundrade har folkökningen i Sverige belöpt sig till i runt tal 900,000 personer. Av denna folkökning hava 750,000 eller ungefär 83 procent tillfallit våra städer och den övriga delen Norrlands industrisamhällen. Däremot har en stor del av det gamla kulturlandet, södra Sverige och en del av mellersta Sverige, delvis avfolkats, i varje län på Götalands fastland med undantag av det län, jag tillhör, har befolkningen minskats. Om man frågar sig anledningen till att folket, särskilt jordbrukarungdomen, tränger sig in till storstäderna, tror jag, att man får svaret däri, att kapitalet söker sig till våra storstäder. Där äro skatterna mindre och kulturfödan större. De, som hava kapital, vilja gärna åt sina barn skänka en lättare och bättre skolgång. Med kapitalet följa arbetarna, som tro, att de av den lyx, som där utvecklas, skola få någon arbetsförtjänst.

Jag håller före, att därest statsmakterna, som jag nämnde nyss, vilja göra något mer för egnahemsrörelsen, vilja hava synen mera öppen för vår småbrukarrörelse, så skulle man kunna behålla vår uppväxande landsbygdsungdom i våra bygder. Vad gör staten? Staten lämnar ut egnahemslån till kolonisterna mot en ränta, som ungefär motsvarar vad staten själv får betala för sina obligationslån, nämligen 4.5 procent. Sedan kolonisterna äro placerade och kommunerna sålunda fått en ökad befolkning med en stor barnskara, föreskriver staten, att de skola bygga nya skolhus och anlägga nya vägar och att till och med den ökade slitning på vägarna, som bilarna åstadkomma, skola de bära.

Jag tror, att om man lade mindre skatter på våra småbrukare och man använde något av de för kulturändamål anslagna medlen för att göra det trevligare för dem ävensom gäve dem litet mera av kulturfödan, skulle de trivas bättre.

Jag nämnde nyss, att befolkningen stigit under det senaste kvartseklet i ett län, nämligen det län, jag tillhör. Man tillskriver detta den intensiva egnahemsrörelse, som där ägt rum. Folket begär ingenting bättre än att skapa sig egna hem. Det ligger i människornas natur, att de vilja hava sina egna hem. De vilja hava sin hustru och de vilja se barnskaran växa upp. Men fastän nämnda rörelse där varit intensiv, är man betänksam, när man ser framåt. Skola skat-

tebördorna ökas som hittills? När regeringarna, den ena och den andra, när myndigheterna, när, mina herrar, icke heller riksdagen är vaken för detta spörsmål, hur skall det gå? Hur var det, när vi begärde en skatteutjämning för åstadkommande av skatt efter förmåga? Reste icke två tredjedelar av kammaren motstånd mot detta förslag? Till och med lantmän funnos, vilka voro så konservativa, att de trodde, att en ökad statshjälp skulle beskära kommunernas självbestämmanderätt. Hur var det, när vi ville minska vägskatten genom anlåtande av automobilskattemedel? Voro icke ni, mina herrar i statsutskottet och kammaren, emot det, och sökte ni icke att trycka ned det? För resten, det sista uppslaget att ytterligare hjälpa invandringen till storstäderna, innefattas i den skrivelse, som riksdagen nyligen avlät. Jag var icke närvarande då. Riksdagen begärde emellertid en utredning rörande den allmänna pensioneringen och ifrågasatte, att på dyrorterna, d. v. s. storstäderna, skulle givas större pension än på andra orter i Sverige. Men jag må säga, att om en gammal person vill bo på dyrort och behöver mera för att leva där, så bör dyrorten själv betala detta. Men för småbrukarna och egnahemsägarna och lantbefolkningen i övrigt, för dem är det icke tal om att höja någon pension. Det är dock genom jordbruket, som vi både skapa ett lyckligare folk och erhålla möjligheter att häva arbetslösheten, nämligen om vi hindra landsbygdens befolkning att invandra till städerna och där konkurrera med industriarbetarna. Därigenom få industriarbetarna mindre tävlan att taga upp, och de kunna få det vida bättre än nu. Jag tror, att om regeringen ville taga denna fråga om hand och just med avseende å skatterna se till, att en minskning där sker — d. v. s. där den bör ske, icke genom en nedsättning av inkomst- och förmögenhetsskatten för de mera burgna klasserna — så skulle mycket vara vunnet. Jag tror också, att om riksdagen ville visa förståelse för denna fråga om våra småbrukare och vår egnahemsrörelse mera än den gjort, skall arbetslöshetsfrågan lösa sig själv, så att vi icke behöva exportera våra egna söner och döttrar.

Herr **Hansson** i Stockholm: Herr talman! Ehuru föredragningslistan har så få ärenden, tror jag, att det är klokt, att man icke slösar så mycket med tiden för debatterna. Det kan hända, att vi i sista stund bliva hårt pressade. Det skulle vara lockande att i anslutning till interpellationen och statsministerns svar gå in på frågan om arbetslösheten i allmänhet och arbetslöshetspolitiken. Vi få emellertid i morgon tillfälle att diskutera den saken.

Jag har tagit ordet närmast för att i korthet tillkännagiva såsom min mening, att vårt läge icke är så prekärt, att det påkallar från statsmakternas sida alldeles särskilda ansträngningar för att placera våra arbetslösa utomlands. Jag har den uppfattningen, som redan uttalats av ett par föregående talare, att vårt eget land har möjligheter och resurser, som borde med en rätt politik från statsmakternas sida kunna bereda åt vårt folk dess försörjning och anständiga försörjning i eget land. Den kolonisation, som man vill vinna genom att de arbetslösa slå sig ned utomlands, kan äga rum här hemma. Men det får naturligtvis icke bliva en kolonisation, där man skickar i väg våra arbetslösa till trakter av vårt land med små möjligheter för dem att draga sig fram och med små möjligheter att skaffa sig försörjning. Det finnes säkerligen i de centrala delarna av vårt land möjligheter att på vår jord bereda arbete åt många av dem, som nu gå utan sådant, men intet högre önska än att finna användning för sina armar.

Jag tror emellertid, att för att detta skall kunna göras, måste det smyga sig in i den borgerliga uppfattningen en helt förändrad syn på förpliktelse från statens och samhällets sida mot de arbetslösa. Jag tänker också på det motstånd, som rests mot en effektiv expropriationslagstiftning, utan vilken jag icke tror, att man kan komma fram till den kolonisation på den svenska jorden, som skulle

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Svar å
interpellation.
(Forts.)

kunna i hög grad lätta trycket av arbetslösheten. Det finnes säkerligen även andra åtgärder att vidtaga, som kunde åt vårt land trygga dess befolkning och där skaffa den en hygglig försörjning.

Med denna allmänna synpunkt är jag naturligtvis icke intresserad av att det skall ske någon påtryckning på regeringen att försöka vidtaga särskilda åtgärder för placering av de arbetslösa utomlands. Det bör emellertid här sägas ifrån, att man på sina håll och även här under debatten ur fru Thürings interpellation dragit längre gående slutsatser, än som varit befogade. Fru Thüring har dock här uttryckligen förklarat, att hon aldrig avsett och icke avser någon export av svenska arbetslösa till främmande länder. Hon menar endast, att det skall vara möjligt för arbetslösa att vinna upplysning om förhållandena i länder, till vilka en emigration kan ske, och eventuellt av samhället erhålla hjälp till resan, när de på eget initiativ vilja söka sin utkomst i främmande land. Så begränsat kan spörsmålet allvarligt diskuteras. Det förefaller mig befogat, när fru Thüring hemställer till regeringen att alltjämt taga under övervägande, huruvida icke i sådan begränsad form arbetslösa, som på eget ansvar vilja söka sin utkomst i främmande land, skola kunna erhålla någon hjälp från statsmakternas sida. Att döma av hans excellens herr statsministerns anförande, har hans excellens icke heller någonting emot en sådan prövning. Vad som där avvisats är att så ordna statsmakternas åtgärder, att emigranterna finge intryck av att de skickades ut av staten och att staten bure ansvaret för deras öden samt att de själva sålunda utan att allvarligt överväga situationen kunde göra försöket. Jag tror, att det är riktigt, om man i likhet med hans excellens herr statsministern avvisar en sådan politik från statsmakternas sida, men jag tror också, att det är riktigt att ytterligare överväga, därest det i en tillfällig nödsituation är svenska arbetare, som vilja söka slå sig fram i utlandet på grund av att de här gå arbetslösa, huruvida man icke då rent tillfälligtvis skulle kunna åt sådana lämna hjälp och stöd, när de gå ut på eget initiativ. Det, som jag emellertid framför allt velat betona, är, att det angelägnaste i vår politik är att handla så, att man i vårt eget land kan bereda folket dess försörjning.

Herr **Samuelsson**: Herr talman! Det är icke tu tal om, att det här är riksdagens viktigaste fråga, när det gäller behandlingen av arbetslösa och metoden att hjälpa dessa. Detta så mycket mera, som de siffror, herr statsministern påpekade, endast innefatta en del av den arbetslösa skaran, där man icke tar någon notis om ungdomen, som icke räknas med. Vi komma åter i morgon, ty jag förmodar, att om riksdagen velat, hade man redan vidtagit en hel del åtgärder för att hjälpa de arbetslösa, som här äro särskilt påpekade av interpellanten. Jag må säga, att det är beklämmande att höra en hel del av dessa canadensiska entusiaster, både här i riksdagen och i den offentliga pressen, så mycket mera som såväl de själva som alla talare, som yttrat sig i detta spörsmål, måst understryka, att det finnes möjligheter här i landet att hjälpa och försörja samtliga medborgare. Fru Thüring sade själv, att enbart Norrland kunde försörja flera hundra tusen arbetare om icke rent av miljoner, som jag tror, att hennes ord föllo. Varför, när man uttalat den ståndpunkten, icke se till, att detta s. k. demokratiska land försörjer sina medborgare utan att man behöver agitera för ett annat land.

När jag hörde debatten här, påminde jag mig, hurusom det för en del år sedan fanns entusiaster, som agiterade för att få över en hel del av landets gruvarbetare till Brasilien. Man lyckades också få rätt många av de norrländska gruvarbetarna att ge sig över till detta land. En del av dem dog ju på grund av klimatiska förhållanden, och de, som icke avledo, kommo tillbaka fullkomligt utmärklade och utfattiga, och kommunerna fingo i många fall taga hand om dem och hjälpa dem. En sådan agitation anser jag vara osmaklig.

Jag menar för min del, att man bör, åtminstone från det håll, som fru Thüring representerar, se till att man hjälper de arbetslösa här i landet. Är det så, att man utgår ifrån, att landet icke förmår att försörja alla sina medborgare, ja, då kan det vara riktigt att resonera på det sätt, som man här gör. När det emellertid från alla håll strykes under, att landet förmår att försörja dem, bör man i stället vidtaga åtgärder för att verkligen göra det, och det finns, som jag förut påpekat, möjligheter därtill vid morgondagens sammanträde.

Jag vill säga, att jag anser det icke vara riktigt, att vi skola ha en arbetslöshetskommission, som lagrar på miljonerna undan för undan och år för år utan att vidtaga tillräckliga åtgärder, trots att vi ha den stora mängd arbetslösa, som herr statsministern påpekade. Det finns ju möjlighet för kammaren i morgon att gå med på exempelvis den kommunistiska motionen, som förordar, att hjälpverksamheten skall läggas över på kommunerna i syfte att — för att tala med herr förste vice talmannen — kommunerna skola få någon självbestämmanderätt, när det gäller att hjälpa sina medborgare och sina arbetslösa inom kommunen. Vill riksdagen gå med på den linjen och sålunda överlåta något litet åt kommunerna själva, då bör man också bifalla den motion, som har väckts från vårt håll. Det anser jag vara det riktigaste. Då understryker man också, att man verkligen vill hjälpa de arbetslösa, och att man icke vill fortsätta med den politik, som nu bedrivits år från år, och som faktiskt icke ger någon hjälp utan i stället en nådegåva, som kanske är för stor för att man skall direkt svälta ihjäl, men som icke kan sägas vara så pass stor, att man ens nödortfigt kan dra sig fram.

Fru Thüring: Herr talman! Jag skall be att få säga några ord till svar å vad som blivit yttrat. Jag är mycket glad över att herr Osberg och herr Hamilton vilja vara med om att göra allt vad göras kan för att åt landet bevara dess befolkning. Jag tar fasta på det löftet i förhoppning, att det icke skall vara så omöjligt för framtiden som hittills att komma till en verkligt effektiv lösning av jordproblemet här i landet. Nu har jag varit med här i några år, men jag har ännu aldrig sett annat än betydelselösa förslag och åtgärder, som icke ha tjänat det ändamål, som man hoppats, att de skulle tjäna, nämligen att bevara åt landsbygden landsbygdens befolkning.

När herr förste vice talmannen sade, att det sker en invasion från landet till städerna, som åstadkommer arbetslöshet, vet jag icke riktigt, hur jag skall svara på det. Jag förmodar, att var och en förstår, att en överflyttning av människor inom samma land icke kan taga bort de 74,000 personer, som äro arbetslösa. Det betyder kanske bara, att de arbetslösa flytta över från en plats till en annan.

I alla fall är det ju ett faktum, att landsbefolkningen flyttar in till städerna och industriorterna. Senaste folkräkningen här i Stockholm påvisade ju, att befolkningen i Stockholm senaste året ökats med över 11,000 personer. Denna ökning hade emellertid icke åstadkommit av stadens egen befolkning utan hade skett genom invandring. Om ingen invandring hade ägt rum, skulle tvärtom ha uppstått en minskning på 400 personer.

Detta visar emellertid, att det förefinns en stor arbetslöshet även ute på landsbygden, och det var med tanke härför, som jag trodde, att man genom att bedriva en restriktiv och förständig emigrationspolitik i stort sett skulle kunna skaffa dessa arbetslösa en bättre försörjning exempelvis i Kanada, där det ju finns möjligheter inom jordbruk och i skogarna. De skulle då icke behöva resa till industrisamhällena och städerna för att där konkurrera med den förutvarande befolkningen. Detta var min tanke, och jag tror icke, att denna min uppfattning av problemet är så oriktig, alldenstund det från flera håll erkänts, att det även finns arbetslösa bland landsbygdens befolkning.

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Att, som herr Osberg, räkna alla de 74,000 arbetslösa till mindre arbetsföra individer, som icke kunna slå sig fram vare sig här hemma eller i något annat land, är väl ändå att gå en smula för långt. Även om vi bland dessa arbetslösa ha en viss procent — vi kunna kanske säga 40 procent eller något sådant — som samhället i en eller annan form måste taga hand om, så finns det i alla fall bland dessa 74,000 ofantligt många både duktiga och arbetsföra människor, som skulle kunna försörja sig själva, bara de finge möjlighet därtill.

Jag har icke sagt, att utvandring skulle vara *medlet* att lösa arbetslöshetsfrågan. Jag har bara pekat på utvandring såsom *ett av de medel*, som borde tagas under övervägande, när man icke kan komma till rätta med vår arbetslöshet. Jag är glad över att herr Hansson i Stockholm icke ansåg läget vara så prekärt, att man behöver vidtaga dylika åtgärder, utan kan hoppas, att det skall gå att ordna saken här i landet. För min personliga del har jag ingenting emot att göra det lilla, jag förmår, för att placera våra arbetslösa i vårt eget land, i vårt eget jordbruk, i vårt eget skogsbruk, och å våra egna torvmossar o. s. v. Att man, i och med att man framställer en sådan interpellation, som jag gjort, skulle anses vara motståndare till att man även gör detta, hade jag i alla fall icke väntat mig att få höra. Jag trodde, att var och en skulle förstå, att även jag vill vara med om att först och främst bereda möjligheter för de arbetslösa inom landet. Om emellertid därutöver åtgärder kunna vidtagas, som icke kunna åstadkommas härvidlag, anser jag, att även dessa åtgärder böra tagas under övervägande.

Jag såg just en uppgift i en tidning härom dagen, att vårt land har så oerhört stora resurser. För att det icke skall vara mina egna ord, citerar jag vad den säger: »Sverige har försörjningsmöjligheter för 45 miljoner människor, och nu ha resurserna sinat, nu ha vi icke bärgning åt 6 miljoner.» Jag har för många år sedan till och med hört att vid lantbruksakademien säges det, att vårt land skulle kunna föda 35 miljoner människor. Är det icke bra underligt, att med så många förståndiga och duktiga människor, som vårt land har, och vilka styra och leda dess utveckling, dessa resurser ändå icke kunna göras brukbara, och att icke de arbetslösa kunna få taga i bruk dessa resurser? När vi icke ha mer än 6 miljoner människor i landet men ändå behöva ha 74,000 arbetslösa, tycker jag, att man verkligen bör göra vad göras kan för att tillvarata resurserna. Det är framför allt därför, som jag har velat få fram frågan och få den belyst både från den ena och andra synpunkten.

§ 2.

Svar å
interpellation.

Sedan ordet ånyo lämnats till

Hans excellens herr statsministern **Ekman**, anförde denne: Med andra kammarrens medgivande har herr Spångberg till mig framställt följande frågor:

»1) Har regeringen observerat, att vissa jordägares försäljningspolitik av arrendegårdar tagit sådana former, att brukare av arrendegårdar tvingas frånräda desamma och därvid ställas såväl utan hem som utkomstmöjlighet?

2) Vill regeringen med vetskap härom vidtaga hastiga åtgärder för hindrande av att oförvitliga jordbrukare mot sin vilja drivas bort från de gårdar, som de under mångårigt arbete brukat, och vilka åtgärder ämnar regeringen i så fall vidtaga?»

Herr Spångberg har i motiveringen till interpellationen framhållit, att *Uddeholms aktiebolag* i Värmland under senaste tiden forcerat försäljningar av arrendegårdar, och att de arrendatorer, vilkas arrenden omfattade egendomar med över 4 hektar, erbjudits köp av desamma. Med dessa egendomar skulle dock, fortsätter interpellanten, ej följa skogsmark. Vidare har herr Spångberg gjort gällande, att egendomen i något fall sålts utan att arrendatorn ens

tillfrågats, om han önskade köpa, och i andra fall skulle den hava sålts till annan person under den tid, arrendatorn behövt för att anskaffa borgensmän.

För att erhålla belysning även från andra sidan över de i interpellationen avhandlade spörsmål har jag infortrat åtskilliga uppgifter från Uddeholms aktiebolag. Därjämte har jag låtit egnahemsinspektören i jordbruksdepartementet å ort och ställe undersöka förhållandena. Egnahemsinspektören har därvid haft överläggningar med representanter för länets egnahemsnämnd, besökt arrendatorer i vissa byar i Norra Råda och Ekshärads socknar samt haft förhandlingar med representanter för Uddeholmsbolaget. Inför mig har egnahemsinspektören därefter lämnat muntlig rapport.

Innan jag redogör för vad sålunda inhämtats, torde några uppgifter böra meddelas om Uddeholmsbolagets jordinnehav. Som bekant har detta bolag synnerligen omfattande domäner, bestående icke blott av stora skogsmarker och bruk utan även av utarrenderade mindre jordbruksgårdar. Bolagets jordinnehav av arrendegårdar är framför allt koncentrerat till mellersta delen av Klarälvens dalgång och särskilt till de fyra socknarna i Älvdals härads nedre tingslag i Värmlands län. Enligt uppgift till »1925 års jordundersökningskommision» ägde bolaget enbart i detta tingslag icke mindre än 1,707 såsom självständiga brukningsdelar utarrenderade gårdar med tillhoppa 7,689 hektar inrösningsjord.

Nu har Uddeholmsbolaget, liksom övriga större skogsbolag i Värmland, tidigare endast i ringa omfattning försålt arrendegårdar. Under senaste tiden har emellertid en mycket märkbar förändring inträtt i detta hänseende. Sedan några år har bolaget nämligen börjat att i stor utsträckning avyttra arrendejordbruk samt vidtagit förberedelser för att raskt fortsätta på denna väg. Anledningen till denna ändrade försäljningspolitik från bolagets sida har man förklarat vara den, att statsmakterna under senaste tid uttalat önskvärdheten av påskyndad frilösning av de i bolags hand befintliga arrendejordbruket, samt att i riksdagen upprepade förslag om expropriationslagstiftning framkommit. Bolaget hade ansett sig böra inrätta sig härefter och acceptera konsekvenserna av dylika synpunkter. Därjämte hade arrendatorerna tidigare upprepade gånger krävt arrendejordbrukens avlösning. Bolaget hade därför i likhet med övriga skogsägande bolag inventerat sitt förråd av jord för jordbruksändamål samt till staten avgivit försäljningserbjudande först 1924 genom Sveriges skogsägareförbund och sedermera till »1925 års jordundersökningskommision». För att kunna påvisa resultat av de gjorda utbudena hade bolaget påskyndat försäljningarna. Jämte den från bolaget sålunda lämnade förklaringen till de ökade försäljningarna har från annat håll, såsom i interpellationen, antytts, att den år 1927 antagna sociala arrendelagstiftningen stimulerat bolagen att hastigt avyttra arrendejordbruk. Lagstiftningens föreskrifter om viss underhållsskyldighet för ägaren i fråga om gårdarnas åbyggnader samt den stadgade arrendetidens längd skulle sålunda medföra, att bolaget fått ett särskilt intresse av att avhända sig sina arrendegårdar. Av de uppgifter, som ställts till mitt förfogande, bestyrkes också, att Uddeholmsbolagets jordförsäljningar starkt ökats under senaste tiden. Medan antalet försålda lägenheter — frånsett tomter — för de fyra åren 1916—1919 stannade vid sammanlagt 29 och för de fyra åren 1920—1923 vid 40, har bolaget sedan 1924 försålt 194 lägenheter, varav icke mindre än 123 sedan år 1926. Man finner också av bolagets erbjudande till »1925 års jordundersökning», att bolaget beträffande jord i de fyra socknarna i Älvdals härads nedre tingslag planlagt försäljningar av arrendejordbruk med icke mindre än 3,391 hektar inrösningsjord, vartill komma vissa ej så oväsentliga arealer i andra socknar. Vid jämförelse med förhållandena inom flera andra län kan man i denna fråga om arrendefrilösningens påskyndande sammanfattningsvis konstatera, att Uddeholmsbolaget — liksom

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Svar å
interpellation.
(Forts.)

andra värmländska skogsbolag — tidigare visat återhållsamhet i utbud men däremot under senaste tid på ett utpräglat sätt gått in för tanken att avhända sig sina arrendejordbruk.

För egen del vill jag framhålla, att det givetvis i och för sig är en i stort sett önskvärd utveckling, att den utarrenderade bolagsjorden övergår i självägande brukares besittning genom arrendefrilösningar. Det kan ej heller förnekas, att detta sammanfaller med statsmakternas syn på saken under senaste tid. Men jag ville tillägga, att det är lika angeläget, att denna arrendefrilösning sker på ett ur det allmännas synpunkt fullt lämpligt sätt, så att frilösningen i socialt och jordbruksekonomiskt hänseende lämnar ett gott resultat. Jag har därför vid frågans undersökning ägnat särskild uppmärksamhet åt spørsmålet, *huru* dessa frilösningar vid Uddeholmsbolaget genomförts. För att förebygga missförstånd vill jag redan nu betona, att det härvidlag icke är fråga om tillämpningen av några på området gällande lagar — så vitt jag kunnat finna, har vid hithörande försäljningar intet åsidosättande av gällande lag ägt rum — utan i stället rör det sig om spørsmålet, huruvida bolaget vid sina frivilliga försäljningar tillmötesgått vissa önskemål, som det i det allmännas synpunkt kan vara av intresse att få förverkligade.

Den första fråga, jag i detta sammanhang stannat inför, avser de *nuvarande arrendatorernas företråde till köp* och deras möjligheter att begagna sig av sådant företråde.

Bolagets ledning har förklarat sig finna det önskvärt, att arrendatorerna om möjligt skulle bli ägare till de respektive gårdar, som nu säljas. Men om sådan utgång av försäljningarna ej vore möjlig, förbehölle bolaget sig fria händer att efter avböjande svar från arrendator försälja egendomen till annan spekulant. Vidare har bolaget gjort gällande, att det från arrendatorshåll ej i något fall kunnat bevisas, att ej arrendatorn först blivit hembjuden jordbruket till köp, innan det sålts. Bolaget framhåller också, att de i Värmlands Folkblad och interpellationen omtalade specialfallen, där detta förhållande ej skulle hava iakttagits, ej vore med verkligheten överensstämmande. I till mig avlåten skrivelse har bolagets verkställande direktör rörande denna fråga uttalat bland annat följande: »Då vi på senaste tider hört, att arrendatorerna i vissa fall påstått, att de, tvärt emot vad som varit förhållandet, icke blivit erbjudna att köpa försålda egendomar, har alltsedan november månad 1927 sådant erbjudande lämnats var och en av de arrendatorer, vars egendom varit ifrågasatt att säljas, i rekommenderat brev.» Jämte detta uttalande av bolagets direktör har jag erhållit en specifik förteckning å alla egendomsförsäljningarna från och med 1926 till och med den 5 maj 1928, vari bland annat angivits den dag, som respektive arrendatorer blivit erbjudna att köpa egendomen, i det fall att den sålts till utomstående. Härav framgår, att av de 123 försäljningarna ha 84 stycken eller 68 % skett till arrendatorer. Vad angår de speciella fall av försäljning i Åmtbjörk i Ekshärads socken, som enligt bolagets förmenande varit det i interpellationen särskilt åsyftade fallet, har från bolagets sida till mig lämnats redogörelse för den härom med arrendatorn förda korrespondensen. Såvitt jag härav kunnat finna, har bolaget även i detta fall hembjudit gården till arrendatorn, men denne har därvid avböjt det.

Rörande denna fråga om arrendegårdarnas hembjudande till arrendatorerna har *egnahemsinspektören* kommit till den uppfattning, att det ur båda parternas synpunkt och för vinnande av reda och ernående av säkerhet å ömse håll vore önskvärt, att bolaget härvid förföre så, att då fråga uppkommer om försäljning av arrendegård, bolaget städse giver den person, som innehar arrendet, eller, om denne ej kan ifrågakomma till egnahemslåns erhållande, någon av hans närmaste hemmavarande anförvanter hembud att till visst åsatt pris få inköpa arrendegården, att hembudet sker skriftligen i god tid före arrende-

periodens utgång med bestämd tid för svars lämnande, samt att den sålunda givna tidsfristen, inom vilken arrendatorn har att överväga denna för honom viktiga fråga, ej sättes för kort. Sedan egnahemsinspektören i enlighet härmed gjort hänvändelse till bolaget, har *bolaget* skriftligen uttalat följande: »I fråga om arrendegårdarnas hembjudande till arrendatorerna vill bolaget i framtiden, såsom hittills alltid skett, i första hand i god tid till försäljning hembjuda arrendatorn lägenheten till inköp. Undantag härifrån måste dock naturligtvis göras vid sådana fall, då lägenheten behöver disponeras för eget bruk eller omregleras.»

Nästa spörsmål av allmänt intresse gäller frågan om *skogstilldelning* åt de försälda lägenheterna, och beträffande denna fråga har *Uddeholmsbolagets skogschef* i en av bolagets verkställande direktör överlämnad och av honom gillad promemoria anført följande: »En första och dominerande anledning till att skog i jämförelsevis ringa omfattning ingått i försäljningsområde är, att köparen önskat begränsa köpeskillingen och eventuellt avvakta annat tillfälle för att förvärva ett litet skogsskifte. Uddeholmsbolaget har icke vid något tillfälle avböjt att tillägga försäljningsdelen skog, men har givetvis ej heller påtrugat köparen ett skogsanslag. Uddeholmsbolagets ståndpunkt i denna fråga torde kunna förstås, då nuvarande skogsinnehavet ej räcker att förse dess träindustri med råvara, och då man vet, att statsmakterna nu stoppat i stort sett varje möjlighet för bolagen att förvärva ytterligare skogsmark, även om ett sådant förvärvs önskvärdhet från allmän synpunkt ej kunde medföra någon våda. Jordspekulanten å sin sida bedömer givetvis, då han ingår på köp av lägenhet utan skog, om möjlighet för honom finnes att förvärva sitt husbehov för framtiden genom årligt tillköp. Han ser, att ett sådant arrangemang är en bekvämare finansiering av fastigheten. I detta sammanhang kan nämnas ett exempel från en försäljning under senare tiden, där samtliga Uddeholmsbolagets arrendegårdar i en by försåldes. För försäljningen uppgjorde Uddeholmsbolaget plan för skogsindelnings genom att stycka ett för försäljningarna avsett område i skogsanslag till en var av gårdarna. När försäljningen därefter genomfördes, förvärvade en del av köparna de avsedda skogsskiftena, varemot de återstående avböjde köp av de avsedda skogsskiftena. I andra fall hava köparna lovat att framdeles, när de så önska, få förvärva skogsskiften till nu gjorda köp av inrösningsjord. De flesta utav senare tidens försäljningar äro verkställda i utpräglade jordbrukstrakter i Klarälvsdalen. I dessa här åsyftade områden, där Uddeholmsbolaget endast äger vissa andelar, finnes skog och bränsle ständigt till salu. Det årliga bränslebehovet kan förvärvas från Uddeholmsbolaget, eller, om prisöverenskommelse med Uddeholmsbolaget ej kan nås, från självägare. Det möter inga svårigheter att få förvärva husbehovsbränsle i dessa trakter och priset på detta är och kommer med all sannolikhet lång tid att hålla sig otroligt lågt, om förbrukaren nöjer sig med sekunda kvaliteter.

Ser man skogsfrågan vid dessa försäljningar något frigjord från vanebegrepp, synes det vara oriktigt att påtvinga en köpare skog, därest han ej själv vid vart tillfälle anser ett skogsförvärv ekonomiskt riktigt. Det har naturligen aldrig vid de otaliga egnahemsförsäljningar (tomtförsäljningar), som Uddeholmsbolaget verkställt, ifrågasatts skogstilldelning. Dessa egnahemsbyggare anse det naturligt, att de årligen skola förvärva sitt husbehovsvirke. Om jordområdet i ett annat fall blir något större, så att det kan föda en eller två kor, synas inga nya omständigheter kunna därmed hava tillkommit, som nödvändiggöra ett skogsanslag, och blir den nybildade lägenheten så stor, att den kan föda en häst och några kor, synes det mig ej heller för dess ägare nödvändigt, att skog skall tillhöra egendomen. Det förefaller, som om skog eller ej till egendomen borde vara en ekonomisk fråga, som var och en bäst

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Svar å
interpellation.
(Forts.)

bedömer med hänsyn till ekonomi och andra förvärvsmöjligheter. Vid försäljningen av lägenhet till arrendator kunna mängen gång personliga hänsyn tagas till arrendatorn, då det gäller prissättningen av inrösningsjorden med hus. Ett sådant subjektivt bedömande av värdet kan givetvis ej läggas på värderingen av skog och skogsmark, som måste prissättas till gällande värde. Det framstår för Uddeholmsbolaget för närvarande som en sammanfattad erfarenhet, att någon motsättning ej råder mellan köparna och Uddeholmsbolaget beträffande frågan om skogstilldelningen.»

Så långt bolagets yttrande. I denna fråga har vidare *egnahemsinspektören* erinrat därom, att det måste anses vara en önskvärd sak, att de avsöndrade jordbrukslägenheterna utrustas med, förutom erforderlig areal åker, även skogs- och betesmark för husbehov, där så kan ske och ortens förhållanden det påkalla. Detta gällde framför allt sådana större brukningsdelar, där verkligt jordbruk skulle bedrivas. Gällande jorddelningslagstiftning hade gått in för denna princip, och flertalet skogsägande bolag hade också funnit sig i att så förfara vid sina jordförsäljningar. Den svårigheten förelåge dock beträffande skogsanslag till lägenheterna, att priset å lägenheten härigenom höjdes, samt att finansieringen av dylikt skogsinköp skulle bli vanskelig. Vad beträffade Uddeholmsbolagets styckningar hade dessa — enligt *egnahemsinspektören* — skett så tidigt, att lagligt hinder ej mött för bolaget att utlägga lotter utan skogsskifte. Bolaget hade sålunda tidigare så att säga i förslag på en gång verkställt en omfattande uppstyckning och i samband därmed relaxerat inteckningar. Den sålunda för försäljningar lösgjorda marken omfattade tillhoppa 11,290 hektar, varav 3,450 hektar åker, 2,376 hektar ängsmark och 5,464 hektar skogs- och annan mark. Såvitt *egnahemsinspektören* funnit, hade de hittills från bolaget sålda arrendejordbruken, för vilka egnahemslån förekommit, i allmänhet tilldelats även skogsmark, då fråga vore om verkliga jordbruk. I fråga om de förestående försäljningarna åter hade *egnahemsinspektören* fått det intrycket, att dessa ej med säkerhet komme att omfatta erforderlig husbehovsskog. I denna fråga hade *egnahemsinspektören* framhållit såsom ett önskemål, att bolaget, då fråga vore om försäljning av jordbrukslägenheter (t. ex. »enhästbruk» om 10, 12 å 15 tunnland åker och större lägenheter), ginge in för principen att även ställa nödig skogsmark (för husbehovsvirke) till köparens förfogande mot marknadspris. Skulle denne av finansieringssvårigheter ej vara beredd att förvärva skogsskiftet omedelbart, vore det önskvärt, om köperbudandet i fråga om skogsskiftet finge stå gällande under vissa år från köpet av den övriga jorden. Vidare hade *egnahemsinspektören* vid överläggningar med vederbörande inom egnahemsnämnden i länet betonat angelägenheten av att nämnden genom besiktningar, företagna av jordbrukskonsulent, noga undersökte och övervägde frågan, att de till frilösning med hjälp av egnahemslån ifrågakommande lägenheterna bleve utrustade med erforderlig mark av olika slag. Därjämte har *egnahemsinspektören* särskilt beaktat frågan om arrende- och frilösningens ändamålsenliga finansiering medelst statens egnahemslån och i sådant hänseende konfererat med egnahemsnämnden i Värmlands län.

Med anledning av de sålunda gjorda uttalandena om önskvärdheten, att bolaget vore villigt att ställa nödig skogsmark till lägenhetsköparnas förfogande, samt om ordningen för skogsskiftets inköp har *bolagets* ledning avgivit följande skriftliga medgivande: »Beträffande skogsanslag kommer bolaget framdeles som hittills icke att motsätta sig lämnande av rimligt skogsanslag för husbehov, om sådan skog finnes inom registerfastigheten och är relaxerad. Bolaget vill dock förbehålla sig att pröva sådana frågor från fall till fall. Bolaget vill ock, då sådant finnes lämpligt, medgiva köpare, att skog må av honom förvärfvas till viss i kontraktet bestämd skogsareal till i kontraktet be-

stämt pris och med rätt för köparen att härom lämna svar inom viss tidrymd, som bolaget förbehåller sig att få med hänsyn till omständigheterna bestämma från fall till fall, och som i enlighet härmed inryckes bland kontraktsvillkoren.»

Jag vill ytterligare beröra ett annat spörsmål, som har samband med hit-hörande jordförsäljningar.

Egnahemsinspektören hade särskilt vid besök hos arrendatorer i Ekshärads socken fått det intrycket, att det för de friköpande arrendatorerna vore ett viktigt önskemål, att de i framtiden erhöles tillgång till arbetsförtjänster å bolagets skogar. Härom har egnahemsinspektören meddelat i huvudsak följande. I socknen funnes ingen industri. Jordbruket å lägenheterna kunde ej så utvecklas, att nämnvärd kontant inkomst därav erhöles, och lägenhetsinnehavarna vore därför för erhållande av kontanter till betalande av låneräntor, skatter, inköp av kläder m. m. i hög grad beroende av arbetsförtjänster genom skogsarbete. Arrendatorerna befarade, att avverkningen i skogarna i socknen, vilka huvudsakligen ägdes av bolaget, åtminstone under vissa år skulle så nedgå, att knapp tillgång till arbetstillfällen uppstode. De trodde då, att de reducerade arbetstillfällena skulle i första hand erbjudas kvarvarande arrendatorer, och att de självägande bönderna i socknen skulle i andra hand konkurrera till sig skogsarbetet, så att de friköpande arrendatorerna komme i sista rummet. Då egnahemsinspektören vid överläggningar med bolagets representanter framförde dessa synpunkter, meddelades från bolaget, att bolaget upprättat hushållningsplaner för de olika bevakningsdistrikten, och att avverkningen år från år i stort sett följde den i hushållningsplanen gjorda avverkningsberäkningen. Med hänsyn härtill och då bolagets behov av avverkat virke icke en gång fylldes enbart från bolagets egna skogar, antog bolagets representanter, att förtjänstarbetet i bolagets skogar bleve utjämnat å olika platser och år, samt att man därför kunde räkna med att arbetstillfällena icke bleve mindre än hittills. Egnahemsinspektören underställde emellertid bolagets representanter den frågan, huruvida bolaget kunde göra något uttalande i den riktning, att de arrendatorer, som friköpte av dem brukade gårdar, skulle i fortsättningen erhålla något företräde till skogsarbete. Bolaget har därefter i denna fråga gjort följande skriftliga uttalande: »Beträffande arbetsförtjänster kan bolaget ej göra annan utfästelse, än att bolaget skall söka lämna arbetet åt dem, som köpt jord från bolaget, i mån så är möjligt, och hyser bolaget den förhoppningen, att denna sak kan tillfredsställande ordnas. Någon *företrädesrätt* till arbete kan bolaget icke lämna f. d. arrendatorer.»

Slutligen vill jag beröra ett fjärde spörsmål, som i detta sammanhang befunnits förtjänt av beaktande, nämligen den frågan, hur framtiden skulle te sig för sådana åldriga arrendatorer, som vid försäljningen av arrendegården icke kunde köpa denna och ej heller kunde skaffa sig nytt levebröd. Bolaget hade — enligt vad egnahemsinspektören upplyst — tidigare sökt ordna så, att vid försäljningen träffades avtal med den nya köparen av innehåll, att den åldrige arrendatorn skulle få rätt att under sin återstående livstid bo kvar i något rum i gården och dessutom erhålla vedbrand. Under senaste tid hade bolaget dock dragit sig för att fortsätta härmed på grund av uppkomna tvister mellan köparen och den kvarboende. Jämväl detta spörsmål anhöll egnahemsinspektören att få underställa bolaget i och för övervägande. Härom har *bolaget* nu till mig avgivit följande skriftliga meddelande: »Bolaget vill uttala, att beträffande sådana äldre arrendatorer, som helt eller delvis förlorat sin arbetsförmåga, bolaget skall efter prövning av föreliggande ömmande omständigheter från fall till fall söka ordna för ifrågavarande äldre arbetare på sätt, som bolaget finner skäligt.»

Jag har nu i huvudsak redogjort för frågans läge. Härav torde framgå, att regeringen ägnat denna angelägenhet icke ringa uppmärksamhet, samt att

*Svar å
interpellation.
(Forts.)*

Svar å
interpellation.
(Forts.)

man bör hysa förhoppning om, att hithörande arrendefrilösningar komma att äga rum på ett i stort tillfredsställande sätt. Genom det av årets riksdag i huvudsak bifallna regeringsförslaget rörande egnahemsverksamheten torde också vara att förvänta, att spørsmålet om arrendefrilösningars ändamålsenliga bedrivande kommer att lösas i god riktning. Jag vill slutligen tillägga, att regeringen kommer att även i fortsättningen ägna frågan uppmärksamhet samt är besjälad av en önskan, att frilösningen av arrendegårdar kommer att fortgå på så sätt, att ett för båda parter och därmed för det hela gagnande resultat må erhållas.

Under detta yttrande hade herr förste vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr Spångberg: Herr förste vice talman, ärade kammarledamöter! Jag ber först att få rikta ett tack till herr statsministern för att han har behagat svara på interpellationen, och jag skall också ge det erkännandet, att det att döma av herr statsministerns anförande har vidtagits en ganska grundlig och omfattande undersökning med anledning av interpellationen. Genom den redogörelse, som lämnats om frågans nuvarande läge, ges det ju ett rätt belysande material, när vi gå att taga ställning till den sak, som det här gäller. Det är emellertid något, som fattas i detta interpellationssvar, och det är ett svar på vad som skulle kunna göras för att hindra bolagen att på sätt, som här skett och alltjämt sker, beröva arrendatorerna deras hem och levebröd. Här stannar herr statsministern vid en from önskan om att frilösning av arrendegårdar måtte komma att fortgå på ett sätt, som blir för båda parterna och därmed även för det hela gagneligt. Ja, går man in för att, som tydligen hans excellens gör, söka tillfredsställa båda parterna, d. v. s. realiter går in för att tillfredsställa bolagen, då får man nog kanske stanna vid fromma önsningar. Det är något, som är betecknande för vår tids frisinne detta. Man har dock anledning att fråga sig, varthän dessa fromma önsningar leda. Jag vet icke, om regeringen själv är alldeles övertygad om att man skall kunna tillfredsställa båda parterna, men ett vet jag, och det är, att regeringens tro i detta fall icke är tillräcklig för att hindra bolagen från att fullfölja sina planer och sina spekulationer. Det går nämligen icke att tillfredsställa och tillmötesgå två parter i samhället, som stå i stridsställning med olika intressen mot varandra.

Av herr statsministerns redogörelse framgår framför allt, att de uppgifter, som jag anført i interpellationen, varit riktiga. Man har från bolagets sida visserligen försökt att förneka, att man i något fall sålt någon arrendegård utan att arrendatorn förut tillfrågats om han önskade köpa den. Jag är icke alldeles övertygad om, herr statsminister, att uppgiften från bolaget i detta fall är med verkligheten överensstämmande. Det har emellertid bedrivits en forcerad försäljning av jordegendomar, varvid, och detta är frågans kärnpunkt, *en stor del av arrendatorerna verkligen drivits bort från sina hem*. Det var också i stor utsträckning dem, som interpellationen gällde.

Det nämndes från herr statsministerns sida ingenting om vilka åtgärder regeringen ämnar vidtaga beträffande denna sak. Anser statsministern, att de behandlats rättvist? Den frågan står fortfarande obesvarad. Kan eller vill regeringen göra något för dessa människor?

Det är ganska belysande, att försäljningen av jordegendomar under tiden 1916—1919 har stannat vid ett antal av 29 för att sedan gå upp till ett antal av 194 sedan år 1924, varav icke mindre än 123 stycken försålts sedan år 1926. Man bör kanske för att få ett grepp på det hela fråga sig, vad orsakerna varit till denna forcerade jordförsäljningspolitik. Bolaget har enligt herr

statsministerns svar förklarar, att det skulle ha »varit statsmakternas under senare tid uttalade önskemål om att frilösning av de i bolagens händer befintliga arrendejordbruken påskyndades», som varit orsaken till denna forcerade försäljning. Det är ju litet dunkelt vad som överhuvud taget menas med detta. Det skulle vara beklagligt, om statsmakterna på något särskilt sätt, som jag här icke är i stånd att överblicka, skulle ha uppmuntrat den slags jordförsäljningspolitik, som bolagen under senare år ha bedrivit. Emellertid tror jag icke, att det är bolagens strävan att rätta sig efter statsmakternas vilja, som stimulerat dem till denna forcering, utan det bottnar helt säkert till stor del i det förhållandet, att det efter skogsskövlingens slut och produktionskrafternas rationalisering icke behövs så mycken manuell arbetskraft, som man behöfve förut. Det är vidare fördelaktigt för bolagen att slippa ansvaret för gårdarnas underhåll. Man räknar med att under nuvarande förhållanden ändå ha arbetskraften till sitt förfogande. Bolaget är lika säkert på arbetskraften, vare sig brukaren sitter som arrendator eller såsom ägare, och därför säljer man på det sätt, som nu sker.

Det är ju alldeles klart, att frågan om *skogstilldelningen* vid avsöndring av egendomar har stor betydelse. Det är ganska betecknande vad bolaget här har anfört, då det först gör gällande, att beträffande försäljning av egna hem, då det alltså endast är fråga om tomter, behöver icke skog följa med, men sedan påstår, att om jordområdet i ett eller annat fall blir något större, så att det kan föda en eller två kor, skulle ingen omständighet tillkommit, som nödvändiggör skogstilldelning. Om lägenheten blir så stor, att den kan föda en häst och några kor, har det ändå enligt bolagets syn icke tillstött sådana omständigheter, att en skogstilldelning kan anses lämplig. Ja, det är bolagets syn på saken. Om det under vissa förutsättningar kan anses lämpligt att skog ej medföljer vid tomtköp så föreligger icke samma skäl i de övriga av bolaget anförda fallen. Egnahemsinspektören har också anfört en annan syn på saken än bolaget, och jag tror knappast, att bolagets uppfattning överensstämmer ens med vad herr statsministern anser skulle vara riktigt.

Nu har herr statsministern framhållit, att det enligt hans uppfattning icke skett något åsidosättande av gällande lag vid dessa försäljningar, trots att skog icke följt med. Nej, det är möjligt, att bolaget har den juridiska rätten på sin sida. I detta fall har bolaget så att säga gått lagen i förväg och vidtagit styckningar så tidigt, att lagligt hinder icke mött för bolaget att utlägga lotter utan skogsskifte. Det framgår av den redogörelse, som lämnats, att den vid sådan tidpunkt för försäljning lösgjorda marken omfattar tillhoppa 11,290 hektar, varav 3,450 hektar åker, 2,376 hektar ängsmark och 5,464 hektar skogs- och annan mark. Bolaget har sålunda på ett tidigt stadium vidtagit sådana åtgärder, som under nuvarande förhållanden skulle kunna anses vara olagliga, men det befinner sig fortfarande i sin goda rätt att sälja dessa egendomar, trots det onda uppsåt, som jag förmodar, att även herr statsministern anar ligga bakom de åtgärder, som av bolaget vidtagits vid denna tidiga tidpunkt. Klassamhällets juristeri skyddar emellertid klassamhällets härskare, och det har ju alltid varit på det sättet. Det var en tid, när det låg i bolagets intresse att få arrendegårdarna i sin ägo. Bakom statsministerns redogörelse för Uddeholmsbolagets jordinnehav skulle vi kunna ställa upp *den historiska redogörelsen för åtkomsten av dessa jordinnehav*. Det skulle bli en historia om kamp och lidande, en historia, som visade, huru gamla jordinnehavare, som brutit mark och odlat jorden och under svett och möda brukat den för att skaffa utkomst för sig och de sina, hur de under de mest brutala former med våld, list och svek drivits bort ifrån den jord, som de odlat och som de behövt för sitt och de sinas uppehälle. Även då har bolaget förstått att skaffa sig den juridiska rätten.

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Beträffande frågan om de nu pågående försäljningarna i allmänhet så framhöll statsministern, att han för sin del ansåg det vara en önskvärd utveckling, att den utarrenderade bolagsjorden övergick i självägande brukares besittning genom arrendenas frilösning, och han förmenade, att detta sammanfölla med statsmakternas syn på saken under senaste tid. Herr förste vice talman, vi kommunister hava heller ingenting emot, att jordbrukarna äga sin jord, men den ledande principen härvidlag är icke ett ägande under vilka förhållanden som helst. Den ledande principen måste enligt vår åsikt vara den, att brukaren är tryggad vid den jord, han brukar. Det är tvenne viktiga utgångspunkter, som måste ställas som förutsättningar härvidlag. Den ena är en lämplig storlek av jordbruket, en lämplig skogstilldelning, tillgång till arbetskraft eller överhuvud taget de förutsättningar, som göra det möjligt för brukaren att existera på sitt jordbruk. Detta har nu icke iakttagits vid de avsöndringar av jordbruk, som avses i denna interpellation. Den andra förutsättningen är, att villkoren bli sådana, att innehavarna bli tryggade. Båda dessa grundläggande förutsättningar har man åsidosatt vid de försäljningar, som nu skett och fortfarande äga rum. Under inga förhållanden får naturligtvis en oförvitlig, arbetsam brukare vräkas undan från den jord, han brukar, därför att han är för fattig att köpa den, och jag förmodar, att statsministern icke anser, att dessa vräkningar äro ett riktigt tillvägagångssätt. Men det är detta, som skett under de år, som gått, och fortfarande sker där ute på bolagsdomänerna. Det är just i sådana fall, som statsmakterna skulle ingripa, och det är just den delen, som statsministern eller regeringen här borde ha tagit ställning till. Vad som saknas, är alltså en lagstiftning, som fullt tryggar arrendatorerna till bruksrätten.

Den frågan har icke minst genom de fall, som här påvisats, blivit synnerligen aktuell, och jag frågar på allvar herr statsministern, om han anser, att något bör göras i detta avseende, om regeringen ägnat denna del av frågan någon omtanke och vilka åtgärder som regeringen i så fall har tänkt att vidtaga. Det är verkligen icke nog med att arrendatorn erbjudes företräde till att köpa, för att, om han av en eller annan anledning, i de flesta fall av ekonomiska skäl, icke kan köpa ifrågavarande jordområde, han då vräkes undan. Det måste vara mycket klarare och tydligare bestämmelser härvidlag, som icke lämna bolagen några som helst möjligheter att på sätt som här tydligt skett svänga sig undan dels genom att gå lagen i förväg, dels förneka sådana åtgärder, som skett och som man har anledning förmoda allt fortfarande komma att äga rum. Vad som behövs och vad som till och med det kapitalistiska samhället borde orka med, är *en lagstiftning, som tryggar brukarna vid den jord, som de bruka, oavsett om de äga eller arrendera den*. Den jordpolitik, som nu bedrivs med statsmakternas stöd, lämnar småbrukaren, han må nu vara självägande eller arrendator, icke säkerhet och trygghet utan osäkerhet och otrygghet.

Det har talats så mycket under senare år om att jordfrågan skulle lösas, och det har till och med ibland sagts, att den har lösts. Någon har exempelvis gjort gällande, att den lösts i och med de senaste ändringar i arrendelagstiftningen, och statsministern trodde för sin del nyss, att spørsmålet om arrendelagstiftningens ändamålsenliga bedrivande hade lösts i en god riktning genom de i år fattade besluten rörande egnahemsverksamheten. Men därute på bolagens domäner talas det ett annat språk, talas det med en annan erfarenhet, än vad statsministern tycks sitta inne med. Ty därute förhåller det sig på det sättet, att där går allttjämt bolaget fram med den fruktansvärda brutalitet mot sina arrendatorer, som jag i interpellationen och vid olika tillfällen här påvisat. Där vräkas brukarna från sina hem, där de suttit generation efter generation, ibland i hundratals år, där kastas familjer ut och berövas sina existensmöjligheter på ett mycket brutalt sätt. Det är härvidlag, som lagstiftningen skulle

läggas om. Det är här, som regeringen borde med kraft ingripit. Det är på detta område, statsministern undvikit att ge ett klart svar, som hade lämnat åt dessa arrendatorer en bestämd förhoppning om att de i framtiden skulle kunna känna sig mera trygga, än vad de i närvarande stund kunna göra. Det kan icke hjälpas, att man får den uppfattningen, att statsministerns svar egentligen är en inkompetensförklaring över regeringens möjlighet att överhuvud taget kunna eller vilja företaga tillräckliga åtgärder för att trygga den grupp, det här gäller.

*Svar å
interpellation.
(Forts.)*

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr **Lindman**: Herr talman! Jag har åhört det svar, som hans excellens herr statsministern givit till interpellanten och vad interpellanten i sin ordning svarat på detta. Jag kan icke finna annat, än att när frågan togs upp på detta sätt, ger den viss anledning att se tillbaka på, hur statsmakterna fört fram lagstiftningen på detta område. En liten återblick därvidlag är verkligen ganska givande. Man klagat nu över förhållandenas utveckling, men jag har icke hört, att interpellanten på något sätt velat taga hänsyn till vad som från statsmakternas sida åtgjorts och som möjligen kunnat bidra till att utvecklingen gått i den riktning som den gjort.

Här har pågått ett arbete under en lång följd av år, åtminstone 30 år, för att försöka få ägare av arrendejord att försälja den och förvandra arrendatorerna till självägande. Hela detta arbete påbörjades redan på 1890-talet, genom att man genomförde en ägostyckningslag, genom vilken underlättades ägostyckning och jordens övergående till självägande. Sedan kom herr Lindhagens agitation, hans motioner i riksdagen och hans säkerligen mycket välmentade arbete på denna sak, ett arbete som, såsom jag redan då påtalade, skulle komma att medföra rätt så farliga konsekvenser. Norrlandskommittén tillsattes. Jag hade äran att vara ledamot av densamma. Den kom med sina lagförslag, och lagförslagen genomfördes även, dels en ägostyckningslag för Norrland, vilken föreskrev, huru ägostyckningen skulle ske. I motsats till den tidigare lagen blev det i denna lag föreskrivet, att skogsmark till husbehov skulle vara med och att de ägostyckade delarna skulle bli lämpliga för jordbruk. Vidare genomfördes den norrländska arrendelagen med sin femtonåriga arrendetid och sina i övrigt mycket stränga bestämmelser, och slutligen vanhävdslagen för bolagsegendomar. Med dessa båda sistnämnda lagar ville man nå det målet, att man skulle göra det så pass odrägligt för ett bruk eller ett bolag att ha jorden utarrenderad, att de skulle förmås att överlåta arrendejorden till självägande. Det var syftemålet. Sedermera har denna lagstiftning utsträckts, som vi veta, så att den norrländska ägostyckningslagen, som ursprungligen genomfördes 1909, införts även i Värmland 1917, varjämte den norrländska arrendelagen utsträckts till Värmland förlidet år.

Nu klagat man, sedan man förut uttryckt en önskan om försäljning, över att försäljning kommit till stånd. Vad som orsakat att dessa försäljningar kommit till stånd, är just dessa lagstiftningsåtgärder, och jag ber särskilt att därvid få påpeka, att den norrländska arrendelagen varit ett mycket kraftigt verkande medel till att förmå jordägarna att sälja, och detta, herr talman, icke bara och egentligen därför, som många förmena, att den lägger på jordägaren vissa starka krav på underhåll av gårdarna, ty detta gjorde de även dessförinnan, och att den innehåller en hel del andra inskränkande bestämmelser till hans nackdel, utan förnämligast, herr talman, därför att lagens bestämmelser innehålla, att arrendetiden skall vara 15 år och vidare att legan skall vara till beloppet bestämd. Följaktligen kan en jordägare, ett bolag eller ett bruk icke som förr träffa ett avtal med arrendatorn om utförande av ett visst arbete.

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Han kan icke bestämma, vilket pris som skall gälla under hela denna tidrymd av 15 år för t. ex. kolning av en stig kol eller ett visst skogsarbete av ena eller andra slaget. Det är honom helt enkelt omöjligt, och det har erfarenheten under de sista tio à femton åren bekräftat till följd av de växlande priserna. Resultatet av detta har varit, att de gamla förhållandena med mycket låga arrenden och vidare skogsarbete med betalning enligt kontrakt, som uppgjorts för ett eller två år i sänder, har måst slopas och att man i stället har övergått till penningarrende. Man har helt enkelt varit tvungen att göra det, ty det står i lagen, att legan skall vara till beloppet bestämd. Någon annan utväg finnes icke för jordägaren att bestämma arrendet än att bestämma det i pengar. Med detta följer återigen, att jordägaren icke vet, om han får arbete av sin arrendator på sin skog eller icke. För alla egendomar, det har jag betonat i kammaren vid åtskilliga tillfällen förut, är det av utomordentlig vikt, icke bara för ägarens skull utan för skogens egen skull, att han kan få arbete utfört i skogen. När hemmanen ligga spridda över en stor skogsareal, är det naturligt, att en sådan arrendator skall arbeta i skogen. Det har han alltid gjort förut. Nu blir han självägande, och därmed har skogsägaren icke någon makt med honom, utan han kan arbeta, om han vill, och låta bli om han inte vill. Detta förhållande har varit det, som förmått bolagen att i så stor utsträckning, som på senare tider skett, arbeta för försäljning av sina arrendejordbruk.

Då frågar man sig: står detta i god överensstämmelse med vad statsmakterna önskat? Ja, utan tvivel har det varit statsmakternas avsikt hela tiden, och utom de lagstiftningsåtgärder, som jag nu omnämnt, har därtöfver gång efter annat hotats med andra åtgärder. Jag tänker särskilt på jordkommissionens expropriationslagstiftning, som var en mycket kraftigt verkande orsak till att försäljningarna kommit i gång. Hotet om denna expropriationslagstiftning kommer ju åter emellanåt. Jag skulle till och med tro, att det finns en motion i första kammaren även i år. Jag förmodar, att det socialdemokratiska partiet icke släppt tanken därpå, eftersom herr Hansson i Stockholm helt nyss i debatten talade om att använda expropriationslagstiftning. Jag återkommer emellertid till denna fråga: ha statsmakterna önskat detta? Då ber jag, herr talman, att få påvisa, såsom också hans excellens herr statsministern gjort, att detta har varit statsmakternas önskan. Riksdagen har så sent som år 1925 skrivit till Kungl. Maj:t och i sin skrivelse framhållit, att det är en synnerligen önskvärd utveckling, att de självägande jordbrukarnas antal ökas, genom att arrendatorerna och andra brukare av jord med äganderätt förvärva den jord, de bruka. Därmed ligger klart uttalat, vad riksdagens önskan har varit. Den har varit den, att dessa jordbruk skulle försäljas. Och när Kungl. Maj:t på grund av denna riksdagsskrivelse tillsatte en undersökningskommission angående upplåtandet av jord under ordförandeskap av landshövding Malm, så framhöll Kungl. Maj:t, att man skulle i första hand se till och söka utröna, huruvida icke bolagen kunde förmås att överlämna sin jord å frivillighetens väg till sådan försäljning och endast i andra hand, tillades det i Kungl. Maj:ts uppdrag åt denna kommitté, skulle man kunna vidtaga andra åtgärder, nämligen tvång. Det sköts i andra rummet. Resultatet av denna undersökning visade, att det fanns ett stort antal sådana jordägare, som voro villiga att sälja. Det kom fram mycket betydande siffror, nämligen icke mindre än ungefär 6,000 brukningsdelar, därav 5,000 bebyggda, och den areal som de omfattade, var icke mindre än 160,000 hektar, därav 67,000 hektar inrösningsjord. Sålunda finns det tillgång, och att denna tillgång har uppkommit, beror på riksdagens och statsmakternas egna åtgöranden. De ha framtvungit denna, ty jag vill säga, herr talman, att här var aldrig någon stark angelägenhet från dessa jordägares sida att försälja. De föredrogo uppenbarligen att ha kvar arrendesystemet. Nu är det ju alldeles givet, att även jag måste betrakta äganderätten

som en fördel. Men jag vill å andra sidan icke driva det så långt, att jag vill säga, att all arrenderätt skall försvinna genom sådana åtgärder från statsmakternas sida som de här omtalade.

Jag måste, herr talman, uppehålla mig ett ögonblick vid frågan om skogstilldelning, vilken tagit ett visst utrymme i debatten i anledning av denna interpellation. För min personliga del har jag alltid hyst den uppfattningen, att det är önskvärt, att sådana styckade jordegendomar erhålla tillräckligt med skogsmark för att därifrån få sitt husbehov tillfredsställt. Den meningen uttalade jag offentligen första gången 1896, då den dåvarande ägostyckningslagen genomfördes, en åtgärd som jag för min del påtalade och klandrade. Jag ansåg, att det var en olycka, att denna ägostyckningslag genomfördes. De ägostyckningar, som genomfördes på grund av denna lagstiftning, voro ju emellertid *fullt lagliga*. Jag påtalade samma sak som ledamot av norrlandskommittén, och jag framhöll i likhet med kommitténs majoritet, att det var önskvärt, att skog funnes till husbehov. Jag föreslog visserligen en mindre skogstilldelning än kommitténs majoritet, av det skälet att jag ansåg, att man icke borde göra de försålda ägolotterna för dyra, och jag uttalade dessutom det önskemålet, att vid sådan skogstilldelning borde sådana åtgärder vidtagas, att skogen icke kunde genast huggas bort. Vi levde under 1904 års skogslagstiftning, som kammarens ledamöter torde erinra sig. Nu är hela denna fråga om skogstilldelning en mycket svår sak att bedöma. Jag har haft den uppfattning, som jag alltjämt fasthåller vid, och det gläder mig därför att höra, att det bolag som här varit föremål för klander, tydligt förklarar, att det önskar och vill vara med om att husbehovstilldelning av skog skall komma i fråga.

Men, herr talman, då stöter man på ett annat hinder, och det är, att den avstyckade egendomen blir med skogsmark för dyr. Den första frågan därvidlag är den: i vilken utsträckning skog skall och bör tilldelas. Skall det vara till vedbrand och bränsle? Skall det också vara till reparationer? Skall det därjämte vara för nybyggnad eller rent av för försäljning? Min uppfattning är, att det är önskvärt, om det är till husbehov och gärna något mera, ifall köparen bara mäktar att åstadkomma mera. Men, herr talman, det stora hindret är, att priset då blir högre. Den köpande orkar icke åstadkomma en sådan köpeskillning. Därför måste man naturligtvis, om man vill försäljning, gå fram på båda vägarna och lämna möjligheter för köparen att fritt välja, om han vill göra det ena eller det andra. Det är naturligtvis icke i och för sig någon mycket stor fara, om man icke tilldelar skog ute i den verkliga skogsbygden, där virke alltid finnes att erhålla. Det är klart, att där kommer alltid virke att finnas att köpa. Men beträffande sådana egendomar, som här är fråga om och vilka, såvitt jag förstår, betinga en köpeskillning på 5,000—6,000 kronor, vilket kanske är genomsnittet vid de försäljningar, som i förevarande fall gjorts, sådana egendomar, där man föder en häst och tre kor samt priset naturligtvis omfattar icke bara inägora utan även åbyggnaderna, är det klart, att priset ökas högst betydligt, ifall skog skall tilldelas. Jag menar därför, att man skall gå fram så, att man skall söka förmå köparen att taga med husbehovsskog och att man skall vara villig lämna honom husbehovsskog vid försäljningen, men att man icke skall mot hans vilja och önskan tvinga honom till att taga den.

Sedan hava vi denna fråga om arbetskraften. Interpellanten förklarade, att sedan skogsskövlingen gått över, minskas arbetskraften, då man icke har något behov av den. Interpellanten är uppenbarligen mycket litet insatt i dessa förhållanden, ty det är givet och behöver icke bevisas, att behovet av arbetskraft i skogen har ökats och kommer att ökas undan för undan. Den tid, då man bara avverkade skogen, då endast gammal mogen skog avverkades, behövdes ingalunda den arbetskraft, som erfordras nu, när skogsbruket behöver

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Svar å
interpellation.
(Forts.)

bedrivs rationellt, genom rationell gallring och överhuvud skogsvårdande åtgärder. Behovet av arbetskraft ökas, därom är icke något tvivel. Men detta inverkar naturligtvis på problemet i fråga. För den, som verkligen vill sköta sin skog, behöves det arbetskraft i skogen, och det behöves människor, spridda över skogen. Det behöves icke sådana, som komma såsom i gamla tider på en drivning och fara från Värmland till Jämtland eller Härjedalen för att driva skog tre eller fyra vintermånader, utan det behöves skogsarbete både sommar och vinter, och det skall utföras av dessa, som bo på skogarna. Därför var systemet med arrendatorer bättre för själva skogsbruket än detta system med självägande, som kunna göra hur de vilja och gå till en annan och arbeta, om de behaga.

Jag vill endast konstatera, att vid denna debatt har ytterligare framgått av statsministerns svar, att någon försäljning här har icke ägt rum, utan att erbjudande gjorts till den avgångne arrendatorn. Det gläder mig, att ett sådant svar kunnat givas, ty min uppfattning är den, att det icke förekommer, att man förfar på annat sätt.

Å andra sidan måste jag framhålla, att på grund av den nu gällande norrländska arrendelagen måste försäljningen, om sådan skall äga rum, ske vid det tillfälle, då hemmanet är arrendeledigt, d. v. s. då femtonårsperioden har gått ut. Annars kommer man in på en ny period, och hinder föreligger för försäljning under de närmaste femton åren.

Nu, herr talman, har jag påvisat några åtgärder, som statsmakterna vidtagit. Statsmakterna hava uttryckligen sagt, att det är önskvärt, att arrendejorden försäljes. Så kommer försäljningen, och då beklagar man sig över, att försäljningen kommer till stånd. Jag menar, att det är ju en rätt stark inkonsekvens i detta. En arrendator har icke samma ställning som en självägande. Men, herr talman, det vill jag säga och betona — och det grundar jag på en ganska stor och mångårig erfarenhet från olika delar av vårt land, icke bara från dem, där jag kunnat skapa mig den starkaste uppfattningen — att de arrendatorer, som här överflyttas till självägande, komma därefter i en sämre ställning än den, vari de voro förut. På sin arrenderade jord satt arrendatorn; jordägaren underhöll husen och byggde nytt. Arrendatorn hade endast att göra små lagningar och tillfälliga reparationer. Men alla större reparationer och underhåll gjordes av bolaget. Arrendatorn var tillförsäkrad arbete praktiskt taget så mycket han ville i skogen. Han hade bränsle och gårdsel. Han hade allt vad han behövde. Han for sannerligen icke illa, herr talman. Ingen miss-handlade honom. Så långt min erfarenhet sträcker sig är det nästan exempelöst att en arrendator blivit uppsagd. Han satt där, och när han blev gammal och slutade arrendet, bodde han kvar på hemmanet, och i regel övertog sonen arrendet. Han hade ett ganska lugnt och bekymmerfritt liv, även om det var strävsamt.

Nu blir han själv ägare, och han skall själv skaffa virke för att bygga och underhålla sina hus, skaffa bränsle, gårdsel och allt som i övrigt erfordras. Han är icke heller absolut tryggad att få arbete. Det är han icke, och det kan han naturligtvis icke bliva, ty en jordägare kan aldrig förbinda sig till att giva arbete under hur lång tid som helst.

Alltså, herr talman, stå vi nu inför det av interpellanten överklagade förhållandet, att försäljningar blivit gjorda. Även om jordägaren från början icke tänkt sig att göra det och under ganska lång tid låtit bli att göra det, har i alla fall till följd av statsmakternas åtgöranden han nu kommit in på att göra det. Då klagas man över, att man säljer. Jag undrar, herr talman, om icke den utläggning, som jag gjort i detta problem och vilken jag efter mitt sätt att se måste anse vara riktig, om icke den visar på, att när man lagstiftar för att under uppgifterad stämning söka vinna en eller annan förmån uti utveck-

lingen, så skjuter man fram en spärrhake, men utvecklingen går sin väg av sig själv, och olägenheter framträda i stället på ett annat eller på andra områden.

Jag skulle tro, herr talman, att om vi i detta ögonblick kunde flytta oss 30 år tillbaka i tiden, skulle vi icke göra den lagstiftning, som jag här talat om och som vi med öppna ögon gjort. Det har alltid skett mot min och många andras opposition. Men ändå hava statsmakterna gjort det och vidtagit denna lagstiftning. Men jag tror, att man kanhända helst skulle se, att den vore ogjord, och kanhända skulle det för arrendatorerna hava varit allra bäst, om så varit fallet.

Herr **Andersson** i Prästbol: Herr talman! Som framgår av herr statsministerns svar till interpellanten, utgör icke det i interpellationen omnämnda fallet ett enstaka fall utan utgör ett exempel ur ett system, som gjort sig gällande under senare delen av förra året och i år vid industribolag i Värmland och Bergslagen. Att Uddeholmsbolaget kommit att stå främst i täten beror dels på att det har så många arrendatorer och dels därpå, att den person, som fått uppdraget att organisera och leda dessa försäljningar, möjligen var olämplig för sitt uppdrag. Det har därigenom mången gång fått mera bryska former än det behövt bliva.

Vad tillvägagångssättet beträffar, har man gått så till väga, att respektive arrendatorer i slutet av förra året fingo sig tillsända rekommenderade brev med upplysning om att de skulle vara beredda att avflytta från sina arrendegårdar den 14 mars i år. Men samtidigt medföljde ett meddelande, att de kunde få friköpa arrendegårdarna, om de på viss bestämd tid och plats inställde sig. Underlåte de detta, skulle försäljningen komma att ske till annan köpare. Det är helt naturligt, att människor, som från sin födelse bott på samma arrendegård, där kanske också deras förfäder i många led slitit ut sin arbetskraft, skola känna det hårt att så i hast bliva ställda på bar backe, helst som de i många fall hava en stor barnskara. Det är att observera, att dessa människor nästan undantagslöst äro utan ekonomiska resurser. Jag är villig erkänna, att köp avslutats frivilligt efter fri överenskommelse mellan säljaren och arrendatorn. I många av dessa fall har den friköpta arrendegården varit av sådan karaktär och omfattning, att den kan bliva ett verkligt hem, på vilket friköparen och hans familj kunna försörja sig. I dessa fall är det bara gott att säga om försäljningen. Men det kan icke heller förnekas, att i många av de andra fallen, där köpet skall finansieras genom egnahemslån, även andra kunna vara intresserade av huruvida dessa hem verkligen giva försörjningsmöjligheter för familjen.

Då nu dessa, jag höll på att säga hundratal av rekommenderade brev kommo ut i orten, var det helt naturligt, att opinionen gjorde sig gällande på märkbart sätt. Såsom ett uttryck för denna opinion inbjöd Ekshärads arbetarekommun till ett möte tredjedag påsk i en skollokal i Ekshärads socken, för att frågan skulle kunna ordentligt diskuteras. Att intresset för saken var mycket stort, märkes därav, att hela skolhusbyggnaden fylldes av folk. Den bestod av två lärosalar, kapprum, hall och truppuppgång. Alla platser voro upptagna av folk, mest arrendatorer. Socknens kyrkoherde kom även tillstädes. Uddeholmsbolagets skogschef, som hade två jägmästare med sig, kom också dit. Vid det tillfället påtalades bland annat det fall i Åmtbjörk, som av interpellanten påpekats, och det gjordes gällande, att det tillgått på samma sätt vid uppsägningen av ifrågavarande arrendator, som övriga arrendatorer. Den person, som arrenderat fastigheten, inställde sig på bestämd tid och fick även löfte om uppskov för att anskaffa pengar för köpets avslutande. Han lyckades i kommunen bland bekanta upplåna handpenningbeloppet och inställde sig 2 dagar före

Svar å
interpellation.
(Forts.)

*Svar å
interpellation.*
(Forts.)

den utsatta tiden hos den, som skötte om försäljningarna, men fick då det beskedet, att fastigheten vore försåld till annan köpare. Förhållandet dementerades då icke av bolagets skogschef, utan han ville göra troligt, att det inträffade uppkommit genom missförstånd parterna emellan.

Det är också helt naturligt, att många icke hava vågat att bestämma sig för en frilösning av fastigheten i ett så hastigt tempo, som det här gällde. Man har nämligen haft endast en kort tid att bestämma sig på. Därför hava också i rätt många fall försäljningar skett till andra personer än dem, som arrenderat fastigheten.

En annan form av uppsägningar har också kommit till synes. I sådana fall har det gällt arrendatorer, som på grund av sin ålder icke kunnat påräkna, att de skulle få egnahemslån till friköpningen. De hava också fått uppsägning, men de hava tillika fått löfte att bo kvar i själva mangårdsbyggnaderna, medan bolaget självt skulle bruka jorden, allt dock endast till dess en köpare anmälde sig. Då skulle den uppsagde arrendatorn vara skyldig att inom en månad avflytta från bostaden. Märk väl, att här gäller det de gamla utslitna. Inga löften hava givits dem vare sig om bostad eller om möjlighet att försörja sig för framtiden. Det är enligt mitt förmenande de mest upprörande fallen i detta system.

Jag tror, att det är absolut nödvändigt, att statsmakterna i fortsättningen fästa sin uppmärksamhet vid detta förhållande. Om nu dessa friköpningar skola finansieras med egnahemslån, är det nödvändigt, att egnahemslänenämnderna se till, att de fastigheter, som friköpas, äro av sådan karaktär och omfattning, att de kunna bereda friköparen möjligheter till en tryggad bärgning och dessutom möjligheter att fullgöra de förbindelser, som han ikläder sig. I många fall är det här fråga om fastigheter med så liten åkerjordsareal, att det icke finnes någon möjlighet för dem att försörja sig och sina familjer därpå. Dessutom får man lägga märke till, att det icke hittills utom i undantagsfall lagts någon stödskog till fastigheten. Det blir helt naturligt, som herr Lindman också sade, att tillägg av skog blir en ekonomisk fråga för dem. Men jag anser, att egnahemsnämnden bör se till och rådgöra med den som tänker köpa i varje särskilt fall, så att fastigheten blir av sådan beskaffenhet, att den har möjlighet att bliva ett verkligt eget hem.

Man bör också lägga märke till, att i de fall, där friköpningar hava ägt rum och de förutvarande arrendegårdarna sålunda ombildats till självständiga jordbruk, har ingen av dem fått del i strandrätter och vattenrätter. Gränser fastigheten mot vattendrag, så avskiljes ett område närmast vattnet, som undantages från försäljningen.

Herr Lindman talade om, vad som har gjorts på lagstiftningsvägen, men jag skulle vilja peka på, vad som underlåtit. Jag vill hoppas, att om man nu vore såsom herr Lindman sade trettio år tillbaka i tiden och hade att fatta ståndpunkt till dessa förhållanden med sådana exempel för ögonen, så skulle man icke tveka att gå in på den linje, som alltid från socialdemokratiskt håll framhävts såsom den enda riktiga, nämligen en lagstadgad optionsrätt. Då sluppe man ifrån sådana här tråkigheter, och staten behövde icke offra så många miljoner på egnahemslån.

Jag skulle därför vilja göra en vördsam hemställan till regeringen och myndigheterna att följa dessa försäljningar med uppmärksamhet, så att det kan vara möjligt att rädda så många som räddas kunna av dessa i ekonomisk misär varande arrendatorer från hemlöshet.

Nu har under de sista dagarna till mig inberättats ett förhållande, som jag också skulle vilja be regeringen och statsmyndigheterna fästa uppmärksamheten vid, ifall det visar sig vara riktigt såsom till mig inberättats. Det lär vara på det sättet, att i de fall, där nu arrendatorerna varit uppsagda och uppsägningen

gällt fastigheter till arealen uppgående till mer än åtta tunnland, har man gått in för att skriva ut nytt arrendekontrakt på gården för två år, men först sedan bolagens lantmätare avstyckat och tilldelat gården 7 ¹/₂ hektar åker. Det är helt naturligt, att var och en, som känner till förhållandena, förstår, vart man syftar. Man vill därigenom komma undan arrendelagen. Jag vill icke använda starkare uttryck, ty ett sådant ger sig självt. Men är det så, att detta skall bli standardtypen för nya arrendekontrakt, tror jag, att det finns all anledning, att uppmärksamheten fästes vid detta förhållande.

*Svar å
interpellation.
(Forts.)*

Jag skall nöja mig med dessa erinringar tills vidare, och, som sagt, göra en vördsam hemställan till regeringen och vederbörande myndigheter att hava uppmärksamheten fäst just vid dessa arrendeförhållanden vid friköp med egna-hemslån inom Värmland och Bergslagen.

Häruti instämde herrar *Carlsson-Frosterud* och *Norling*.

Herr **Johansson** i Uppmälby: Herr talman! Tiden är ju långt framskriden, och vi hava ännu en del ärenden på föredragningslistan. Jag skall därför in-skränka mig och fatta mig så kort som möjligt.

När herr Lindman talar om, att om vi icke lagstiftat på detta område, skul-le det rätt bättre förhållanden, så vill jag säga, att jag ställer mig mycket tvek-sam till de lagstiftningsåtgärder, som av riksdagen vidtagits för att trygga de jordbruk, som ligga under bolag. De hava tillkommit i syfte att skydda jord-brukets innehavare, men bolagen hava förstått att på vägar vid sidan därom omintetgöra nämnda lagstiftning. Jag vill peka på den jorddelningslag, som vi antagit, där det stadgas, att det icke skall få säljas jord eller förrättas ut-styckning, med mindre än att från stamfastigheten följer med den jord, som be-hövs för ett jordbruk. Där har man redan 1917 gjort upp en plan, efter vilken man lyckats göra sig alldeles oberoende av vad riksdagen beslutat. Man har gjort styckningar över hela komplex, vilka styckningar länt till men och skapat osjälvständiga jordbrukare i en tid, då riksdagen går in för att söka förbättra de ofullständiga jordbruken genom det beslut, som vi fattade vid årets riks-dag, då det gällde egnahemsrörelsen.

Jag är i alla fall glad över att regeringen här har velat göra en undersök-ning, och jag hoppas, att den också i framtiden kommer att med uppmärksamhet följa förhållandena. Ty det skulle vara en riksolycka, om det i Värmland, sär-skilt i de norra delarna med deras svaga jordbruk, skulle avstyckas sådana där små parceller på två å tre tunnland, och man skulle få räkna med att där i fram-tiden skulle sitta självvägande — till namnet självvägande — bönder, som icke kunde leva och existera av sitt jordbruk.

Jag begärde emellertid ordet mera för en annan sak, som jag här vill bringa på tal, då vi ju nu diskutera frågan om »beredande av rätt i vissa fall för inne-havare av arrendegårdar att kvarbliva å desamma». Herr förste vice talman-nen yttrade, att vi skulle här i riksdagen mera försöka skänka egnahemsrörel-sen vårt stöd. Jag undrar: skulle det icke vara skäl, att man såge till, att de brukningsdelar, som finnas, finge fortsätta att finnas till? I tidningen Social-demokraten fanns det för någon tid sedan införd en artikel ifrån Södermanland, som talade om, att tretton arrendegårdar under ett gods lagts ned. Jag skall icke läsa upp den artikeln, utan jag skall endast hålla mig till vad en frisinnad tidning, som undersökt detta förhållande, anför. Den kommer med följande: »Ett stort antal torp under Erikslund i Västerljung skola utläggas till betes-mark och så småningom till skogsmark. I den mån arrendeavtalen utlöpt, ha dessa icke förnyats, och arrendatorerna ha fått lämna sina ställen. De torp, som nu utlagts, äro Björnhagen, 8 tunnland; Björndal, 7 tnd; Vedetten, 8 tnd; Brännvreten, 7 tnd; Sandbrink, 12 tnd; Marietorp, 3 tnd; Skillnaden, 8 tnd;

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Reträkten, 6 tnd; Stubbhagen, 5 tnd; Stockkärr, 30 tnd; Noret, 30 tnd; Ringsjötorp, 8 tnd; Gränsen, 5 tnd.» — »Godset», säger tidningen, »som är beläget 2 km. från Västerljungs järnvägsstation och utarrenderat till en agronom Persson, äges av fröken Margit von Geijer, en mycket ung dam, som står under förmyndare. Erikslund lär för övrigt vara en gåva från släkten Hallwyl.» — »Vi ha med anledning av dessa uppgifter sökt erhålla närmare underrättelser, hur det i verkligheten förhåller sig», säger den frisinnade tidningen, »men några exakta uppgifter ha ej stått att få.»

Vidare tillägger tidningen: »En betrodd man på orten verifierade vid vår förfrågan själva sakuppgifterna, men kunde icke lämna någon förklaring rörande de skäl och motiv, som legat till grund för markägarens beslut. De ovan uppräknade torpen ha från och med den 14 mars i år utlagts till betesmark, och vår sagesman ansåg troligt, att avsikten är att utlägga det hela till skogsmark. Fröken von Geijers förmyndare är hennes fader, ryttmästare von Geijer, vilken är känd som en ivrig skogsman, och det kan tänkas, att han anser, att den ekonomiska bärigheten skall bli större med torpens utläggande till skogsmark.

En del av arrendatorerna bo fortfarande kvar i husen som hyresgäster och försörja sig genom arbete i skogarna. Några av arrendatorerna äro redan vid så pass framskriden levnadsålder, att de måst sluta i alla fall, och de andra ha lyckats skaffa sig jordbruk på andra håll.»

Jag fick efter påsk, när jag kom hit till Stockholm, ett brev från en person i denna kommun, vilken är en mycket framstående man där på orten, och vilken icke tillhör mitt parti, utan är högerman. Jag skulle kunna läsa upp brevet, men för att förkorta mitt anförande skall jag icke göra det. Han undrar däri, om man icke i samband med egnahemsfrågan skulle kunna få fram en motion om expropriation av dylika jordbruk, där jordägaren icke själv vill bruka jorden, icke vill arrendera ut den och icke vill försälja den. Han säger, att en sådan skandal, som här inträffat, får icke upprepas. Och han säger vidare: »Jag ber riksdagsman föra fram saken i utskottet och i riksdagen till den kraft och verkan det hava kan. Här i Erikslund äro nu nedlagda 13 arrendegårdar med cirka 140 tunnland odlad jord.» Och så tillägger han vidare: »Under det att staten offerar medel för skapande av nya jordbruk och bidrager med anslag till nyodlingar och avledningar, ligger det här 140 tunnland jord, som är odlad och är avdikad och är i god växtkraft, som nu skall återgå till skog. Och den ligger icke i någon avkrok, den är belägen fyra kilometer från järnvägsstation, invid ångbåtsbrygga med mejeri, skolhus och handelsbod.»

Jag har velat passa på tillfället att säga, att det är sorgligt, att statsmakterna skola stå vanmäktiga och icke kunna göra någonting åt saken. Vi ha ju ingen vanhävdslag i detta avseende. Vid fjolårets riksdag var det fråga om att utsträcka uppsiktslagen till gods och fideikommiss, men riksdagens majoritet ville icke vara med därom. Det fanns intet behov därav, svarade man mig. Jag har endast velat peka på detta fall, som icke är enastående. Jag skulle, om tiden medgäve, här kunna andraga åtskilliga andra fall, där det nu blivit modernt att låta avhysa de gamla bönderna och lägga ned jordbruket. Man vill icke sälja jorden, och man får icke heller använda den. Den skall ligga öde.

Herr talman! Jag skall icke uppehålla tiden längre.

Herr **Johansson** i Kälkebo: Herr talman! Jag skall be att få säga ett ord i den sak, som interpellanten berört. Då det gäller en sådan sak, tror jag, om man icke försyndar sig och upptar kammarens tid för mycket, att det kan vara anledning att ge sig in på spörsmålet i litet större omfattning. Ty vad som är intressant och viktigt för närvarande för den ort, det här gäller, är

lika viktigt på andra orter. Och jag tror, att man som en sammanfattning både av vad som sagts här och av vad man annars vet kan säga, att samma obehag, som föranletts av det förvärv, som bolagen fingo göra på 1880- och 90-talen, samma olägenheter få dessa orter nu genomlida, när man skall till att återföra jorden från bolagen till enskilda ägare. Ty det har ändrats så mycket i förhållandena under denna tid, att en återgång i mjuka och lämpliga former på många orter icke kommer att bli möjlig.

Jag tror, att den, som varit i tillfälle se och begrunda det sätt, på vilket man försöker göra denna bolagsjord tillgänglig, måste säga sig, att om det skulle genomföras på det sätt, varpå de säljande bolagen vilja genomföra det, skulle det bli en ganska stor olycka. Jag menar därför, att statsmakterna böra hålla sin hand över att man icke nu allt för mycket underlättar, att försäljningarna från bolagens sida få ske på ett sätt, som kommer att åstadkomma en ny skada. Om man går igenom den utförliga förteckning, som finnes över vilka egendomar, som bolagen äro villiga att sälja, och om man är något litet bekant med förhållandena på de orter, där dessa egendomar äro belägna, måste man i stort sett säga, att dessa områden hava utlagts och utjudits på ett sådant sätt, att man icke kan vara tillfredsställd med, att ett framtida jordbruksförhållande skall uppbyggas på den grund, som säljarna här vilja hava, och som de naturligtvis skulle vilja hava genomförd på jorden i marknaden.

Det har framgått av hans excellens herr statsministerns svar, att i det här fallet, i Uddeholm, föreligga vissa förhållanden, där det gäller avstyckningslotter, som hava avstyckats, så länge den obegränsade ägostyckningslagen varit i tillämpning. Jag kan icke låta bli att i sammanhang med den upplysningen säga, att detta obegränsade ägostyckningsförfarande var ett av de allra största missgrepp, som statsmakterna tilläto i svensk jordlagstiftning, och hade denna lag fått fortsätta att gälla för Norrland något längre, än den gjorde, så är jag övertygad om, att ett återförande till normala förhållanden icke skulle på någon ort varit möjligt. Ty hade denna fria ägostyckning utan hänsyn till de olika ägoslagens fördelning fått fortgå, så hade det hela blivit söndertrasat på ett sådant sätt, att det icke varit möjligt att lägga det till rätta. Nu kan det kanske icke vara alldeles omöjligt att göra det på vissa orter. Men jag vill intyga som min uppfattning, att det kommer icke att kunna ske annat än genom rätt stora lidanden. Ty man kan icke ändra en orts karaktär ifrån att vara en allmän arrendeort till att bli en allmän småbrukarort med äganderätt, utan att det för med sig vissa ekonomiska konsekvenser, som kunna vara rätt så bekymmersamma.

Det kan naturligtvis icke vara någon anledning att i detta sammanhang gå in på, hur denna sak bör ordnas. Men jag skulle för min del vilja anbefalla Kungl. Maj:ts regering att ägna denna sak den allra största uppmärksamhet, så att icke omändringen får ske på ett sätt, som, om man dröjer för länge, skulle tvinga statsmakterna att träda in för mera ingripande åtgärder, än som kunna vara alldeles nödvändiga för att råda bot på framkomna missförhållanden. Det är ett samhällsintresse av mycket stor betydelse, att man i god tid håller ögonen på att förhållandena få på ett lämpligt sätt föras till rätta, och att man icke dröjer så länge, att man behöver vidtaga större våld, än vad som ur andra synpunkter kan vara lämpligt.

Jag har i detta sammanhang endast velat säga dessa ord.

Herr Herou: Herr talman! Efter det anförande, som här senast hölls, kan man konstatera, att herr Lindman är en ensam och kringskuren tennsoldat, när han försöker med upprullande av de senaste årtiondenas historia bringa andra kammaren till besinning och vädja till den att icke fortsätta med det

*Svar å
interpellation.
(Forts.)*

Svar å
interpellation.
(Forts.)

»reformraseri», som enligt hans mening gjort sig allt för brett under de senaste årtiondena på detta område.

Hans anförande skulle visa, att hur statsmakterna och reformpolitikerna än vända sig, hava de ryggen bak. Göra ni det, så gör bolagen det, och där se ni hur illusorisk denna lagstiftning blivit. Jag måste dock säga, att hans skildring på detta område var mycket subjektiv. Och jag tror, man kan säga, att mycket av bolagens åtgöranden, när det gäller att kringgå den lagstiftning, som till arrendatorernas skydd uppbyggts, kan karakteriseras av ordet sabotage. Varför skulle bolagen vara rädda för en expropriationslagstiftning? De ha ju högern, de ha ju första kammaren, och de ha ju herr Lindman som en fast borg. Skulle man möjligen tro, att bolagen icke lita på herr Lindmans förmåga att bromsa i fortsättningen? Så mycket har emellertid herr Lindmans anförande bort lära oss i dag, att vill man bekämpa bolagen och de makter, som eljest gå brutalt fram mot vissa arbetsgrupper här i landet, bör man sannerligen icke utreda i 20—30 år, utan då bör man komma över dem som en tjuv om natten eller på samma sätt, som bolagen många gånger kommit över bönderna. Skildringen av den gamla goda tiden i herr Lindmans anförande var ju synnerligen intressant, men vi få komma ihåg, att det har blivit förändrade förhållanden sedan den tiden, då det icke fanns någon arrendelagstiftning. Det var ju en betydande efterfrågan på arbetskraft tidigare, och redan i den omständigheten ligger mycket av förklaring till det förhållande, som herr Lindman här försökt för oss göra gällande skulle vara beroende på att statsmakterna velat vidtaga vissa åtgärder.

Hur som helst, herr statsministerns svar är ett bekräftande av det påstående, som gjorts i interpellationen om den tendens, som göres gällande, att bolagen med stor energi söka sälja bort sin arrendejord. Vi kunna konstatera, att under det riksdagen *diskuterar tvångsavlösning* av arrendegårdar och arrendejordbruk, så *genomföra bolagen tvångsavlösning*, ofta *emot arrendatorernas önskingar*. I interpellationssvaret har heller icke bestritts, att under dessa av jordägarna arrendatorerna påtvingade jordförsäljningar uppkomma svåra sociala missförhållanden för den jordbrukargrupp, som det här är fråga om. Det vore, som sagt, oriktigt att tro, att huvudanledningen till denna forcerade jordförsäljning ligger i den lagstiftning, som från statsmakternas sida kunnat åstadkommas. Huvudorsaken ligger tydligtvis däri, att jordbruket för närvarande befinner sig i ett ekonomiskt nödläge. Och att överhuvud bolagen kunna vare sig genom köp eller arrendekontrakt påtvinga arrendatorerna sämre villkor än tidigare, bottnar ytterst också i arbetslösheten, som gör, att dessa människor gå med på de mest orimliga villkor. Bolagens möjligheter därvidlag bero icke på för mycket lagstiftande *utan därpå att arrende- och jordlagstiftningen icke är tillräckligt effektiv*, och jag vill i det hänseendet instämma med dem som talat om en expropriationslagstiftning såsom ett nödvändigt komplement till egnahemsrörelsen, optionsrätten o. s. v. Jag tror emellertid, att det kunde behövas ytterligare något. Man skulle behöva en lagstiftning i detta land, som väl närmast borde efterlikna den tjeckoslovakiska lagstiftningen, däri som bekant stadgas, att alla storgods skola läggas under statens beslag. De få brukas av ägaren och han får taga vinsten av dem tills statsmakterna hunnit reglera på dessa jordområden. Vår jordpolitik måste syfta till vad som bör vara det enda riktiga ur social synpunkt: ett sådant förhållande, att *jordens brukare äro dess ägare*.

Hans excellens herr statsministern **Ekman**: Herr talman! Jag skall icke mycket förlänga kammarens diskussion av denna fråga. Interpellantens anmärkningar föranleda mig dock att göra ett par anmärkningar.

Interpellanten yttrade, att interpellationssvaret gav uttryck åt några from-

ma önsknningar, och han tyckte, att regeringen hade bort komma underfund med att det icke var så lätt att tillfredsställa två parter. Jag vill säga interpellanten, att den utredning som gjorts från regeringens sida, de överläggningar som blivit hållna och de resultat som vunnits ha sannerligen icke förekommit, därför att vi trodde oss få något erkännande från interpellanten — detta räknade vi icke ett ögonblick med. Vad vi gjort har skett därför, att interpellanten obestriddligen pekade på ett mycket stort och betydelsefullt socialekonomiskt problem, nämligen tillämpningen av den vidgade friköpsrätt, som av olika anledningar nu kan komma i tillämpning. Det resultat som uppnått — det må nu värdesättas hur som helst — var i alla fall enligt min mening vad som kunde göras och ernås av en regering, skyldig att följa och iakttaga jämväl gällande lag. Jag tror icke, att resultatet kan förtjäna någon erinran. Vi vidgade utredningen att omfatta såväl friköps- som förköpsrätten för arrendatorerna, frågan om skogsfördelningen och arbetstillgången och slutligen — för de arrendatorer som icke ha förmåga att köpa sina ställen och icke kunna skaffa sig någon annan näring — om rätten att få kvarbo till döddagar. Jag tror att de uttalanden, som bolaget gjort — om också frivilligt, då något tvång icke kunde ifrågakomma — om sitt förfaringsätt i olika avseenden mot arrendatorerna, ingalunda komma att sakna betydelse för utvecklingen på vederbörande orter. Jag anser, att detta är det mesta, som det för närvarande varit möjligt för någon att åstadkomma.

Nu frågade interpellanten, vad regeringen ville göra i ett sådant fall, där arrendatorn icke kunde köpa, men bolaget ville sälja och därvid uppträdde en annan anbudsgivare, varigenom den förutvarande arrendatorn icke kunde stanna kvar och behålla sitt arrende. Interpellanten förklarade härom, att ifall regeringen icke på denna punkt kunde hävda arrendatorns intressen, innebure det en inkompetensförklaring. Jag vill säga interpellanten, att detta sätt att behandla ett ärende av ifrågavarande art icke gagnar vare sig hans eller andras intressen. Att frågan om arrendatorernas ställning kommer upp i fortsättningen och att man på många håll skall med uppmärksamhet följa dessa förhållanden och söka tillse, vad som kan göras härvidlag, vill jag emellertid uttala en bestämd övertygelse om.

Herr Lindman yttrade, att vid friköp det säkerligen i stort sett bleve mycket oförmånligare för arrendatorerna. De skulle ej sällan komma i sämre ställning såsom självägande än den, de tidigare intagit. Jag vill icke bestrida, att detta är möjligt i vissa fall. Men jag tror, att när man kommit över övergångssvårigheterna skall man, på grund av den eggelse till ansträngning, som *ägandet* av ett hem likväl alltid innebär — även med den möda och försakelse, som det kan komma att leda till — i längden uppnå bättre resultat än när vederbörande känna sig sitta på andras jord såsom arrendatorer. Men naturligtvis böra, såsom herr Johansson i Kälkebo påpekade, statsmakterna följa förhållandena och tillse, att icke friköp ske, som endast lösa svårigheterna för stunden och skapa nya svårigheter för framtiden — svårigheter, vilka kunde för hela denna utveckling innebära bestämda faror.

Herr Sköld: Herr talman! Det kan ju kanske anses beklagligt, att en så lång debatt upprullas vid denna tidpunkt av riksdagen. Men det är givet, att när herr Lindman hållit ett mycket långt programtal över jordfrågan i allmänhet, så måste det framkomma vissa repliker häremot.

Jag tror, att herr Lindman har rätt i den målning av lagstiftningens verkningar, som han gav — han skall därför icke betrakta det såsom någon upptäckt eller något monopol för hans vidkommande. Det är nämligen ganska klart — och därutinnan har jag en alldeles motsatt mening mot herr Herou — att om man genomför en alltmera skärpt arrendelagstiftning och kompletterar

Svar å
interpellation.
(Forts.)

densamma med vissa andra lagstiftningsåtgärder till jordägarnas nackdel, så måste detta komma att bli en eggelse för jordägarna att avhända sig arrendegårdarna och sälja dem ute i öppna marknaden — alltså att skapa en grupp av jordägande bönder i stället för de gamla arrendatorerna. Men när herr Lindman nu kommer och säger, att han alltid varnat för de konsekvenser, som skulle följa av en lagstiftning med denna innebörd, ber jag bara att få erinra om att vissheten, att konsekvenser av denna natur skulle komma att följa — att alltså lagstiftningen direkt skulle komma att medverka till en försäljning av arrendegårdarna — alltid funnits hos socialdemokratien, vilket ju icke minst visas därav, att när vi under den gångna tiden lagt upp detta problem, vi aldrig kunnat betrakta detsamma som en ensidig företeelse utan såsom en företeelse med två sidor. Vi ha alltid på samma gång det förts fram tanken på en social arrendelagstiftning till skärpning av jordlagstiftningen kommit med krav på åtgärder för att göra det möjligt för statsmakterna att leda den därav föranledda utvecklingen i rätt riktning. Det har sålunda från socialdemokratisk sida begärts, att denna sociala arrendelagstiftning skulle kompletteras med en expropriationslagstiftning och vissa andra lagstiftningsåtgärder, varigenom arrendatorer, som ha suttit på sina arrendegårdar under sådana förhållanden, att de med känsloband äro bundna till torvan, därigenom skulle beredas möjlighet till en tryggad åtkomst av arrendegårdarna. Det har vidare från vår sida satts i fråga kraftiga statsåtgärder för att understödja dessa arrendatorers övertagande av arrendegårdarna med äganderätt.

Men jag ber att få erinra därom, att när från vår sida detta program lagts fram, ha vi endast fått understöd för vår politik i den ena delen. Det har varit möjligt att genomföra vissa lagstiftningsåtgärder till förbättrande av arrendatorernas ställning, men den andra sidan av saken ha vi aldrig fått något stöd för från de gruppers sida, som varit med om att genomföra den nu gällande arrendelagstiftningen. Låt mig taga en bild. Vi ha här föreslagit en sax, men när riksdagen fattar beslut har den ena skänkeln av saxen varit avbruten. Vi skola observera detta: det är bristen på förutseende åtgärder, det är bristen på kraftiga föranstaltningar från statsmakternas sida till åstadkommande av en önskvärd utveckling, som föranlett att lagstiftningens konsekvenser på vissa punkter icke blivit sådana som vi avsett att de skulle bli.

Nu har jag hört vissa tonfall från herr Johansson i Kälkebo, enligt vilka han tydligen alltmot börjat inse, att den andra skänkeln behöves också. Jag trodde mig dessutom kunna sluta av herr statsministerns anförande, att även han ansåg, att det behövdes vissa åtgärder för att åstadkomma en lugnare och ur arrendatorernas synpunkt bättre övergång från arrendetillståndet till äganderättstillståndet. Jag bara beklagar, att denna insikt kommit så sent. Följden blir, att det uppkommer många svårigheter under övergångstiden. Jag vill blott uttala den förhoppningen, att vad som här visat sig vid horisonten skall bli ett kraftigt incitament för den nu sittande regeringen att taga igen skadan och komma med förslag, varigenom de vådor, som jag berört, i möjligaste mån begränsas.

§ 3.

Herr talmannen tillkännagav, att enligt överenskommelse mellan talmännen bestämts, att gemensamma voteringar komme att äga rum vid morgondagens sammanträde angående de voteringspropositioner, som då vore av kamrarna godkända.

§ 4.

Föredrogs, men bordlades åter statsutskottets utlåtande nr 180.

§ 5.

Vidare föredrogs statsutskottets memorial, nr 183, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om reglering av Vadsbo norra och Vadsbo södra domsagor; och blev den i detta memorial föreslagna voteringspropositionen av kammaren godkänd.

§ 6.

Vid härfpå skedd föredragning av första kammarens protokollsutdrag, nr 659, *I fråga om behovet av billiga och ändamålsenligt avvägda fraktsatser för jordbruksprodukter, be- gärdes ordet av*

Herr **Lagerkwist**, som yttrade: Herr talman! Med hänvisning till att kammaren redan förut fattat beslut i denna fråga hemställer jag, att andra kammaren måtte besluta att icke biträda första kammarens beslut.

Vidare anfördes ej. Kammaren biföll det av herr Lagerkwist framställda yrkandet.

§ 7.

Till avgörande företogs nu statsutskottets utlåtande, nr 177, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående första och andra flygkårernas förläggning jämte i ämnet väckta motioner.

Ang. första och andra flygkårernas förläggning.

I en till riksdagen avlåten den 9 mars 1928 dagtecknad proposition, nr 175, vilken hänvisats till förberedande behandling av statsutskottet, i vad avsåg frågan om platsen för flygkårernas förläggning, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av det vid propositionen fogade statsrådsprotokollet över försvarsärenden, föreslagit riksdagen dels besluta, att 1. flygkåren skulle förläggas till Västerås och 2. flygkåren till Hägernäs—Karlskrona, dels ock medgiva, att kronoegendomen fyra mantal Hässlö nr 1, 2, 3 och 4 i Badelunda socken av Västmanlands län finge överflyttas från domänstyrelsens till flygstyrelsens förvaltning och statens domäners fond därvid nedskrivs med ett mot egendomens taxeringsvärde svarande belopp.

Ifrågavarande proposition hade beträffande överflyttningen från domänstyrelsens till flygstyrelsens förvaltning av kronoegendomen Hässlö ävensom beträffande nedskrivning av statens domäners fond blivit hänvisad till jordbruksutskottet.

I anledning av förevarande proposition hade inom andra kammaren väckts två till statsutskottet remitterade motioner, nämligen:

nr 460 av herrar *Holmgren* och *Törnkvist* i Karlskrona, vilka hemställt, att riksdagen, med avslag å Kungl. Maj:ts förevarande proposition, i vad anginge 2:a flygkåren, ville besluta, att 2:a flygkåren skulle förläggas till Karlskrona—Hägernäs; samt

nr 466 av herr *Laurin*, som föreslagit, att riksdagen ville vidtaga den förändringen i Kungl. Maj:ts proposition, att 2:a flygkåren förlades till Vaxholm-Rindön, alternativt Vaxholm-Rindön-Hägernäs.

Utskottets hemställan innefattade, att riksdagen måtte med avslag å ovanberörda motioner bifalla Kungl. Maj:ts förslag i ämnet.

Vid utlåtandet var emellertid fogad reservation av herrar *Widell*, *Carl A. Carlsson*, *Johan Bernhard Johansson*, *Karl E. Andersson*, *Clemedtson*, *Rydén*,

Ang. första
och andra
flygkårens
förläggning.
(Forts.)

Jansson i Falun, Törnkvist i Karlskrona, Holmgren, Strindlund och Ward, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionen II: 460 ävensom med avslag å motionen II: 466 besluta, att första flygkåren skulle förläggas till Västerås och andra flygkåren till Karlskrona—Hägernäs.

Sedan utskottets hemställen föredragits, anförde:

Herr **Holmgren**: Herr talman! Vid 1925 års riksdag bröto sig meningarna ganska skarpt i fråga om det nya flygvapnets organisation. Antingen skulle flygvapnet fördelas så, att en del skulle läggas under armén och en annan under marinen, eller också skulle man besluta en organisation med ett självständigt, från de övriga vapnen fullt fristående flygvapen. Detta senare blev riksdagens beslut.

Samma riksdag beslöt, att den första flygkåren, som var avsedd att stå till högsta krigsledningens förfogande, skulle förläggas i Uppsala, att andra flygkåren, som var avsedd att stå till marinens förfogande, skulle förläggas till Västerås med filial i Hägernäs, samt att de tredje och fjärde flygkåren, avsedda att betjäna armén, skulle förläggas till resp. Linköping och Frösön uppe i Jämtland. Emellertid restes starka betänkligheter mot att förlägga första flygkåren till Uppsala, och Kungl. Maj:t propulerade därför fjolårets riksdag att förlägga jämväl första flygkåren till Västerås, varigenom man där skulle få en dubbelförläggning. Riksdagen ville icke biträda tanken på att till Uppsala förlägga första flygkåren men ville icke heller acceptera en dubbelförläggning i Västerås, varför frågan återremitterades till Kungl. Maj:t för förnyad utredning. Kungl. Maj:t tillsatte då utredningsmän, som verkställde en sådan utredning. Bland dessa befann sig generalstabens expert på området, nämligen den officer, som i generalstaben handlägger flygärenden. Även jag var medlem av utredningskommittén.

Efter att ha granskat åtskilliga olika förslag, som kunde ifrågakomma för denna förläggning, kommo utredningsmännen till det resultatet, att man överhuvud taget icke allvarligt kunde reflektera över annat än två olika förslag: det ena Hägernäs med en filial i Karlskrona och det andra Karlskrona med en filial i Hägernäs. Efter en synnerligen ingående omprövning stannade utredningsmännen enhälligt vid förslaget Karlskrona med en filial i Hägernäs. De hade därvid det icke svagaste stödet i den omständigheten, att chefen för flygvapnet på den tiden livligt anslöt sig till utredningsmännens uppfattning, under det chefen för marinstaben icke ansåg sig kunna frånträda sin ursprungliga uppfattning, nämligen den att andra flygkåren borde förläggas till Västerås med filial i Hägernäs.

Emellertid har nu Kungl. Maj:t framlagt ett förslag till en förläggning i Hägernäs med filial i Karlskrona, och Kungl. Maj:t har därvid samma tillfredsställelse som utredningsmännen hade, nämligen att också kunna räkna på chefens för flygvapnet anslutning. Vad som föranlett chefen för flygvapnet till denna märkliga omsvängning svävar jag i okunnighet om — den är emellertid ett faktum. Chefen för marinstaben har, när han fattat sin slutliga ståndpunkt till detta förslag, utgått från det faktum, att kustflottan vid de flesta tänkbara krigsfall kommer att ha sin operationsbas i Stockholms skärgård, och han anser därför, att andra flygkåren på denna grund borde freds-förläggas i Stockholms skärgård. Det finns emellertid också mycket starka strategiska skäl, som tala för en förläggning till Karlskrona. Kustflottan har numera ett oavvisligt behov av biträde av flygvapnet. Inga operationer, inga förflyttningar kunna utföras utan flygvapnets bistånd. Flygbåtarna äro så att säga flottans ögon. När nu kustflottan är förlagd i Karlskrona, blir följden, om man

förlägger andra flygkåren i Hägernäs, att denna kårs första uppgift vid mobilisering blir att, så snart mobiliseringen är genomförd, förflytta sig till Karlskrona för att där förena sig med kustflottan och gå den tillhanda upp på dess väg mot Stockholms skärgård.

Man framhåller, att flygkåren bör förläggas till Hägernäs för att man där i mellersta Sverige skall kunna få en replipunkt, vid vilken flygbåtarna under krigsfall skola kunna komplettera sina förråd och få allt, varav de äro i behov. Detta är en synpunkt, som visst icke varit utredningsmännen främmande. Vi anslöto oss helt och fullt till den uppfattningen, att en sådan replipunkt för marinens flygbåtar är oavvisligt nödvändig. Men vi ha ansett, att detta krav redan är tillgodosett därmed, att hela anläggningen i Västerås kommit till. Där är den centrala verkstaden, som kan utföra alla reparationer, där kunna flygbåtarna förses med allt varav de äro i behov för sina expeditioner, precis på samma sätt som kustflottan, vilken mobiliseras i Karlskrona, sedermera kan i Stockholm förse sig med allt varav den är i behov. Man kan icke säga, att Västerås är för långt indraget för att tjäna detta syfte, ty Västerås är just den punkt, som de marina myndigheterna själva föreslagit såsom förläggningsplats för andra flygkåren.

Under sådana omständigheter ha utredningsmännen icke kunnat finna det tillrädligt att föreslå en andra flygkårs förläggning inom mellersta Sverige. Man måste dock besinna, att de flyganfall, som riktas mot Stockholm, kunna väntas gå över Hägernäs och fram till Västerås. Förlägges andra flygkåren till Karlskrona, fordras det en särskild expedition till Stockholm och en särskild till Karlskrona. Fienden måste sålunda splittra sina stridskrafter, vilket kommer försvaret till godo.

Om man ser uteslutande på marinens intressen och frånser det förhållandet, att vi ha ett självständigt flygvapen, så kan man säga, att ur marinstrategisk synpunkt är Hägernäs måhända något att föredraga framför Karlskrona. Men när vi gjorde vår utredning, så ansågo vi oss böra utgå ifrån ett självständigt flyg såsom ett faktum, ehuru jag på min tid var bestämt emot denna organisation. Jag fann det emellertid vara min skyldighet att böja mig för detta faktum. Ser man på förläggningen ur synpunkten av ett självständigt flygvapen, så måste man säga sig: vi ha en flygförläggning i Ljungbyhed, en i Malmslätt, en i Västerås och en på Frösön i Jämtland; det gäller att ordna en femte förläggning. Då kan jag icke komma till annan slutsats än att denna femte förläggning bör göras i sydöstra Sverige, som för närvarande är tomt på flygförläggningar. Vi skola komma ihåg, att det strategiska läget i Östersjön numera är ett helt annat än före kriget. Vi ha inga stormaktsflottor att räkna med i Östersjön, utan de stormaktsflottor vi kunna räkna med äro de utombaltiska, som komma in i Östersjön, och stråkvägen för dessa går just förbi Sveriges sydöstra hörn. Flygförläggningen därnere kommer sålunda på ett kraftigt sätt att flankera denna trafik och kommer därigenom att bli av en mycket stor betydelse.

Jag skall emellertid icke fördjupa mig i dessa strategiska synpunkter. De höra mera hemma i en krigsvetenskaplig diskussion, och de ha också berörts i kungl. örlogsmannasällskapet i ett mycket uppmärksammat anförande av sällskapet vice ordförande, ett anförande som sedermera återgivits såväl i fackpressen som i den dagliga pressen, och vari denne vice ordförande på det bestämdaste ansluter sig till utredningsmännens uppfattning i denna fråga. Jag skall övergå till de mera praktiska synpunkter, som kunna för denna kammare vara av större intresse.

Jag börjar då med att se på frågan ur utbildningssynpunkt. Andra flygkårens personal börjar sin utbildning under det första övningsåret med att lära sig flyga lantflygplan på Ljungbyhed. Det andra året är avsett att inlära flyg-

*Ang. första
och andra
flygkårens
förläggning.*

(Forts.)

Ang. första
och andra
flygkårens
förläggning.
(Forts.)

ning med sjöplan. Under det första halvåret, d. v. s. vinterhalvåret, sker den enskilda utbildningen, d. v. s. varje förare får lära sig att hantera sjöplan, så att han kan stiga upp från vatten och sedermera landa på vatten. Under senare halvåret, d. v. s. sommarhalvåret, pågå tillämpningsövningar vid kustflottan. Nu vill man förlägga till Hägernäs utbildningen under det första halvåret, d. v. s. då större delen av tiden vattnet är tillfruset. Det är sålunda ingen möjlighet, att dessa övningar, som skola försiggå på vattnet, kunna äga rum i Hägernäs. Därför ha utredningsmännen velat tillstyrka Karlskrona, som praktiskt taget är isfritt året runt. Man har mot detta resonemang gjort den invändningen, att den tid av året, under vilken isen varken bär eller brister, skulle vara längre i Karlskrona än i Hägernäs, och detta är riktigt. Men det är åtskilliga månaders längre tid, då det icke finns någon is alls i Karlskrona. Detta är ett av de skäl, som föranlett utredningsmännen att föreslå en filial i Hägernäs just för att man under den tid, när det varken bär eller brister i Karlskrona, genom förflyttning på tre och en halv timme må kunna komma upp till Hägernäs och där fortsätta övningarna på isen. Vi ha i Hägernäs föreslagit för detta ändamål en vinterbonad barack, en förläggning fullkomligt i överensstämmelse med förläggningen på Frösön.

Karlskrona har ur övnings synpunkt åtskilliga andra företräden. Så ligger t. ex. Karlskrona 90 km. ifrån flygvapnets skjutfält vid Rinkaby i Skåne. Man flyger sålunda dit på en halvtimme, utför sina övningar och flyger tillbaka till Karlskrona, under det Hägernäsförläggningen, som också behöver använda flygfältet vid Rinkaby, måste transportera ned sina plan dit och ordna tillfällig förläggning därstädes. Det tager nämligen $3\frac{1}{2}$ à 4 timmar att flyga dit, och därför bli särskilda flygförläggningar nödvändiga under den tid övningarna pågå, vilket drager med sig åtskillig tidsförlust och ökade kostnader. Jämväl kan man säga, att möjligheterna för övningar med bombfällning och torpedskjutning äro större i Karlskrona än i Hägernäs. Och slutligen är fördelen för Karlskrona härvidlag den, att kustflottan ligger där under hela vinterhalvåret. Flygkåren blir då, om den förlägges till Karlskrona, i tillfälle att ha samövningar även under denna tid med kustflottan. Personalen blir i tillfälle att genom daglig beröring med marinens personal av olika grader lära sig att känna och tänka och handla maritimt. Man lär sig att få den överblick av sjöförsvarets behov och möjligheter, som är absolut nödvändig för att kunna rätt betjuna flottan under krigsfall. Den för utredningsmännen avgörande synpunkten i fråga om övningarna har emellertid varit den, att sjöplanen böra så mycket som möjligt få övas på öppet vatten.

Om man ser på denna fråga ur förläggningssynpunkt, skall man finna, att utredningsmännens förslag innebär, att förläggningen skulle äga rum i Karlskrona i en av de kaserner, som genom Karlskrona grenadjärregementes indragning blivit ledig. Där finnes exercishus, där finnes matinrättning, och vad som skulle tillkomma vore hangar och en mindre verkstad. Verkstaden kunde ha en mindre omfattning på den grund, att flottans verkstad kunde åtaga sig alla de arbeten, som äro erforderliga för flygvapnet. I Hägernäs hade vi tänkt oss uppföra en barack, som skulle härbärgera all den personal, som tidvis kan tänkas logerad där. Kungl. Maj:ts förslag innebär, att man skall uppföra en expeditions- och skolbyggnad i Hägernäs, och så skall man förlägga personalen ombord på ett logementsfartyg. Filialen i Karlskrona skulle förläggas på Stumholmen, som är ett mycket begränsat område, där redan flottans beklädnadsverkstäder ligga. Denna plats ger den enda utvecklingsmöjligheten för stationen, den enda plats där stationen kan bygga, om det skulle uppkomma behov av några nya byggnader. Platsen är så pass trång, att jag tror, att de av statsutskottets ledamöter, som därnere sågo på den, alla måste anse, att det icke ginge rätt väl att göra förläggningen där. Den personal, som nu ligger

vid ifrågavarande filial i Karlskrona, är inkasernerad i flottans kaserner. Sjömansgårdens kasern har utrymme för 815 man såsom fredsförläggning. När statsutskottet var där nere, låg det 1,000 man där, sålunda redan nu en överbeläggning på nära 200 man. Utredningsmännen funno, att en förläggning till Karlskrona med huvuddelen av kåren och upprättandet av en filial i Hägernäs möjliggör en sundare utveckling av flygvapnet än vad fallet är, om man gör den motsatta förläggningen. All utveckling, som skulle äga rum enligt vårt förslag, skulle ske i Hägernäs. När Hägernäs utvuxit till ungefär samma storlek som Karlskrona, vore tiden inne för att göra en uppdelning i två kårer. Detta går då logiskt och lätt, under det att, om man nu gör förläggningen till Hägernäs, all utveckling i Karlskrona är omöjlig. Utvecklingen måste då helt och hållet ske i Hägernäs, och slutligen kommer man inför nödvändigheten att dela Hägernäskåren. Då kommer det alltså upp en ny förläggningsfråga med krav på nya medel.

Man måste i alla fall säga, att det är ett eget sammanträffande, att riksdagen i går beslöt att förlägga skeppsgossekåren i Marstrand i land. Den har hittills legat förlagd på logementsfartyg. Samma myndigheter, samma Kungl. Maj:t, samma utskottsmajoritet, som funno en förläggning på logementsfartyg vara ett provisorium, vilket icke kunde uppehållas i framtiden utan måste avlösas av stabilare förhållanden, och som därför ville flytta skeppsgossekåren i land, föreslå nu i samma andedrag, att man skall förlägga en hel flygkår ombord på logementsfartyg. Chefen för marininstaben har inför statsutskottets första avdelning lämnat den bestämda förklaringen, att en förläggning på logementsfartygen vore ett provisorium, men att med hänsyn till tillgången på logementsfartyg en avlösning av detta provisorium icke behövde ske på länge. Men ett provisorium är och förblir det, och vi kunna vara fullt säkra på att förr eller senare kommer kravet på nybyggnad av en kasern i Hägernäs, samtidigt som hela landet är fullt av tomta kaserner.

Om vi slutligen skola se på kostnaderna, ha utredningsmännen beräknat dessa för Karlskronaförläggningen till 1,125,000 kronor. Våra kostnadsberäkningar äro utförda av en i flygstyrelsen tjänstgörande officer, som ställts till vårt förfogande. Kostnadsberäkningarna böra sålunda vara ganska korrekta. En förläggning till Hägernäs, likvärdig med Karlskronaförslaget, skulle medföra en kostnad av 1,775,000 kronor, alltså en skillnad på 650,000 kronor. Emellertid ansågo utredningsmännen Karlskronaförläggningen vara förmånligare än man hade rätt att kräva. Man räknade därför ned Hägernäsförslaget och kom till ett billigare Hägernäsförslag, som slutade på 1,385,000 kronor. Men huru har nu Kungl. Maj:t gjort härvidlag? Kungl. Maj:t har icke accepterat det större Hägernäsförslaget och icke heller det mindre, utan har utgått ifrån, att en förstklassig förläggning i Karlskrona kostar 1,125,000 kronor. Och så har man sagt: Vad kunna vi få i Hägernäs för detta belopp? Med ledning därav har Kungl. Maj:t proponerat riksdagen förslaget i fråga. Men därmed är icke sagt, att denna förläggning ens är tillfredsställande.

Jag kan för min del icke komma till annat resultat, än att de skäl, som utredningsmännen föreburo och som här av reservanterna i statsutskottet omfattats, äro starka och talande. Jag yrkar därför, herr talman, avslag på utskottets hemställan och bifall till den vid utskottets betänkande fogade, av herrar Widell m. fl. avgivna reservationen.

Med herr Holmgren förenade sig herrar *Jönsson* i *Boa*, *Jeppsson* och *Adler*.

Herr **Anderson** i *Storegården*: Herr talman! Då en lekman skall taga ställning till en fråga som den förevarande, är det givet, att han måste fästa mycket stort avseende vid de uttalanden, som gjorts av respektive myndigheter. I det-

*Ang. första
och andra
flygkårernas
förläggning.
(Forts.)*

Ang. första
och andra
flygkårens
förläggning.

(Ports.)

ta fall ha såväl de marina som flygmyndigheterna på det kraftigaste förordat en förläggning till Hägernäs—Karlskrona. De skäl, som de anfört, måste också anses vara så vägande, att man bör gå in för Kungl. Maj:ts förslag.

Ett av de väsentligaste skälen för en sådan förläggning har angivits vara, att de flesta av flottans övningar äro förlagda utanför Stockholm och att det därför skulle vara fördelaktigare att ha flygkåren förlagd till Hägernäs. Den andra omständigheten är den, att verkstaden för denna flygkår är förlagd till Västerås, och det är givetvis då lämpligare att ha flygkåren förlagd närmare en sådan replipunkt.

En hel del andra skäl ha också anförts — jag skall icke närmare gå in på dem, de komma väl så småningom fram under debatten. Jag skall endast bemöta ett av de skäl, som anfördes av den föregående ärade talaren. Då han talade om den ogynnsamma förläggningen i Hägernäs, förutsatte han i alla fall, att under den del av året, då övningarna icke kunna försiggå nere i Karlskrona på grund av att, som det heter, isen varken bär eller brister, övningarna för hela flygkåren skulle förläggas till Hägernäs. Jag ber att få betona, att detta gäller den kallare delen av året, och det är givet, att logeringsmöjligheter för manskapet då jämväl bliva behöfliga i Hägernäs.

Av allt vad som förekommit i utskottsavdelningen i denna fråga har jag till sist bibragts den slutsatsen, att man av de alternativ, som här föreligga, bör ge sitt förord för Hägernäslinjen. Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till statsutskottets förslag.

Herr **Hansson** i Stockholm: Herr talman! Jag tager icke till orda i denna debatt i förhoppning om att kunna övertyga någon, som redan har sin uppfattning klar beträffande oriktigheten i den ståndpunkt han intager. Jag har emellertid försökt att följa detta ärende och har kommit till den åsikten, att utskottets förslag bör bifallas.

Herr Holmgren har här ganska mycket uppehållit sig vid de skäl, som i ett krigsläge kunna tala för en förläggning till Karlskrona. Jag vill icke inlåta mig i någon egentlig diskussion härom. Min uppfattning är, att vi veta så litet om vad som i ett sådant läge kan komma att inträffa, att vi göra allra klokast uti att lägga huvudvikten i förevarande fall vid fredsförläggningen och behovet av utbildning under fredstid. Om jag ur den synpunkten försöker bedöma de olika alternativen, så säger mig först den omständigheten, att en huvuddel av flottans övningar äger rum i närheten av Stockholm, att det måste för utbildningen vara mest praktiskt att också ha huvudförläggningen av den marina delen av flygvapnet i närheten av Stockholm.

För övrigt kan jag naturligtvis icke ingå i en diskussion med en sjöofficer om de lämpligaste utbildningsmöjligheterna. Men det förefaller mig, som om de argument, som de marina myndigheterna anfört i detta fall, äro vida starkare än de som anfördes av herr Holmgren. När han hänvisar till att under en stor del av året havet häruppe är isbelagt, blir detta just för de marina myndigheterna ett skäl att förorda Hägernäsförläggningen. Man säger nämligen från dessa myndigheters sida, att det är bäst att ha *antingen* det ena *eller* det andra, antingen vatten eller is. I Karlskrona har man i regel under vintertiden varken det ena eller det andra utan en sörja, som gör att man icke tager sig fram med pontonerna, men heller icke kan använda skidorna. Det må förlåtas mig, om jag i detta fall verkligen tillmäter myndigheternas utlåtanden en avgörande betydelse.

Ett annat skäl, som varit för mig bestämmande att välja denna ståndpunkt, är, att densamma bäst ansluter sig till den ursprungliga planen för andra flygkårens förläggning. I 1925 års förslag ingick, att andra flygkåren skulle vara förlagd till Västerås—Hägernäs, och man har sedan från denna utgångs-

punkt vidtagit de nödiga anstalterna i Västerås. Det ingick bl. a. i organiserandet av flygvapnet, att man skulle ha verkstadsförläggningar på Malmen och i Västerås, och man har redan i Västerås gjort i ordning en verkstadsförläggning, som närmast avser att sörja för andra flygkårens behov. Det kan icke vara ett förståndigt handlande att sedan förflytta flygkåren på sådant sätt, att man icke kan göra sig nytta av de anstalter, som man för ändamålet vidtagit. Det säges visserligen av anhängarna till Karlskrona—Hägernäslinjen, att man i Karlskrona kan nöja sig med en mindre verkstad och kan för detta få utrymme. Men är det icke på det sättet, att lika gärna som man här skrämmer med att det kan bli nödvändigt att ute vid Hägernäs göra andra anstalter för förläggningen än som beräknats i Kungl. Maj:ts förslag, lika gärna kan det hända, att sedan man fått flygförläggningen i Karlskrona, man vill ha sin egen verkstad. Man löper då ungefär samma risk att få efterräkningar, och dessa kunna i det senare fallet kanske bli dyrare än i det förra.

Det är en tredje synpunkt, som betytt ganska mycket för mig, en synpunkt, som jag kanske är rätt ensam om. Herr Holmgren talade om bevarande av flygvapnets självständighet. Det har redan, när man hade de förberedande överläggningarna rörande flygvapnet, varit strid om, huruvida man skulle göra ett enhetligt, självständigt flygvapen eller endast organisera detsamma såsom ett hjälpvapen — med ett flygvapen för marinen och ett för armén. Den självständiga linjen segrade då i riksdagen. Men hur blir det, om man nu förlägger den marina delen till Karlskrona i detta avseende? Kåren rekryteras av sjöofficerare. Karlskrona är den mest typiska sjöofficersstad som vi ha — om jag får använda det uttrycket. De sjöofficerare, som komma till flyget, komma där aldrig att bli i tillfälle att känna sig annat än som sjöofficerare. Hela deras umgänge stannar inom den gamla kretsen. Antagligen blir det så, att sjöofficersmässen i Karlskrona blir deras tillhåll, och de komma aldrig att känna sig mera som flygofficerare än som sjöofficerare. Jag tror, att detta skulle bidraga till att underhålla den motsättning, som från början funnits mellan marina och andra synpunkter i detta avseende, en motsättning, som vi ha all anledning att försöka få bort. Detta har också för mig varit ett avgörande skäl.

När jag granskat skälen för och emot, har jag funnit, att de starkaste absolut tala till förmån för Hägernäs—Karlskronalinjen, och jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Lindman: Herr talman! Jag är ledsen, att jag i denna fråga skall ha en motsatt uppfattning till den som hyses av kommendör Holmgren, men då jag bildat mig en mening, kan det icke hjälpas, att jag måste ge uttryck för den och ange vad jag grundar den på.

Redan i den kungl. proposition, som framlades vid 1924 års riksdag, uttalades det, att när man hade att välja platsen för andra flygkåren, vore Stockholm att föredraga framför någon av de andra kustplatserna man talat om, nämligen Karlskrona och Göteborg. Redan då var man alltså på det klara med, att företräde borde ges Stockholmstrakten, och detta naturligtvis av strategiska skäl. Därför beslöts det också, att kåren skulle förläggas till en plats häruppe, nämligen Västerås, och jag ber att få betona för kammarens ledamöter, att riksdagen en gång bestämt, att kåren skulle förläggas dit. När därefter ovisshet uppkom, huru första flygkåren skulle förläggas, d. v. s. den som var avsedd för högsta krigsledningens ändamål och som man tänkt sig skulle finnas i Uppsala, uppstod fråga om att Uppsala icke vore riktigt lämpligt på grund av svårigheten anordna flygfält därstädes. Då första flygkåren sålunda icke fått någon placering, föreslog Kungl. Maj:t, att även denna skulle förläggas till Västerås. Riksdagen ville emellertid icke förlägga två flyg-

*Ang. första
och andra
flygkårens
förläggning.
(Forts.)*

Ang. första
och andra
flygkärernas
förläggning.
(Forts.)

kårer på samma plats, bl. a. därför att detta skulle vara farligt vid flyganfall och dylikt. Riksdagen avslög alltså propositionen, och en ny utredning kom till stånd, enligt vilken det förordades, att den andra flygkåren, alltså marin-flygkåren, skulle till sin huvuddel förläggas i Karlskrona, under det att första flygkåren skulle taga andra flygkårens plats i Västerås.

Kungl. Maj:t har i år emellertid icke följt de sakkunniga; och man har enligt min mening starka skäl att stödja sig på, när man vill förlägga huvuddelen av kåren till Hägernäs och endast ett detachement i Karlskrona, i stället för att behandla frågan så, som de sakkunniga vilja. Därvid stöder sig Kungl. Maj:t på de sjömilitära myndigheternas yttrande och på chefens för flygvapnet uttalande. Både chefen för marininstaben, högste befälhavaren för kustflottan och chefen för flygvapnet tillstyrka Hägernäs-Karlskronalinjen, alltså med huvuddelen av kåren i Hägernäs. Chefen för generalstaben förklarar, att detta är de sjömilitära myndigheternas sak att bedöma och att han därför icke har något särskilt utlåtande att ge i det hänseendet.

Jag har nu, herr talman, försökt att under den tid, som detta ärende behandlats, sätta mig mycket noga in i detsamma, och jag har då kommit till den uppfattningen, att goda skäl föreligga för det av Kungl. Maj:t framlagda, av de sjömilitära myndigheterna stödda förslaget. Huvudsakliga anledningen härtill är den uppfattningen, att det är Stockholms skärgård, d. v. s. hela det stora skärgårdsområde, som ligger häromkring och sträcker sig ut i Östersjön i söder till Arkösund och norrut till Gräsön, som kommer att bli kustflottans basområde, i händelse av mobilisering. Alltså vid krigstid skall kustflottan flyttas upp till Stockholm i den mån den icke finnes där redan förut.

Redan för trettio år sedan var jag som ung sjöofficer med och diskuterade i intresserade kretsar denna fråga om kustflottan och dess basområde, och då växte fram undan för undan den uppfattningen, att Karlskrona har varit bra men vore icke längre vad det varit. Stockholms skärgård är den plats, dit kustflottan bör dirigeras i samma ögonblick en mobilisering anbefalles. Här uppe har sålunda kustflottan sitt naturliga och riktiga baseringsområde.

Men det är icke nog med detta, utan på grund därav komma kustflottans övningar att till mycket stor del vara förlagda till Stockholms skärgård även under fredstid. Den har sin huvudplats ute vid Hårsfjärden, och den har en stor del av sina övningar förlagda här uppe just med tanke på att den skall förläggas dit under krigstid. Det är alldeles givet, att vare sig det är krigstid eller fredstid, så skall flyget, som tillhör den marina flygkåren, vara tillsammans med kustflottan. Nu kan det visserligen sägas, att man kan ha en flygstation vid kustflottan, men om man tänker sig en längre övning eller längre mobilisering, är det givet, att det måste vara en fördel, att flygkåren verkligt har sin ordinarie förlägningsplats inom detta område, nämligen i detta fall vid Hägernäs. Alla de flygstationer, som iordninggjorts för att användas under krigstid, ha blivit förlagda hit.

Nu tror jag, herr talman, att detta är det viktigaste skälet av alla, som vi ha att fästa avseende vid, och de sakkunniga säga också, att Stockholm har företräde.

Men jag övergår nu till nästa skäl, och det är verkstaden i Västerås. Jag ber att få fästa kammarens uppmärksamhet på, såsom här sagts förut, att när den andra flygkåren förlades till Västerås, bestämdes det samtidigt, att det skulle byggas en flygverkstad där och att den skulle inrättas så, att den företrädesvis vore lämpad för marinflygkårens räkning, alltså för reparation och översikt av sjöflygplan. Till denna verkstad flyttades de verkstadsmaskiner, som funnos förut på galärvarvet i Stockholm, under den tid flottan hade sitt eget flyg, d. v. s. innan sammanslagningen skedde. De maskinerna flyttades till Västerås. Manskapet, ingenjörerna och underbefälet, alltsammans flytta-

des till Västerås, och där är nu belägen en färdig verkstad, inrättad för marin-flygkåren. Där sitter såsom styresman den marindirektör, som förut hade hand om saken här i Stockholm, och med honom allt det folk, som hade hand om sjöflygplanens reparation och översikt; alla dessa äro nu där. Är det då lämpligt att lägga huvuddelen av andra flygkåren i Karlskrona? Ligger huvuddelen vid Hägernäs, så kan man dels med flygplanen flygledes lätt förflytta sig till Västerås för att få de undersökningar och reparationer gjorda, som erfordras; och dels, om det skett haveri, så är det mycket lätt att komma till Västerås, vare sig det sker på sommaren per pråm och bogsering eller det sker på vintern med järnväg. Skall huvuddelen läggas i Karlskrona, så ligger det i sakens natur, att det blir något mycket besvärligt och något onaturligt att flytta denna reparationshistoria upp till Västerås ifrån Karlskrona.

Nu har man sagt, att reparationer kunna ske i Karlskrona, ty där finnes det stora verkstäder. Jag vill då bara framhålla, att Karlskrona verkstäder, som jag känner till, äro inrättade för reparation av fartyg och byggande av fartyg. Det är varvsverkstäder, som ingalunda kunna användas för här åsyftade ändamål, utan det måste skaffas nya maskiner och sakkunniga människor, som kunna sköta dem. Jag vet visserligen, att man sagt, att så kan ske, men emot detta står ett bestämt bestridande från styresmannen för verkstaden i Västerås. Mitt eget förnuft säger mig också, att det går icke att använda en verkstad, som inrättats för att bygga och reparera fartyg, även för att bygga och reparera flygmaskiner. Det utomordentligt noggranna arbete, som därvid erfordras, kan icke utföras på det sättet. Jag ber kammarens ledamöter tänka på vad det betyder att reparera flygmaskiner. Det rör sig om en utomordentligt ömtålig och fin materiel, som här måste efterses i alla delar; och flygplan skola varje år monteras ned och monteras upp. Att överlämna detta till utförande av en verkstad, som är inrättad för ett helt annat ändamål, när man har en för flyget inrättad verkstad här uppe, kan icke vara tillrädligt. Jag menar därför, att det är alldeles naturligt, att huvuddelen skall ligga häruppe även av den anledningen.

Slutligen vill jag säga beträffande mobiliseringen, att man har framhållit, att vid mobilisering ligger depån kvar i sin kasern, om det gäller ett infanteriregemente t. ex., och den följer icke med till krigsskådeplatsen; och följaktligen kunde den s. k. depån ligga i Karlskrona och icke följa med hit upp. Men, herr talman, om man har att välja på att lägga mobiliseringsorten på samma ställe, där styrkan skall användas — och här vet jag, att den i första hand kommer att användas i Stockholms skärgård — så blir det väl en större kraft i förfarandet att hava fredsörläggningen i samma trakt, där den sedermera kommer att användas i krigstid. Detta synes mig mycket naturligt.

Endast ett par ord till, herr talman! Jag har lovat att icke hålla på mer än tio minuter, och jag börjar tro, att jag överträtt den mig tillmätta rättigheten. Jag ber dock att få säga ett par ord beträffande förhållandena under vinterns lopp. Det har därvid sagts, att Karlskrona har så mycket öppet vatten. Jag har haft ett ingående resonemang med högste befälhavaren för kustflottan och chefen för andra flygkåren, som bäst känna till denna sak. De ha sagt, att förhållandena i Karlskrona icke äro bättre än i Hägernäs. Visserligen är det sant, att på den plats, där förläggningen skulle ske i Karlskrona, har man öppet vatten längre, men vattnet är fullt av isflak o. s. v., och detta gör, att man icke kan använda flygplan på samma sätt som i öppet vatten. Har man däremot mera konstant is såsom t. ex. ute vid Värtan, kan man använda sig av skidorna för att på det sättet låta flygmaskinen gå till väders. Den fördelen har man, vartill kommer att antalet dagar, då man är utsatt för tjocka, äro väsentligen flera i Karlskrona än i Stockholm, liksom även stormdagarna äro flera än i Stockholm.

*Ang. första
och andra
flygkårens
förläggning.
(Forts.)*

Ang. första
och andra
flygkårens
förläggning.

(Forts.)

Herr talman! Jag har nu försökt att hålla mitt ord så gott jag kunnat och slutar med att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Laurin: Herr talman, mina damer och herrar! Jag medger naturligtvis gärna, att min motion avsett att bringa någon lindring till det hårt betryckta Vaxholm. Den som reser ut till Vaxholm kan se, att byggnad efter byggnad, lägenhet efter lägenhet stå tomma, och detta är icke en följd av någon byggnadskris, av någon spekulation eller dylikt. Det beror på att riksdagen eller kanske rättare sagt riksdagarna ena gången besluta att utöka försvaret, varigenom man uppmuntrat en massa människor att därstädes bygga och göra det bekvämt för sig, och den andra gången beslutar riksdagen att nedsöka försvaret.

Man kunde då tycka, att riksdagen hade vissa förpliktelser att hjälpa dessa människor — och jag medger ju, att något åtgjorts, men allt för litet.

Dessutom intager ju denna stad en särställning mot andra städer, som lidit skada av försvarsindragningarna, nämligen såtillvida att marken är kronans. Man har ju på annan väg försökt skaffa sig lättnad. Jag vill icke vidröra detta här, utan jag vill endast säga, att under tiden, som detta ärende ligger under utredning hos kasernkommittén, blir det allt sämre och sämre ställt för staden. Men jag behöver icke blott åberopa detta förhållande, jag kan även se saken från statens synpunkt.

Kommendör Holmgren sade, att man i en framtid måste bygga nya kaserner, under det att landet står fullt av tomma. Jag kan säga detsamma. Man skall säkerligen bygga en ny kasern icke alltför långt bort vid Hägernäs, under det att det finnes tomma kaserner på närmare håll, exempelvis i Vaxholm. Jag frågar, om detta är ett prov på den sparsamhet, som man så mycket vittnade om vid 1925 års riksdagsbeslut.

När man tar del av vad som anföres i utskottets utlåtande för ett avstyrkande av min motion, finner man, att huvudorsaken är, att det skulle erfordras ny utredning. Hur stämmer då detta med vad kommendör Holmgren sade för en stund sedan, att man provat en massa olika förslag, innan de sakkunniga kommo fram med sitt förslag. Det är väl ändå så, att herrarna i alla fall icke hava provat Vaxholm ordentligt, då utskottet kan säga, att det fordras ny utredning.

Ja, jag får ju icke taga tiden så länge i anspråk jag heller; och jag vill endast till slut säga, att de militära skälen har jag naturligtvis svårt att bedöma, men för den, som sett den föreslagna fjärden och viken och vet, hur Vaxholm ligger i förhållande till Stockholm, tror jag det icke skulle te sig så ofördelaktigt med en flygstyrka dit förlagd. Ett av de allra bästa bevisen för saken har väl också amiral Lindman nyss presterat; ty alla de skäl, som enligt honom talade för Hägernäsförslaget, gälla ju i än större och mycket högre grad för kombinationen Vaxholm-Hägernäs.

Jag ber med dessa ord, herr talman, att få yrka bifall till min motion.

Herr Törnkvist i Karlskrona: Herr talman! Att man vågar uppträda i kammaren i denna fråga, beror väl kanske därpå, att man tillhör ett folk från södra Sverige, som icke gärna ger sig, även om oviljan framträder aldrig så kraftigt; och härtill bidrager kanhända icke minst den omständigheten, att här i debatten på utskottets sida uppträtt många starka karlar, som lagt in en kraftig energi för att söka bevisa, att utskottets ståndpunkt i förevarande fråga är den riktiga.

Vi ha ju många partiledare i denna kammare, men de båda kraftigaste partiledarna ha här i debattens början mobiliserat hela sin utrustning till förmån

för utskottets ståndpunkt. Därmed skulle ju naturligtvis en mer än jag blygsam man funnit sig bli fullständigt krossad och avväpnad. Jag skall emellertid såsom ledamot av utskottet säga några få ord till i denna fråga.

Jag vill erinra, i anledning av vad som sades från stockholmsbänken, att när de sakkunniga behandlade detta ärende, så föreföll det, som om alla försvarsmyndigheter med undantag av chefen för kustflottan varit eniga om att, då första flygkåren förlades till Västerås, så borde andra flygkåren förläggas till Karlskrona-Hägernäs. Sedermera har under ärendets behandling i ämbetsverken och resonemangsvis, från december månad tills nu, en del av dessa myndigheter svängt om och förklarat sig ha sovit eller i varje fall slumrat till något litet, då de tidigare uttalat sin mening privat direkt eller indirekt. Det betyder ju endast, att den gamla strävan att förlägga alla försvarskrafter: till sjöss, i luften eller på land, till landets centrum, Stockholm, till slut också i denna fråga tagit ut sin rätt. Det är icke den minst starka kraften i denna fråga, som därvid gör sig gällande. Alla sträva att komma till Sveriges hjärta i sitt dagliga liv; det är den strävan, som också här behärskar de flesta, vilka äro initierade i denna fråga, sedan får man i kammaren och utanför kammaren stiga upp och jäva det påståendet, men det är ett faktum. Man vill icke leva i en avkrok. Huruvida kriget kan föras i en avkrok eller i centrum, därom vill jag icke göra den ringaste randanmärkning, men herrarna kunna icke med framgång i fortsättningen inför landet hävda, att Stockholm är den lämpliga orten för placering av alla stridskrafter. De, som envisas att hålla fast vid detta, de skola säkerligen till slut komma att strandas på den synpunkten och då måhända på ett sätt, som man icke beräknat.

Det var detta, jag ville säga, när kammaren nu går att besluta, att andra flygkåren skall förläggas till Stockholms omedelbara närhet.

Ärendet är vidlyftigt, och icke minst dess behandling i riksdagen tidigare kunde ge anledning till att ytterligare klarlägga denna fråga från alla sidor. Jag vill bara peka på ett par saker. De sakkunniga ha räknat och räknat rikligt, ty ingen av myndigheterna har vågat vidröra de beräkningar, som de sakkunniga gjort. Det är t. o. m. så, efter vad jag kan förstå, att den omsvängning, som försvarsministern gjort genom att säga Hägernäs-Karlskrona i stället för Karlskrona-Hägernäs, håller sig inom ramen för de sakkunnigas ekonomiska beräkningar för Karlskrona-Hägernäs.

Det har icke gjorts någon utvidgning eller någon inskränkning i det för kostnaderna framlagda siffermaterialet. Jag säger till er, mina herrar, att om kammaren i dag fastnar för Hägernäs-Karlskrona, då ha ni vid nästa eller vid 1930 års riksdag ett anslagskrav på riksdagens bord, till vilket ni ingalunda utan vidare kunna säga nej.

I fråga om Karlskronaförslaget tillkomma inga andra konsekvenser, ingenting annat, än som är inräknat, såvitt man nu rättvisligen kan se. Det förslaget är sakligt betonat.

Jag har ställt den frågan både till marinestabschefen och andra myndigheter: är det rimligt från strategisk synpunkt att placera andra flygkårens fasta byggnader i själva inkörsrännan till Stockholm utifrån Östersjön? Det har icke kunnat givas ett tillfredsställande svar på den punkten, utan man har endast kommit med undanflykter. Och när flygstyrelsens chef ursprungligen gick in för Karlskrona, måste han för visso haft en känsla av den ostrategi, som från alla håll hade rekommenderat Hägernäs-Karlskrona. Ty hur har detta förslag kommit upp, mina herrar? Här åberopar bland andra herr Lindman marinestabschefen och högste befälhavaren för kustflottan. Men vad ha dessa ursprungligen velat? Jo, de ha velat att första flygkåren icke skall uppsättas och att andra flygkåren skall vara kvar i Västerås. När nu riksdagen gått in för att första flygkåren skall uppsättas, är man enig om, säga

Ang. första
och andra
flygkärernas
föreläggning.
(Forts.)

myndigheterna, att andra flygkåren under sådana förhållanden bör bli kvar i Stockholms närhet.

Till slut vill jag säga, att vad övningarna beträffar, flygkåren icke bör vara på en plats, där flottan finns endast under några månader. Den skall väl följa kustflottan från dess utrustningsplats och vara med om övningarna, icke bara dyka upp vid ett eller annat tillfälle.

Jag hemställer, herr talman, om bifall till reservationen.

Chefen för försvarsdepartementet herr statsrådet **Rosén**: Herr talman! Herr Törnkvist nämnde, att han tillfrågat marinstabschefen, huruvida det vore klokt ur strategisk synpunkt att ordna förläggningen så, att den bleve Hägernäs-Karlskrona eller huruvida det ej vore klokare att förlägga huvuddelen till Karlskrona, men att han icke kunnat få ett tillfredsställande svar. Jag har på denna fråga fått ett, som jag tycker, fullt tillfredsställande svar från marinstabschefen, som i en den 8 mars i år daterad promemoria förklarar, att utredningsmännens förslag kan betecknas som »ur strategisk synpunkt icke godtagbart». Jag tror knappast, att man kan få ett klarare besked från det hållet.

Det kunde vara åtskilligt att säga i denna fråga, men jag skall icke ingå på mer än en sak, nämligen en av de punkter som herr Lindman berörde. Herr Lindman hade av chefen för andra flygkåren fått vissa upplysningar om vind- och isförhållanden. Jag skall be att få komplettera dessa med uppgifter, som äro hämtade ur en mycket vederhäftig tidskrift, nämligen »Svensk lots». Den innehåller uppgifter rörande medeltalet dagar per år dels med tjocka och dels med storm och lämnar beträffande Karlskrona och Stockholms skärgård följande upplysningar. Vid Karlskrona uppgick medeltalet dagar med tjocka till 48,2, i Stockholms skärgård till 30,5, sålunda 60 % mera i Karlskrona än i Stockholm. Medeltalet stormdagar var i Karlskrona 7,1 och i Stockholm 2,7, alltså nära tre gånger så mycket i Karlskrona som i Stockholms skärgård.

Även med avseende på isförhållandena ställer det sig betydligt gynnsammare i Stockholms skärgård än i Karlskrona. Beträffande isförhållandena i Studentviken har till mig från flygstyrelsen lämnats den sammanfattande uppgiften, att det skulle vara ansvarslöst att vederväga flygningar, vilka vid nödländning alltid måste medföra materialförlust och i många fall jämväl riskera människoliv.

Jag har, herr talman, vid studiet av denna fråga kommit till den bestämda uppfattningen, att det förslag, som nu framlagts och tillstyrkts av utskottet, är det ur olika synpunkter fördelaktigtaste.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förra propositionen. Herr Holmgren begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande vote-ringsproposition upplästes och godkändes samt anslogs:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 177, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppsämningsförfarandet; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

Ang. första och andra flygkårens förläggning.
(Forts.)

§ 8.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 179, i anledning av väckta motioner om befrielse för Bodens stad från viss återbetalningsskyldighet till kronan; och blev utskottets däri gjorda hemställan av kammaren bifallen.

§ 9.

Härefter föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 181, i anledning av väckt motion angående skyldighet för Stockholms stad att erlægga nyttjanderätten till vissa kronan tillhöriga områden. Därvid yttrade

Ang. skyldighet för Stockholms stad att erlægga avgift för nyttjanderätten till vissa kronan tillhöriga områden.

Herr **Järte**: Herr talman! Då jag står antecknad närvarande i statsutskottet såsom icke reservant, ber jag att få meddela, att under den brådska, varunder ärendet behandlades, hann jag icke anteckna en blank reservation, vilket det eljest varit min avsikt att göra med hänsyn till den vanliga, men just därför beklagliga stockholmsfientliga tendens, som framgår av utskottsutlåtandet.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 10.

Föredrogs vart för sig:

statsutskottets utlåtande, nr 182, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag till fonden för mötande av förluster å aktiebolaget kreditkassan av år 1922 jämte i ämnet väckta motioner; och

bevillningsutskottets betänkande, nr 42, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om fortsatt tillfällig höjning av beloppen för den i förordningen den 6 november 1908 (nr 129) angående en särskild stämpelavgift vid köp och byte av fondpapper stadgade stämpelavgiften ävensom i ämnet väckta motioner.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda utlåtande och betänkande hemställt.

§ 11.

Vidare upptogs till behandling bevillningsutskottets betänkande, nr 43, i anledning av väckt motion om upphävande av tullsatserna för kaffe.

I fråga om tullsatserna för kaffe.

I detta betänkande, avgivet över en utav herr *Dahlén m. fl.* inom andra kammaren väckt, till bevillningsutskottet hänvisad motion, nr 464, om upphävande av tullsatserna för kaffe, hemställde utskottet, att ifrågavarande motion icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Efter föredragning av utskottets hemställan, anförde:

Herr **Herou**: Herr talman! I den motion, som den kommunistiska riksdagsgruppen väckt på ifrågavarande område, har det föreslagits, att kaffetullen skulle upphävas. Den fyrdubblades som bekant år 1922, och det har vid

*I fråga om
tullsatserna för
kaffe.
(Forts.)*

olika tillfällen från skilda håll i kammaren lovats, att så fort det statsfinansiella läget medgäve det, skulle man gå med på en sänkning av kaffetullen till det ursprungliga beloppet.

Nu finner jag, att bevillningsutskottet gått in för att en sänkning av de indirekta skatterna bör ske, men man har i stället ämnat förlägga sänkningen till sockerskatten. Och för all del: en sådan ståndpunkt kan diskuteras. Detta skall icke nu föranleda annan anmärkning från min sida, än att jag vill säga, att oaktat att sockerskatten har sin stora betydelse för de mindre bemedlades levnadskostnader, torde det icke kunna bestridas, att kaffetullen har i en ännu högre grad betydelse för sådana personers levnadsvillkor. De alla sämst ställda i samhället äro sannolikt ännu mycket mera lidande av kaffetullen än av sockerskatten.

På grund av de särskilda förhållanden, som nu äro rådande, skall jag emellertid icke draga upp någon längre debatt utan inskränker mig, herr talman, med hänvisning till vår tidigare deklarerade ståndpunkt angående förhållandet mellan direkta och indirekta skatter, att yrka bifall till den av herr Dahlén m. fl. väckta motionen.

Herr Olsson i Gävle: Herr talman! Jag skall icke upptaga någon längre debatt med herr Herou på grund av den långt framskridna tiden.

Jag vill peka på att den motivering, som utskottet här anfört, är sådan, att icke en gång den siste ärade talaren ansåg, att man överhuvud kunde göra någonting i det nu förevarande läget. Det är riktigt, att vi höjde kaffetullen år 1922 med 38 öre per kg., men vi skola i detta sammanhang också komma ihåg, att vi sedan dess ha sänkt tullen med 10 öre, att vi vidare ha sänkt sockerskatten med 8 öre och att, huru det än går om lördag, en ytterligare sänkning av sockerskatten torde komma till stånd med minst 4 öre. Vi ha sålunda kommit ned från dessa 38 öre med 22 öre gemensamt för socker och kaffe.

Jag tror således, att vi äro på så god väg, att vi ha all anledning att säga oss, att möjligheter finnas att i sinom tid infria de utfästelser, som gavs av bevillningsutskottet år 1922, när man nödgades höja kaffetullen.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Herou: Herr talman! Herr Olssons anförande får icke tolkas på det sättet, förstår jag, att han skulle vara principiell anhängare av att i fortsättningen bibehålla kaffetullen, därest läget vore det, att man måste göra detta eller också vidhålla en högre skatt på inkomst och förmögenhet. Jag är tämligen övertygad om att han på denna punkt överensstämmer med mig. Jag förstår också, att i det nuvarande läget kan han icke kompromissvis komma längre. Det är också riktigt, att med de sänkningar av sockerskatten som vidtagits, läget nu blivit något annorlunda än före år 1926. Det har med andra ord i någon mån blivit en kompensation för fyrdubblingen av kaffetullen.

Men jag skulle kunna fylla ut bevillningsutskottets magra motivering med en historik sedan 1922, då det gång på gång sagts ifrån, att kaffetullens höjning vore blott provisorisk och att tullen, så fort det statsfinansiella läget det medgäve, skulle bringas ned till det belopp den hade år 1922. Några arbetarrepresentanter i bevillningsutskottet ha också tidigare i dessa debatter sagt, att man vore villig höja skatteprocenten från 175 till 200, ja t. o. m. till 225, i stället för att taga ut en skatt, som drabbar de sämst ställda i samhället. Det är en sådan linje, som måste fullföljas. De löftena återstår att förverkliga!

Jag har velat göra dessa erinringar för att intet missförstånd skall uppstå.

Herr **Olsson** i Gävle: Herr talman! Om herr Herou ger sig till tåls till i morgon, blir det möjligt för honom att taga del av min och övriga socialdemokraters ställning i bevillningsutskottet till föreliggande fråga.

*I fråga om
tullsatserna för
kaffe.
(Forts.)*

Herr **Herou**: Herr talman! Det är just påståenden om att socialdemokraterna ställt sig på en sådan ståndpunkt rörande finansplanen, deras begynnande frontförändring, som gjort att jag inskränkt mig till dessa anmärkningar och icke lagt mitt angrepp i den gamla vanliga stilen.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den i ämnet väckta motionen; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 12.

Slutligen föredrogos vart efter annat:

bankoutskottets utlåtanden:

nr 59, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående rätt att med civil befattning förena beställning å arméns och marinens övergångsstater jämte i ämnet väckta motioner, allt i vad angår elfte huvudtiteln;

nr 60, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om dyrtidstillägg åt befattningshavare i statens tjänst m. fl. jämte i ämnet väckta motioner, allt i vad rör pensions- och indragningsstaterna; och

nr 61, i anledning av Kungl. Maj:ts under punkterna 3, 4, 6 och 7 av elfte huvudtiteln gjorda framställningar om anslag till dyrtidstillägg åt f. d. befattningshavare i statens tjänst m. fl. pensionärer och åt pensionsberättigade änkor och barn efter befattningshavare i statens tjänst m. fl.; samt

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 82, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående 1. och 2. flygkårens förläggning; och

nr 83, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa delar av Vännäs lägerplats.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa utlåtanden hemställt.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.48 e. m. för att åter sammanträda kl. 8 e. m., då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

In fidem
Per Cronvall.

Torsdagen den 31 maj.

Kl. 8 e. m.

§ 1.

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen:

från konstitutionsutskottet:

nr 316, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till ändrad lydelse av §§ 3 och 9 riksdagsordningen;

nr 317, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående godkännande av en mellan Sverige och Frankrike undertecknad förliknings- och skiljedomstraktat;

nr 318, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av en mellan Sverige och Spanien undertecknad förliknings- och skiljedomstraktat; och

nr 319, i anledning av väckta motioner om ändring av bestämmelserna angående de kommunala församlingarnas rätt att utse revisorer samt om effektivare kontroll och revision av kommunernas räkenskaper och förvaltning;

från statsutskottet:

nr 267, i anledning av vissa av Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen gjorda framställningar om dyrtidstillägg åt befattningshavare i statens tjänst m. fl.;

nr 275, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anvisande av anslag för avbetalning av statsskulden; och

nr 276, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anvisande av anslag till räntor å statsskulden m. m.; samt

från första lagutskottet:

nr 321, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 30 maj 1919 om rätt till verk av bildande konst;

nr 322, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om trafikförsäkring å motorfordon m. m.;

nr 323, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i förordningen den 15 juni 1923 om motorfordon;

nr 324, i anledning av väckt motion om lagstiftning angående statskontroll över utförsel av äldre kulturföremål;

nr 325, i anledning av väckt motion angående förbättrad lagstiftning mot ocker; och

nr 326, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 20 juni 1924 angående förverkande i visst fall av spritdrycker och vin.

§ 2.

Till bordläggning anmäldes:

konstitutionsutskottets memorial:

nr 40, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande utskottets utlåtande nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse av § 50 riksdagsordningen; och

nr 41, angående arvode åt extra kammarrådet E. H. Schalling, vilken inom utskottet biträtt vid behandlingen av viss fråga;

statsutskottets memorial:

nr 184, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande vissa utav Kungl. Maj:t under åttonde huvudtiteln av statsverkspropositionen framlagda förslag angående privatläroverken; och

nr 185, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande statsbidrag till kommunala flickskolor m. m.;

sammansatta stats- och första lagutskottets memorial, nr 6, angående ersättning åt sammansatta stats- och första lagutskottets sekreterare m. fl.; samt

andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, nr 8, i anledning av i första kammaren väckta motioner angående upphävande av passtvänet mellan de nordiska länderna m. m.

§ 3.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 8.7 e. m.

In fidem
Per Cronvall.